

საქართველოს რიტორიკული აკადემია “ფაზისი“

თამარიკო სოხაძე

რობერტ ბერნსი ქართულ
სინამდვილეში

თბილისი
2005

წინამდებარე მონოგრაფია „რობერტ ბერნსი და ქართული სინამდვილე“ ეხება ლიტერატურულ პარალელებს, გაელენებს, მსგავსებებს და თავისებურებებს შოტლანდიელ პოეტის რობერტ ბერნსისა და მე-19 საუკუნის 20-30-იან წლების ქართველ მწერალთა (ალ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი) შემოქმედებაში.

ეს არის ქართულ ენაზე შესრულებული პირველი ნაშრომი, რომელიც გარკვეულ წარმოდგენას შეუქმნის ქართველ მკითხველს რ. ბერნსის მხატვრულ აზროვნებასა და მსოფლმხედველობაზე.

რედაქტორი:

გულნაზ ხუხუა

პედაგოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

რეცენზენტები:

ლუარა სორდია

ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

ემა კილანავა

ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატი,
დოცენტი

რედაქტორისაგან

საერთაშორისო კულტურული ურთიერთობები მსოფლიო გლობალიზაციისა და დემოკრატიზაციის ცივილიზებული საშუალებაა. სიტყვის ხელოვნება ცივილიზებული საშუალებაა. სიტყვის ხელოვნება ხდება ერებს შორის ურთიერთ გაცნობა-დაახლოებისა და გამდიდრება-განვითარების გზაზე. ამიტომ მიიღტეოდნენ ქართველი მწერლები საზღვარგარეთ – ევროპისაკენ და ახერხებდნენ კიდევაც კავშირს ეპოქის შესატყვისად.

დღეს, როცა საქართველო დადგა დემოკრატიზაციის შეუქცევად გზაზე, კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობები. თამრიკო სოხაძის წინამდებარე მონოგრაფია – „რობერტ ბერნსი ქართულ სინამდვილეში“, სწორედ ამ მისიას ემსახურება. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ეს ნაშრომი პირველი ცდაა ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში შოტლანდიელი პოეტის მონოგრაფიული შესწავლისა, იგი შეიძლება მივიჩნიოთ უფრო გაღრმავებული კვლევის საფუძვლად.

წიგნში გაშუქებული ქართველი რომანტიკოსების (ალ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი) მიმართება რ. ბერნსის პოეზიასთან ფილოსოფიურ, ეროვნულ, სოციალურ ჭრილში, რაც ამ ორი სხვადასხვა ეროვნების პოეტების მსოფლმხედველობრივ სიახლოვეზე მიუთითებს. ნაშრომში გამოკვლეული პრობლემა კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, ქართული რეალიზმი კარჩაკეტილად კი არა, ევროპულ მხატვრულ აზროვნებასთან კავშირში ვითარდება.

ხალხთა შორის კულტურულ-ლიტერატურული ურთიერთობა, საერთაშორისო წრებრუნვაში ჩართვა, ეროვნული მწერლობის დაწინაურების ერთ-ერთი ფაქტორია. ქართული ლიტერატურა იმთავითვე ჩაერთო მსოფლიო ლიტერატურულ პროცესში, თვითონ დაუკავშირდა აღმოსავლურ და ბიზანტიურ, ხოლო შემდეგ დასავლეთ ევროპის ლიტერატურულ სამყაროსა და საერთაშორისო მხატვრული აზროვნების არენაზე დაიმკვიდრა თავი. „ქართველი ერისათვის უცხო იყო ვიწრო ეთნიკურ ნაჭუჭში ჩაკეტვა, კულტურული პარტიკულარიზმი, მხატვრულ-ლიტერატურული კარნაქეტილობა. ქართველი ხალხი მუდამ იჩენდა ღრმა ინტერესს მსოფლიო ლიტერატურული პროცესისადმი ყოველ კონკრეტულ ეპოქაში. იგი აქტიურად იყო ჩართული მსოფლიოს მოწინავე კულტურებთან ურთიერთობაში და ცდილობდა, არ ჩამორჩენოდა ეპოქისეულ სიახლეებს“.¹

ცნობილია, რომ მხატვრული აზროვნების ყოველ დარგსა და სფეროში, სხვადასხვა ეროვნულ მწერლობას შორის არსებობს განვითარების საერთო კანონზომიერებანი, კლასიკური, ამაღლებული, უცვლელი და მარადიული, დროითა და სივრცით შეუზღუდავი მხატვრული აზროვნების საერთო კრიტერიუმები, რაც აერთიანებს მსოფლიოს ხელოვანთ.

საკუთარ ძირებზე აღმოცენებული ეროვნული და სოციალური უსამართლობით, უწესრიგობით, უთანხმოებით და სიბნელით გამოწვეული წუხილი, მელანქოლია, მაგრამ ძლიერი სულით დაძლეული და კაცობრიობის სიყვარულის ზენიტამდე ამაღლებული ოპტიმიზმი განარჩევდა მუდამ ღირსეულ შემოქმედს, რომლებიც მათ შემდგომ თაობათა ღამაზე მეგზურებად რჩებიან აწ და მარადის.

როგორც ი. ა. კომენსკი იტყოდა, „ღიადი საქმის ძიება მუდამ იყო, არის და იქნება ნებადართული“, ამდენად ჩვენც ებედავთ, შევიჭვრიტოთ მხატვრული აზროვნების საუფლოში და დღევანდელი გადასახვდიდან წარმოვაჩინოთ ორი ქვეყნის შემოქმედთა ნაზრევი, მისწრაფება და სურვილები. მით უმეტეს, როცა ენობრივი ბარიერის გამო არც ისე ადვილად ხელმისაწვდომია უცხოელი მახლობელის შემოქმედება. და, თუნდაც იმიტომაც, რომ სხვათა ცოდნა-გამოცდილებასთან შედარების გარეშე შეუძლებელია შეაფასო საკუთარი მიღწევები, წარსულის გარეშე გაიგო აწმყო და განჭვრიტო მომავალი.

¹ გ. ციციშვილი - ქართველი ხალხის ლიტერატურული ურთიერთობანი სხვა ერებთან და მათი შესწავლა ჩვენს დროში. წიგნში: ეპოქა და ლიტერატურა, თბ., 1986, გვ. 17.

მე-18 საუკუნის ევროპული პოეზიის თეალსაჩინო წარმომადგენლის რობერტ ბერნსის შემოქმედებასთან მიმართებაში ქართველი რომანტიკოსების (ალ. ჭავჭავაძე, ნ. ბარათაშვილი, გრ. ორბელიანი) წარმოჩენა, ვფიქრობთ, ხელს შეუწყობს საქართველოს ევროპიზაციის პოლიტიკის წარმატებით გატარებას და ხალხთა კულტურულ-მეგობრული ურთიერთობის გაუმჯობესებას.

§1.1. რობერტ ბერნსი ეპოქის კონტექსტში

რ. ბერნსის მშობლიური შოტლანდია (ძველ კალედონია) XI საუკუნემდე დამოუკიდებელ სახელმწიფოს წარმოადგენდა. XI საუკუნის ბოლოს კი ინგლისელებმა მთლიანად დაიპყრეს შოტლანდია და თავიანთი იურისდიქცია გაავრცელეს ამ უდიდესი და უძველესი კულტურის ქვეყანაში. კოლონიურ მდგომარეობაში ჩაყარნილი სახელმწიფო უმძიმეს სოციალურ-ეროვნულ და პოლიტიკურ ვითარებაში აღმოჩნდა. მოიშალა სახელმწიფოებრიობა, ეროვნული კულტურა, შეფერხდა საზოგადოებრივი განვითარება, მაგრამ სულიერად გაუტეხელმა და თავისუფლებისმოყვარე პატრიოტებმა დამპყრობლებს მალე აჩვენეს სამართლიანობის ძალა და ეროვნული გმირის უილიამ უოლესის მეთაურობით ინგლისელი დამპყრობლები გაძევებულ იქნენ შოტლანდიიდან. შოტლანდია დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ცნეს და სამეფო ტახტი პატრონმა დაიბრუნა. უოლესის სიკვდილიდან 10 წლის შემდეგ ინგლისელებმა ისევ სცადეს შოტლანდიის დაპყრობა, მაგრამ ამჯერად რ. ბრიუსი ანადგურებს მომხდურებს და შოტლანდია ისევ ინარჩუნებს დამოუკიდებლობას. გარეშე მტრებზე გამარჯვებულ შოტლანდიას შინააშლილობა ურყევს ძირს, რითაც სარგებლობს ინგლისის მეფე, 1707 წელს შოტლანდია სამუდამოდ კარგავს დამოუკიდებლობას და დიდი ბრიტანეთის ნაწილი ხდება.

1745 წელს შოტლანდიური კლანის მეთაურები – ფერმერები და მათი მეპატრონეები შეეცადნენ დიდი ბრიტანეთის სამეფო ტახტზე დაესვათ მარიამ სტიუარტის შთამომავალი შოტლანდიელი მეფე – მარიამ სტიუარტისა, რომელიც თავის დროზე ინგლისის დედოფალმა, ელიზაბეტამ სიკვდილით დასაჯა. ტახტისათვის ბრძოლაში, რომელსაც თავისუფლება უნდა მოეტანა შოტლანდიისთვის, ჩაებნენ ბერნსის წინაპრებიც, მაგრამ ეს ბრძოლა მათი დამარცხებით დამთავრდა. დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად, შოტლანდიურმა ენამ დაკარგა სახელმწიფო ენის სტატუსი და კვლავ დიალექტად იქცა. იგი ააღორძინა და სამწერლო ენად აქცია XVIII საუკუნის შოტლანდიის დიდმა ეროვნულმა პოეტმა რ. ბერნსმა.

მკვლევართა აზრით, სწორედ მე-18 საუკუნეში თავისუფლებადაკარგულ შოტლანდიაში დაიწყო კულტურული აღმავლობა. პოლიტიკურ ასპარეზზე ხელმოცარულმა ერმა მთელი თავისი შესაძლებლობანი მეცნიერებისა და კულტურის სფეროში გამოავლინა. ედინბურგის უნივერსიტეტი ევროპული აზროვნების ერთ-ერთ მთავარ ცენტრად იქცა.

ინგლისურ მუშტს შოტლანდიელმა სწავლულებმა სიბრძნე, გონი-

ერება და ინტელექტი დაუპირისპირეს. შოტლანდიური კულტურის აღორძინებისა და განვითარების პროგრამაში შოტლანდიური ფოლკლორის თავმოყრა და სისტემაში მოყვანა შეიტანეს და პრაქტიკულად განახორციელეს.

მე-18 საუკუნის დასაწყისში ედინბურგის ტიპოგრაფმა უოტსონმა გამოცა თავისი ფოლკლორული კრებული „საუცხოო კრებული სახუმარო და სერიოზული შოტლანდიური სიმღერებისა, როგორც ძველ, ისე ახლისა“ – სამი ტომი, რომელიც შოტლანდიელთაგან ერთგვარი გამოწვევა იყო მათი, რომლებიც ცდილობდნენ შოტლანდიაში თავიანთი პოლიტიკის გატარებასა და შოტლანდიელებისათვის ინგლისური ენისა და კულტურის თავზე მოხვევას. ამ კრებულის ავტორი წინასიტყვაობაში წერდა, რომ – „ეს შრომა არის პირველი მცდელობა ჩვენს მშობლიურ შოტლანდიურ კილოზე შექმნილი საუკეთესო ლექსებისა და სიმღერების შეკრებისა და გამოცემისა“. ავტორმა ზედმიწევნით შეისწავლა თურმე ყოველივე ის, რაც შოტლანდიურ ენაზე დაწერილა XVII საუკუნის შუა წლებიდან და უფრო ადრეც, დიდებული „ბალადებით“ დაწყებული და ხალხური სიმღერებით, კომიკური წერილებითა და ეპიტაფიებით დამთავრებული. ყველაზე სახუმარო ეპიტაფია ეკუთვნის XVII საუკუნის მესტიყეს გაბბი სიმფსონს, რომელსაც შემდეგში ბაძავდნენ შოტლანდიელი პოეტები. ამ ზომას რამზემ „სტანდარტული გაბბი“ უწოდა. სწორედ ამ ზომითაა დაწერილი ფერგისონის საუკეთესო პოემები და რამზეს ლექსები. ამ ზომას მიმართავდა რ. ბერნსიც.

უიტსონის „საუცხოო კრებული“, 1706-1711 წლებში რომ გამოიცა, შოტლანდიური ხალხური ტრადიციების „აფეთქების“ საფუძვლად იქცა. მასიურად იწყო გამოცოცხლება შოტლანდიურმა პოეზიამ. შოტლანდიელებმა ნაციონალისტ-იაკობინელებმა, რომლებიც შოტლანდიის სამეფოს აღდგენაზე ოცნებობდნენ, მშობლიურ ენაზე დაიწყეს წერა.

უიტსონის მიერ საფუძველჩაყრილი საქმე განაგრძო XVIII საუკუნის 30-იანი წლების ბრწყინვალე ახალგაზრდა ლიტერატორმა ალლან რამზემ. ინგლისურ კულტურაზე აღზრდილი რამზე ბრუნდება მშობლიურ ედინბურგში და მთელი შემართებით დგება შოტლანდიური კულტურის აღორძინებისა და განვითარების სამსახურში. ამ ენერგიულმა და პატრიოტული შეგნებით აღტყინებულმა მამულიშვილმა ირგვლივ შემოიკრიბა ახალგაზრდა ლიტერატორები, მხატვრები და მუსიკოსები მაღალი საზოგადოებიდან და ხელი მიჰყო შოტლანდიური სიმღერის შესწავლასა და შეკრებას. გახსნა ანტიკვარიატებისა და წიგნების მაღაზია, დაიწყო „სამაგიდო აღმანახის“ გამოცემა, რომლის 4 ტომიდან პირველი ტომი გამოვიდა 1724 წელს. მანვე დაწერა „კეთილი მწყემსი“, რის გამოც მას

„შოტლანდიელი პორაციუსი“ უწოდეს. გარდა ამისა, მან გამოსცა ადრეული შოტლანდიური პოეზიის დიდებული კოლექცია „მარადმწვანე თაიგულის“ სახელწოდებით, რომელშიც მოთავსებული იყო 1600 წლამდე შექმნილი შოტლანდიური ლექსები. წინასიტყვაობაში რამზე წერდა, რომ შოტლანდიური პოეზია სხვისი მიბაძვით კი არ შეიქმნა, არამედ მშობლიური ფესვებიდან იყო ამოზრდილი და თავისი ხალხის სულისკვეთებას, მის ეროვნულ თვითმყოფადობას გამოხატავდა.

ჯეიმს ჯონსონი სამშობლოს სიყვარულით აღძრულ ორლანდისტ კლარკისთან ერთად შეუდგა უძველესი შოტლანდიური ბალადებისა და სიმღერების შეგროვებას. მათ აქტიურობას ხელი შეუწყო ბერნსის გაცნობამ. რომლებთანაც ერთად შეადგინა „შოტლანდიური მუსიკალური მუზეუმი“ – ძველი და ახალი სიმღერების კრებული და ხელმისაწვდომი გახადა მასებისათვის.

შოტლანდიისათვის პოლიტიკურად უმძიმეს პერიოდში სამწერლო ასპარეზზე გამოდის ამ ქვეყნის ღირსეული შვილი, უნიჭიერესი პოეტი რ. ბერნსი. ინგლისელი კოლონიზატორების მიერ დათრგუნული ქვეყნის ღირსეული შვილები სულიერად არ ეცემოდნენ, შესაძლებლობის მაქსიმუმს აკეთებდნენ ეროვნული გეობის, ენისა და კულტურის გადასარჩენად. უბადრუკმა რეალურმა სინამდვილემ შექმნა საფუძველი შოტლანდიური რომანტიზმის აღმოცენებისათვის. რუსეთის ცარიზმის მიერ ამავე მდგომარეობაში მყოფი საქართველოს მწერლებიც, შოტლანდიელებივით, კალმით და ხმლით იბრძოდნენ ეროვნულ-სოციალური განმათავისუფლებელი იდეების განხორციელებისათვის.

ჭეშმარიტი მწერალი თავისი ეპოქისა და ქვეყნის სარკეა. ასეთ მწერალთან რიცხვს მიეკუთვნება შოტლანდიელი პოეტი რ. ბერნსი. იგი სრულიად ნათელი ეროვნული და პოლიტიკურ-ესთეტიკური მრწამსით გამოვიდა ლიტერატურულ ასპარეზზე. მისი გაბეჯული და აქტიური დამოკიდებულება თავისი თანამედროვეობისადმი გამომდინარეობდა მისი შეგნებული პოზიციიდან. არსებულ მწარე სინამდვილეს, ეროვნულ და სოციალურ უსამართლობას ვერ გუებოდა პოეტის მებრძოლი სული და ბრძოლის, აქტიური მოქმედებისაკენ, ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის აღდგენისაკენ მოუწოდებდა საზოგადოებას. გმირული წარსულის წიაღიდან ამოსულ პოეტს სულს უხუთავდა მისი თანამედროვე რეალობა და იდუმალების სამყაროში ეძებდა კარმონიას, სულიერ წონასწორობას, მაგრამ მისთვის ერთადერთი საუფლო მანკი მისი სამშობლო იყო.

თავისი პოეტური და მოქალაქეობრივი ღირსების გამო რ. ბერნსი XVIII საუკუნიდან დღემდე პოეტური სიტყვის დიდოსტატთა შორის მოი-

ხსენიება. მისი ღიდი ნიჭი და ღვაწლი ღირსეულადაა დაფასებული. უდიდესმა რომანისტმა უოლტერ სკოტმა იგი ევრგილიუსს შეადარა. ჯორჯ ბაირონმა ბერნსს უკედავი პოეტი უწოდა. „ღღეს ვკითხულობდი ბერნსს, – წერს ბაირონი, – რა გამოვიდოდა მისგან, არისტოკრატი რომ ყოფილიყო. შესაძლებელია ჩვენ დაგვრჩენოდა მისი ლექსები მეტი რაოდენობით, გაცილებით უფრო დახვეწილი, მაგრამ ნაკლები სიძლიერის, რომლებიც უკედავებას ვერ დაიმსახურებდნენ“-ო.

რაღფ უოლდო ემერსონს მიაჩნია, რომ ბერნსის პოეზია უშუალო, პოეტურად ამაღლებული და ამავე დროს ფილოსოფიურად განზოგადებულია.

ესეისტი ი. ვ. ეგერერის აზრით რ. ბერნსის პოპულარობამ XX საუკუნეში გადააჭარბა შექსპირის პოპულარობასაც. რასაც მოწმობს მისი პოეტური ქმნილებების 23 ენაზე შესრულებული თარგმანები და პოეტის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე დაწერილი უამრავი ნარკვევი და შეფასება.

მკვლევარები ცდილობდნენ, გაერკვიათ – რა იყო იმის საფუძველი, რომ უფრო და უფრო მძაფრდებოდა მის მიმართ ხალხის სიყვარული და ინტერესი. „ალბათ ის, – შენიშნავდა კრიტიკოსი ფორთუორთი, – რომ მის პოეზიას ადამიანური ცხოვრების ყოფიერება განსაზღვრავს“.²

სხვები ბერნსის წარმატებას ხალხურ პოეზიასთან მისი კავშირით ხსნიდნენ.

კრიტიკოსი მარია რიგელი ბერნსის შესახებ თავის ნაშრომში (Character scetch 1976) აღნიშნავს: „ღიდი მსგავსებაა ბერნსისა და სტერნის იუმორსა და სენტიმენტალურ გამონათქვამებს შორის“.³

ბერნსის შემოქმედების შესახებ კრიტიკოსი ვოლფ ვითმანი წერდა: „ვინც შეეხება მის წიგნს, იგი შეეხება იმ ადამიანის შინაგან სამყაროს, რომელიც ძალზე ამაღლევებულია: შეუძლებელია იმ გრძნობისაგან თავის დაღწევა, რომელსაც აღძრავს ბერნსის წერილების წაკითხვა“.

ბერნსს გენიოსად მიიჩნევდა იან კამპელი. იგი წერდა, რომ ბერნსმა თავის თავი მსოფლიოს ამცნო სულელს, გაუთლელ გენიოსად. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ იგი იყო მისი საზოგადოებრივი წრის მიერ აღიარებული პიროვნება ეირმირში. მას, როგორც გულლია ადამიანს, უყვარდა მხიარულება და საზეიმო განწყობილება, იგი სათანადოდ ჭვრეტდა ცხოვრებისეულ სიღრმეებს და ჰქონდა ღიდი ძალა, ემართა საზოგადოებრივი აზრები საზოგადოების საკეთილდღეოდ.

² ფორთუორთი, რ. ბერნსი. ოქსფორდი, 1980, გვ. 33.

³ მარია რიგელი (Character scetch in I. 1969), გვ. 18.

როგორც დევიდ მარისონი⁴ აღნიშნავს, „პოეტების არც ისე მცირე რაოდენობის საქმიანობას წარმოადგენს სიტყვათა მანიპულაცია, მაგრამ არიან პოეტები, რომლებიც ჩვეულებრივი ენის გამოყენებით ქმნიან დიდებულ თხზულებებს. ისინი იწყებენ თავიანთ შემოქმედებას მშობლიური ენის ლექსიკით, იდიომებითა და რითმებით. რ. ბერნსი ამ პოეტებს მიეკუთვნებაო.

თომას კროუფორდი სვამს კითხვას. როგორ შეძლო ასეთმა კაცმა უკვდავების მოპოვება, როცა მრავალი „ლიტერატორი“ პოეტი გაქრა ხალხის მეხსიერებიდან, მიუხედავად მათი აღიარებისა“.⁵

რ. რაიტ-კოვალოვა წერს: „არ მეგულება პოეტი, რომელსაც ასე ახლოს იცნობდნენ და მღეროდნენ ორი საუკუნის განმავლობაში“.⁶ რ. ბერნსის პოეტური ძალა და სინაზე ატყვევებდა ვორდსვორდსაც. მან ორგანულად შეითვისა ბერნსისეული მოთხოვნები, ლექსის უბრალოება და ბუნებრიობა, მისი ირონიული და შეურიგებლური, უკომპრომისო დამოკიდებულება გაზვიადებულობის და ხელოვნურობის მიმართ. იგი ქება-დიდებას უძღვნიდა ბერნსის პოეტურ ნიჭს, მოქალაქეობრივ აქტიუობასა და ჭეშმარიტ მამულიშვილობას. მიუხედავად იმისა, რომ ვორდსვორთი ბოლომდე ვერ ჩაწვდა ბერნსის რევოლუციურ ესთეტიკას, იგი თავს ესხმოდა ბერნსის უსამართლოდ მოსყიდულ კრიტიკოსებს.

ბრიტანული ოფიციალიზისათვის მიუღებელი შოტლანდიელი პოეტი იქცა მლიქვნელთა, თვალთმაქც და ლაფდამსხმელთა დევნის ობიექტად. ჟურნალისტი გიფფორდი, პროფესორები: მოზერი, კონინგზემი და სხვები ჩირქს სცხებდნენ ბერნსის წმინდა სახელს, ბრალს სდებდნენ ამორალობასა და ღალატში.

მიუხედავად პოლიტიკურად საშიში ვითარებისა, ვორდსვორდი აშკარად დადგა სიმართლის მხარეზე. მან ბერნსი აღიარა უდიდეს პოეტად და თავისი უბედური ქვეყნის – შოტლანდიის ღირსეულ მამულიშვილად. იგი ასე მიმართავს მას: „მე თავს ვხარი და ვკანკალებ შენი დიდი, მოუდრეკელი და ამაყი სულის წინაშე“. (რ. ბერნსის საფლავთან“).

ინგლისის სამრეწველო გადატრიალებამ ახალი უბედურება, მასების სიღატაკე და შიმშილი, უსამართლობა და ზნედაცემულობა მოუტანა ქვეყანას, რამაც რომანტიკული განწყობილება შემოიტანა ლიტერატურაში. ვორდსვორტმა გარკვეული გაკვეთილები მიიღო ბერნსისაგან, რის გამოც

⁴ დევიდ მარისონი, რ. ბერნსი, ლონდონი, 1974, გვ. 9.

⁵ თომას კროუფორდი, ეპისტოლეები, ლონდონი, 1976, გვ. 16.

⁶ რ. რაიტ-კოვალოვა, რ. ბერნსის ლექსები და შოტლანდიელი პოეტები, 1976, გვ. 13.

ამ დიდი პოეტისადმი მაღლიერების გრძნობა სიკედილაჲდ არ განელვბია.

ტურგენევი ნეკრასოვისადმი მიწერილ წერილში წერდა: «Я уверен наперед, что ты придешь в восторг от Бернса и с наслаждением будешь переводить его. «Бернс – это чистый родник поэзии»».⁷

ქართულმა კულტურამ, ბუნებრივია, ბერნსის შემოქმედებაში მონათესავე სული დაინახა. ამიტომ მისი პოეზია ძალზე ახლობელი გახდა ქართველთათვის. თამარ ერისთავის მიერ ბერნსის ქართულად ამეტყველებლი ლექსები მაშინვე იქცა ჩვენი პოეზიის კუთვნილებად. არც ქართული ლიტერატურათმცოდნეობა და პუბლიცისტიკა დარჩენილა ვალში პოეტის წინაშე, ვ. ჭელიძე არის ის კრიტიკოსი, როსელმაც პირველმა შეაღარა ბერნსი ვაჟას. ის წერს: „შედარების მოყვარულნი ბერნსის ხსენებაზე უსათუოდ ვაჟა-ფშაველსაც გაიხსენებენ ხოლმე და შეეცდებიან მსგავსება მონახონ ამ ორ დიდ პოეტს შორის. ასეთი შედარების ერთგვარი საფუძველი მართლაც არსებობს არა იმდენად ის, რომ ორივე პოეტი მთის შვილია. „არც ის არის მთავარი, რომ ორივეს განუყოფელი თანამგზავრი სილატაკე იყო და მთელი სიცოცხლის მანძილზე ერთ ხელში გუთანნი ეჭირა, ხოლო მეორეში – კალამი. ლუკმა პურისათვის ბრძოლა უხდებოდათ და მათი გაუტეხელი სული ერთი წუთითაც არ მორჩილდებოდა ბედს“. კიდევ ბევრი მსგავსების ჩამოთვლა შეიძლებოდა – ამბობს ავტორი, მაგრამ ყველაზე არსებითად მაინც ის მიმართა, რომ ორივე პოეტის შემოქმედებას ერთი წყარო კვებავდა, ორივეს ქნარი ერთსა და იმავე თემას ემსახურებოდა.“⁸

რ. ბერნსის დიდებაზე მეტყველებს – წერს რ. რაიტ-კოვალოვა, ის ათასობით წიგნები, რომლებიც მსოფლიოს უამრავ ენაზეა თარგმნილი და რომლებიც გლაზგოს ბიბლიოთეკაშია დაცული.⁹

ყოველივე ამის შემდეგ რა გასაკვირია, თუ ბერნსის დაბადების დღე შოტლანდიელთა ეროვნული დღესასწაულია.

მან გაიარა მეტად რთული და წინააღმდეგობებით აღსავსე ცხოვრების გზა. პოეტს ბავშვობიდანვე დაჰყვა მატერიალური სიდუხჭირე და ფიზიკური სისუსტე, მაგრამ ბოროტი წუთისოფლისათვის არასოდეს მოუხრია ქედი, არასოდეს უკმევია გუნდრუკი „ამა ქვეყნის ძლიერთათვის“. პირიქით, მას „განუსაზღვრელად უყვარდა შოტლანდიელი ხალხი და ღრმად განიცდიდა მის აესა და კარგს. მან თავისი ბასრი სატირით გაა-

⁷ ტურგენევი, წერილები, გვ. 25.

⁸ ვ. ჭელიძე, რ. ბერნსი, თბ., 1954, გვ. 7.

⁹ რ. რაიტ-კოვალოვა, რ. ბერნსის ლექსები, პოემები, შოტლანდიური ბალადები, 1976, გვ. 23.

მათრახა თავისი თანამედროვე საზოგადოების მაღალი ფენების „ბრწყინვალე წარმომადგენლები“, მათი სიბრძნევე, სიმკაცრე, მუქთასროლობა და თვალთმაქცობა. ბერნსმა პატიოსან შრომას უმღერა დიდების პიმნი. კაცურ კაცობას და ადამიანურ ღირსებას შეასხა ქებათა ქება“.¹⁰

რ. ბერნსი დაიბადა მატერიალურად ღარიბ, მაგრამ სულიერად მდიდარ, ინგლისელ დამპყრობთა წინააღმდეგ მებრძოლი შოტლანდიელის – უილიამ ბერნსის ოჯახში, სადაც შრომა და წიგნი მეფობდა. ბერნსის დედა – აგნესა ხალხური სიმღერებით თავის ძეს უღვივებდა მშობლიური შოტლანდიის სიყვარულსა და პატივისცემას. უილიამ ბერნსის ვაჟიშვილებმა რობერტმა და ჰილბერტმა ადრე ისწავლეს კითხვა: როცა რობერტი შვიდი წლის გახდა, ხოლო ჰილბერტი ექვსისა, მამამ ოჯახში მოიწვია ახალგაზრდა მასწავლებელი ჯონ მერდოკი, რომელმაც დიდი პედაგოგიური ზემოქმედება მოახდინა განსაკუთრებით რობერტზე. მან ბავშვებს გააცნო არა მარტო კლასიკოსთა რჩეული ნაწარმოებები, ამასთანავე ასწავლა მათ ინგლისური ენა და ლექსთა გამომეტყველებითი დეკლამირება.

რობერტი და მისი ძმა აქტიურად იყვნენ ჩაბმული შრომით საქმიანობაში, მამას ეხმარებოდნენ სამეურნეო საქმეებში, ხოლო შრომით დაღლილები საღამოს, ვახშმობის შემდეგ წიგნებს კითხულობდნენ. „ბერნსის ოჯახში ყველა წიგნს კითხულობდა“ – იგონებდნენ თურმე მათი მეზობლები.

მამა განსაკუთრებით იყო დაინტერესებული რობერტის განათლებით.

1775 წელს მას აგზავნის კერკოსვალდის მიწათმცოდნეობის სკოლაში, რომელსაც ამთავრებს წარმატებით, მაგრამ მისი სტიქია პოეტური მუზა იყო. „რითმი და მელოდია იქცა ჩემს გულისთქმად“ – აცხადებს იგი. მას სიყვარული და მუზა ერთად ეწვია პირველი ლექსიც ჯინის სიყვარულით შთაგონებულმა დაწერა. შემდეგ უკავშირდება იგი განათლებულ ადამიანებს, კითხულობს ბიბლიას, კლასიკოსებს და ყალიბდება პოეტად. მასზე განსაკუთრებული ზემოქმედება მოახდინა რ. ფერგისონის წიგნმა.

ბერნსი თავის ლექსებს დასაწყისში ძირითადად ინგლისურ ენაზე ქმნიდა, შოტლანდიურად კი – სახუმარო ლექსებსა და მეგობრებისადმი მიწერილ წერილებს წერდა. ფერგისონის წაკითხვის შემდეგ მიხვდა, რომ მას უნდა ეწერა თავის მშობლიურ ენაზე, რომელ ენაზედაც წერდა ფერგისონი საოცარი ჟღერადობის, მსუბუქ, მელოდიურ და ნათელ ლექსებს. ბერნსს სახელი და დიდება მოუტანა მისმა პირველივე წიგნმა, რომლის 600 ეგზემპლარი ხელმომწერებს დაურიგდათ, ხოლო 200 ცალი იმავე

¹⁰ რ. ბერნსი. თარგმანი თ. ერისთავისა. წინასიტყვაობა, თბ., 1959, გვ. 8.

დღეს გაიყიდა.

მაგრამ სწორედ მაშინ, როცა დიდება ეწვია, იძულებული გახდა იგი ავ სიმამრს არიმორას განრიდებოდა, რიშელმაც ძალით დაურღვია ცოლ-ქმრობის საქორწინო კონტრაქტი და უკვე აღიარებულ პოეტზე საჩივარი აღძრა საეკლესიო საბჭოსა და სასამართლოში. 1786 წლის 3 სექტემბერს ჯინას ბერნსისაგან ტყუპი ქალ-ვაჟი – რობერტი და ჯინი შეეძინა. მამობით აღფრთოვანებული ბერნსი მეგობრების რჩევით იმავე წელს ედინბურგში მიემგზავრება, სადაც ახალი ტრიუმფალური წარმატებები ელოდა თურმე. აქ სწავლულები და პოეტები, ფილოსოფოსები და საზოგადო მოღვაწეები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ბერნსისადმი პატივისცემაში. კალდლონიის „გონებათაზვილთა კლუბმა“ ორგანიზაცია გაუკეთა წინასწარ გამოწერას და ბერნსის ლექსების ორტომეული გამოიცა ედინბურგის საუკეთესო ტიპოგრაფიაში უილიამ უელსის რედაქტორობით.

სანამ ეს ტომეულები გამოიცემოდა, ბერნსი ყოველ საღამოს ლექსებით გამოდიოდა საზოგადოების წინაშე.

ყოველ მის გამოსვლას აღტაცებაში მოჰყავდა მსმენელი. მან განსაკუთრებით აღაფრთოვანა თურმე 15 წლის უოლტერ სკოტი, აქ მიღებულ შთაბეჭდილებას უკვე აღიარებული მწერალი შემდეგში ასე იგონებს: „მე ვიხილე ნამდვილი ვერგილიუსი, მე მაშინ ყველაფერს დაუმობდი მის გასაცნობად“.

1787 წლის 21 აპრილს გამოვიდა ბერნსის ლექსებისა და პოემების კრებული (2 ტომად) 2000 ეგზემპლარი, 1500 ც. ხელმომწერებს გადაეცა, 500ც. კი ორ დღეში გაიყიდა.

ამავე წლის 23 აპრილს გამომცემლობის დირექტორმა პრიზმა სააგტორო უფლების ხვლშეკრულება გააფორმა ბერნსთან 100 მინად. აქედან ბერნსს მხოლოდ 300 ფუნტი ერგო, მაგრამ ესეც საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ღარიბ პოეტს უკვე „მდიდრად ეგრძნო თავი. იგი ღირსეულად დაბრუნდა ოჯახში, სადაც ელოდებოდნენ დედა, დაძმები და უცნობი შვილები. განვლილ დროს დაეცხრო ჯინის მშობლების რისხვა, მაგრამ ეს „შეწყალება“ ბერნსისათვის მიუღებელი იყო. მან ჯინის თანხმობით ოფიციალურად აღადგინა „დარღვული“ ქორწინება.

მშვიდობისა და სიყვარულის, თავისუფლებისა და ზნეობის მომღერალი პოეტი უსაზღვროდ შეიყვარეს თანამემამულეებმა (და არა მარტო იათ).

ლიტერატურის ისტორიაში ბერნსი შევიდა როგორც პრერომატიზმის ბრწყინვალე წარმომადგენელი. ეროვნულმა და სოციალურმა უსამართლობამ ბერნსში გამოიწვია აწმყოსადმი უკმაყოფილება, მწარე სინამ-

დელის რომანტიკული განცდა, სასურველი სამყაროს იდეაში წარმოსახვა. რ. ბერნსმა შექმნა რომანტიკული განწყობის პოეტური შედეგები, რითაც დასაბამი მისცა ინგლისურ რომანტიზმს. ინგლისელი რომანტიკოსების — ბაირონისა და შელის შემოქმედების იდეური საწყისები სწორედ ბერნსის პოეზიის წიაღში აღმოცენდნენ. სიცოცხლეშივე ლეგენდად ქცეული ბერნსის ლექსები თავიდანვე გაითავისა მშვიდობის და თავისუფლებისმოყვარე მსოფლიოს პროგრესულმა საზოგადოებამ. ამის მიზეზი იყო ბერნსის შემოქმედებიდან მომდინარე იდეების თანხედრობა სხვადასხვა ხალხის ეროვნულ ინტერესებთან (თ. ერისთავი).

ბერნსის პოეზია გამსჭვალულია შეურიგებელი პროტესტით მმართველი კლასების კოლონიური სახელმწიფოების და საერთოდ ყოველგვარი სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ. იგი თავის პოეზიას მიზნად უსახავს მშობლიური ხალხის სამსახურს.

რ. ბერნსი ყოველგვარი ჩაგვრისა და უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლი, სამართლიანობის, პატიოსნების, სიყვარულისა და მეგობრობის მომდერალი პოეტია. იგი მთელი გზებით გამოეხმაურა საფრანგეთის რევოლუციას. ლექსი „თავისუფლების ხე“ მან უძღვნა რევოლუციით მოპოვებულ თავისუფლებას, აღტაცება გამოთქვა ბასტილიის დაცემის გამო, რომლის ადგილას თავისუფლების ხე — ახალი სიცოცხლე აღმოცენდა. ამ ლექსში მას ხოტბა შეესხა ფრანგ ვაჟაკებს და მოუწოდა თანამომხეთ თავისუფლებისათვის ბრძოლისაკენ, რომელშიც მან ნათლად გამოხატა თავისი ეროვნული და სოციალური მსოფლმხედველობა.

“Sune let as pray, auld England may
Sure plant this far-famed free, man,
And blithe we'll sing, and herald the day
That gives us liberty man”.

“the tree of liberty”.

მამ, უმღეროთ სანუკვარს და სანეტაროს,
ამ ხეს, ჯერაც ჩვენს მიწაზე არყოფილს,
და ვუსურვოთ ძველ ბრიტანეთს მეგობარო,
ჩვენც გვაგემოს მისი ტკბილი ნაყოფი.

(„თავისუფლების ხე“ — თარგ. თ. ერისთავისა).

ბერნსს თავისი თანადგომა ფრანგი რევოლუციონერებისადმი მარტო ლექსით არ გამოუხატავს. მან რამდენიმე ზარბაზანი იყიდა და გაუგზავნა მათ. ზარბაზნები საზღვარზე დააკავეს, ხოლო პოეტს, რომელიც უკვე სახელმწიფო მოხელე იყო, სასტიკი საყვედური აკმარეს, თუმცა ოფიციალურად იგი სიკვდილამდე „არასაიძულო“ პირად დარჩა.

ბერნსის მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელია ეროვნული, სოციალური, ზნეობრივი, სატრფიალო-სამიჯნურო და სხვა მოტივები. ცხოვრებისა და გრძნობების სფეროში არ დარჩენილა პრობლემა, რომელსაც თავისი კალმით არ შეხებოდეს პოეტი, რომელზედაც არ ეთქვას თავისი ბრძნული სიტყვა, ლექსები, პოემები, სატირულ-იუმორისტული ნაწარმოებები. პროზაული ჩანაწერები ერთ დიდ მიზანს ემსახურებიან. ეს მიზანი იყო დამოუკიდებელი და თავისუფალი შოტლანდიის მშვიდობა და ბედნიერება. ღარიბი ფერმერის ბიჭუნას დაუყონებლივ ეწვია ღიდი მუზა, სახელი და ღიდება, მაგრამ ბედმა სწორედ მაშინ უმუხთლა, როცა უკვე უნდა დამტკბარიყო თავისი ნიჭისა და შრომის ნაყოფით. მეხუთე გაყი იმ დღეს მოველინა ქვეყანას, როცა სწეულ პოეტს უცაბედი სიკვდილი ეწვია. თავისი ხანმოკლე, მაგრამ უაღრესად შინარსიანი სიცოცხლე 37 წლის ასაკში დაასრულა.

რ. ბერნსით გატაცება და მისი ლექსების სხვათა ენებზე აუღერება, მისი ნათელი გონებით. უღალატო პატრიოტული სულისკვეთებით, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვით, — მისი შემოქმედებითი გენიით იყო განპირობებული.

§1.2. რომანტიზმის მსოფლმხედველობრივი საფუძვლები

რომანტიზმი, როგორც მხატვრული მეთოდი, ლიტერატურათმცოდნეობაში განსაკუთრებულ და მნიშვნელოვან მოვლენადაა მიჩნეული, რომლის შესწავლის გარეშე შეუძლებელია XIX-XX საუკუნის, საერთოდ, ხელოვნებისა და, კერძოდ, ლიტერატურის განვითარების კანონზომიერებათა გარკვევა, მწერლის მსოფლმხედველობისა და პოზიციის განსაზღვრა. ეს ლიტერატურული მიმდინარეობა არის იდეური და მხატვრული მოძრაობა ევროპულ და ამერიკულ კულტურაში, რომელმაც XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე იჩინა თავი. იგი, როგორც საერთო ევროპული მოვლენა, თითქმის ერთდროულად აღმოცენდა ევროპის წამყვან ქვეყნებში: საფრანგეთში, გერმანიაში, ინგლისში, ასევე რუსეთსა და საქართველოში და გამოვლინდა თავისი ეროვნულ-სპეციფიკური და საერთო ტიპოლოგიური ნიშნებით. რომანტიზმის წარმოშობა და განვითარება დიდ სოციალურ-პოლიტიკურ ძვრებთან არის დაკავშირებული. მას დასაბამი მისცა საფრანგეთის ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ (1789-1794 წლებიდან), რომელსაც მოჰყვა ფეოდალური წყობის რღვევა და კაპიტალისტური ურთიერთობების დამკვიდრება.

ამ რევოლუციამ დიდი გავლენა მოახდინა ევროპის სხვა ქვეყნების

სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებასა და საზოგადოებრივ ცნობიერებაში, რევოლუციის გამარჯვებას მოჰყვა საზოგადოების ორ ნაწილად – ძველ და ახალი წყობილების აპოლოგეტებად დაყოფა. ფაქტიურად ხალხი ფეოდალური მონობიდან კაპიტალისტური ძალმომრეობის მონობაში აღმოჩნდა. ბურჟუაზიული საზოგადოების არსებობის საყრდენი გახდა ფული. შექმნილმა ვითარებამ ბიძგი მისცა რომანტიზმის წარმოშობას.

პროგრესულად მოაზროვნე რომანტიკოსები – შელი, ბაირონი, ჰიუგო, ჟორჟ სანდი საფრანგეთის რევოლუციას მიიჩნევდნენ XIX საუკუნის მოწინავე კულტურის საწყისად. ჰიუგო წერდა: XIX საუკუნის პოეტები და მწერლები საფრანგეთის რევოლუციის პირმშობები არიანო.

საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის პერიოდში ეკონომიური და პოლიტიკური თვალსაზრისით ყველაზე ჩამორჩენილ ქვეყნად გერმანია ითვლებოდა. გერმანული ბურჟუაზია იმდენად სუსტი იყო, რომ ვერ მოახერხა ფეოდალური წყობილების რღვევა. გერმანიის მეფე და თავადაზნაურობა არ დაუპირისპირდა საფრანგეთის რევოლუციას. გერმანელი ხალხი საფრანგეთის საზღვარზე შემოსულ ფრანგ რევოლუციონერთა არმიას თავიდან დიდი აღფრთოვანებით ხედებოდა, მაგრამ ფრანგთა გამათავისუფლებელმა ომმა თანდათანობით დაჰყობითი ხასიათი მიიღო, რაც მძიმედ დააწვა გერმანიის ეკონომიკას. სამაგიეროდ, ხელი შეუწყო მის ეროვნულ თვითგამორკვევას, რამაც თავისი გამოვლინება პოეა ფრანგების წინააღმდეგ მიმართულ 1809 წლის აჯანყებაში. რუსეთ-საფრანგეთის ომში ნაპოლეონის დამარცხებამ გერმანელებს ფრანგ დამპყრობლებთან ანგარიშის გასწორების საშუალება მისცა. გერმანელი ხალხი ჩაება ეროვნულ-გამათავისუფლებელ მოძრაობაში, მაგრამ წარმატებას აფერხებდა ის გარემოება, რომ ამ დროს გერმანია პოლიტიკურად დანაწევრებული იყო, რის გამოც ბურჟუაზიის წიაღში ჯერ კიდევ შენარჩუნებული იყო ფეოდალური გადმონაშთები, ამიტომ ძალზე ნელა მიმდინარეობდა კაპიტალიზმის განვითარების პროცესი. ამ სოციალურ-პოლიტიკურმა და ეროვნულმა პროცესებმა თავისებური გავლენა მოახდინეს საერთოდ გერმანულ კულტურაზე, კერძოდ, გერმანული რომანტიზმის წარმოშობაზე.

გერმანული რომანტიზმის პროგრესულ რევოლუციურ ტენდენციას არ ჰქონია მტკიცე სოციალურ-პოლიტიკური საყრდენი. პირიქით, კონსერვატიულ-რეაქციულმა ტენდენციამ იჩინა თავი უმრავლესობის მხატვრულ აზროვნებაში, ამიტომ რომანტიზმი წარმოიშვა გერმანიაში XVIII საუკუნის 90-იან წლებში, მაგრამ იგი მთავარ ლიტერატურულ მიმდინარეობად იქცა XIX საუკუნის I ნახევარში. რომანტიზმს იდეოლოგიური და მხატვრული თვალსაზრისით საფუძველი შეუქმნა წინამორბედმა ლიტერატურულმა მოძ-

რაობამ, რომელსაც ეწოდებოდა „ქარიშხალი და შეტევა“.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, გერმანულმა რომანტიზმმა განვითარების საში ეტაპი განვლო: პირველი ეტაპი მოიცავს 1795-1806 წლებს. პირველი გერმანელი რომანტიკოსები იყვნენ ავეუსტ ვილჰელმი, ფრიდრიხ შლეგელი, ტიტი და ეაკენროდერი. მათ შექმნეს ლიტერატურული ორგანო „ATHE-HEYM“ და ლიტერატურული წრე, რომელიც გარშემო გაერთიანდნენ თანამოაზრენი. ყველა ესენი ფიხტესა და შელინგის იდეალისტური ფილოსოფიის მიმდევრები იყვნენ. მათი ლიტერატურული გემოვნება ყალიბდებოდა ანტიკურ-კლასიკური მწერლობის გაელენით, შემდეგში კი იფარგლებიან თანამედროვე ხელოვნებით. სოციალურ-ისტორიული პირობებიდან გამომდინარე, მათ ეუფლებათ რომანტიკული განწყობილება, რომელიც თავს იჩენს შემოქმედებაშიც.

„რომანტიზმი – წერს შლეგელი – ეს არის შემოქმედებითი ფილოსოფია თავისუფლების იდეისა და რწმენის შესახებ, რომელიც ცხადყოფს, რომ ყოველ არსებაზე უფლობს ადამიანური სული და, რომ სამყარო არის ხელოვნების ქმნილება“.¹¹ ან კიდევ: „რომანტიზმის მთავარი ძარღვია პოეტის სუბიექტური ნება – თავისუფალი, უსასრულო და ერთადერთი, რომლის კანონს ემორჩილება ყოველივე“.¹²

გერმანული რომანტიზმის მეორე ეტაპი დაიწყო 1806 წელს და გრძელდებოდა 1830 წლამდე. იგი დაემთხვა ნაპოლეონ ბონაპარტის შემოსევას და მის წინააღმდეგ გააფთრებული ბრძოლის პერიოდს. ხალხთა მასები ჩაებნენ ეროვნული და სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ აქტიურ ბრძოლაში. ნაპოლეონის დამარცხების შემდეგ რეაქციული ძალების მიერ მასების რევოლუციური მოძრაობა ჩახშობილ იქნა. ქვეყანაში ახალმა პრობლემებმა იჩინა თავი, რაც თვისებურად აისახა რომანტიკოს მწერალთა მხატვრულ აზროვნებაში.

ეროვნულმა პრობლემამ, პიროვნებისა და საზოგადოების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხმა მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა რომანტიკოსთა შემოქმედებაში, ეს განსაკუთრებით დაეტყო (XVIII საუკუნის 90-იანი წლების რომანტიკოსებისაგან განსხვავებით) პოფმანის, კლაისტის, არნიმასა და ბრენტანოს, ეიხენდორფისა და შამისეს შემოქმედებას. სახალხო მოძრაობის ეპოქაში რომანტიკოსებისათვის ნიშანდობლივი გახდა ფოლკლორისადმი დიდი ინტერესი. ისინი გატაცებით აგროვებდნენ და გამოსცემდნენ ხალხური შემოქმედების ძეგლებს, წიგნებს, სიმღერებს, ზღაპ-

¹¹ საზღვარგარეთის ლიტერატურის ისტორია, I ს. მოსკოვი, 1972, გვ. 28.

¹² იქვე, გვ. 29

რებსა და ა.შ. ამ საქმეში განსაკუთრებით გამოიჩინეს თავი მაშინ თურმე იოჰან არნიმმა და კლემენს ბრენტანომ. მათ გამოსცეს ხალხური შემოქმედების ორტომეული სახელწოდებით «*Судебный род материки*» („შესანიშნავი რქა ბავშვისა“), ასევე გამოიცა ზღაპრების კრებული „საბავშვო და საოჯახო ზღაპრები“-ს ტომეულები ძმების — იაკობ და ვილჰელმ გრიმების რედაქტორობით.

გერმანელი რომანტიკოსების შემოქმედებას ნოყიერი ნიადაგი შეუქმნა ხალხურმა ზეპირსიტყვიერებამ. მათ კიდევ თავის მხრივ განავითარეს და სრულყვეს ხალხური ფოლკლორული ტრადიციები. მასთან შეაზავეს რომანტიკული სუბიექტივიზმი. გრინობისა და გონების პარმონიული შერწყმით თავისუფლება მისცეს და წინა პლანზე წამოსწიეს „მე“.

გერმანული რომანტიზმის მესამე პერიოდად ითვლება 1830 წლის შემდგომი მწერლობა, რომლის დამახასიათებელი ნიშანია რომანტიკული ტენდენციებისაგან გერმანული ლიტერატურის თანდათანობით გათავისუფლება და ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობის — რეალიზმის ჩამოყალიბება.

ინგლისურმა რომანტიზმმა თავი იჩინა XVIII საუკუნის 70-იანი წლებიდან. მის აღმოცენებას ბიძგი მისცა XVIII საუკუნის 50-იანი წლების ინგლისის აგრარულ-სამრეწველო „უხმო რევოლუციამ“ და ჩრდილო ამერიკის შტატებში ეროვნულ-გამათავისუფლებელმა ომმა (1773-1778 წ.წ.).

ინგლისის აგრარულ-სამრეწველო გარდაქმნებს მოჰყვა რადიკალური ცვლილებები. საზოგადოების მდიდრებად და ღარიბებად დაყოფა, ანტაგონისტურ-კლასობრივი დაპირისპირება, სოციალური და ეროვნული ჩაგვრის გაძლიერება, რელიგიური დევნა ირლანდიასა და შოტლანდიაშიც. თავის მხრივ გამოიწვია ბუნტი ინგლისის მუშათა კლასის, შოტლანდიისა და ირლანდიის ფერმერებში. ჩამოყალიბდა სხვადასხვა განმათავისუფლებელი სამასამდე ორგანიზაცია, პარტიები, დაჯგუფებები, დემოკრატიულ-რევოლუციური ძალები; შოტლანდიელ რესპუბლიკელებს ედინბურგში უწოდეს „კონვენტი“. საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუციის გამოძახილის საფუძველზე მთელ რიგ ევროპულ ქვეყნებში და ამერიკაშიც გააქტიურდა სოციალურ-ეროვნული მოძრაობები. თუმცა ამ რევოლუციებზე დამყარებული იდეალური ილუზიების — სოციალური თანასწორობის, თავისუფლების, ძმობისა და მეგობრობის იდეების მსხვერველს მოჰყვა პესიმიზმი, უპერსპექტივობა და სულიერი აშლილობა, რამაც მყარი საფუძველი შეუქმნა ხელოვნებაში რომანტიზმის ასახვა-განვითარებას.

XVIII საუკუნის 60-70-იან წლებში იწყება ინგლისელი მუშათა კლასის პირველი გამოსვლები, რამაც ხელი შეუწყო მოწინავე მიმდინარე-

ობათა აღმავლობას ინგლისური საზოგადოების აზროვნებასა და ლიტერატურაში. რაც აისახა ინგლისელ რომანტიკოსი მწერლების შეკოქმედებაში. მუშათა კლასის წიაღში ჩნდება „დემოკრატიული პარტია“, რომელსაც სათავეში ედგენ „რესპუბლიკელები“ და წერილი ბურჟუაზიული ფენის წარმომადგენელი რევოლუციონერ-ფილოსოფოსები. აგრეთვე ჩამოყალიბდა „ლონდონის კორესპონდენტთა საზოგადოება“. ისინი მიმოწერას აწარმოებდნენ ფრანგ რევოლუციონერებთან. შემდეგ ისე ამძლავდა მათი პოლიტიკური იმიჯი, რომ მათ შეუერთდნენ დემოკრატიული ძალები, რომლებსაც უკვე გააჩნდათ თავიანთი მდიდარი პერიოდული ორგანოები, რომლის დანიშნულება იყო მასების პოლიტიკური შეგნების ამძლავება და დარაზმვა თავისუფლებისათვის საბრძოლველად. შოტლანდიაშიც ანალოგიური სიტუაცია შეიქმნა. ქ. ედინბურგში შოტლანდიელ რესპუბლიკელთა ორგანიზაცია „კონვენტის“ სახელწოდებით მოქმედებდა.

„ლონდონის კორესპონდენტთა საზოგადოებაში“ შედიოდნენ გამოჩენილი პოეტები, სატირიკოსები, პროზაიკოსები, ფილოსოფოსები, როგორებიც იყვნენ ტ. სპენსი, ჯ. მონტგომერი, დ. თედუოლსი, პ. პინდარე, ეილიამ გოლინი და სხვა.

შეუძლებელი იყო ჭეშმარიტი პოეტები შეგუებოდნენ იმ უსამართლობას და არ გამოეხატათ თავიანთი დამოკიდებულება უბადრუკი სინამდვილისადმი. ეს ყველაზე მეკეთრად და ღირსეულად გააკეთა შოტლანდიელმა პოეტმა რ. ბერნსმა. მან გაბედულად ამხილა ბურჟუაზიული ბრიტანეთის თვითმპყრობელური რეჟიმი და უწინასწარმეტყველა გარდაუვალი მარცხი, სამართლიანობისა და თანასწორობის გამარჯვება: „მოვა დრო, ქვეყნად გაქრება შუღლი და კაცი კაცთან დაძმობილდება“.

შემდეგში ბერნსის მაგალითს მიჰყვა პირველი ინგლისელი რომანტიკოსი უილიამ ბლეიკი — თუმცა იგი ეერ ამძლავდა ბერნსისეულ პოეტური შემართების დონემდე. მაგრამ ძალები არ დაუშურებია სამართლიანობისათვის სიტყვიერ ბრძოლაში, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო უსასტიკესი ცენზურისა და ტერორიზმის პირობებში. არსებული დაუნდობლობის გამომხატველია მისი წრფელი სიტყვები: „ბიბლიის დაცვა თვითმკვლელობას უდრიდა“.

მოუხედავად აღნიშნულისა, ბლეიკმა მოახერხა საკუთარ პოეტურ სამყაროში დაფიქსირებინა თავისი შეურიგებელი და მტრული დამოკიდებულება ბურჟუაზიული საზოგადოებისადმი. ბერნსის თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის იდეებით ნაკვებმა ბლეიკმა დიდი სულიერი საზრდო მისცა შემდგომი ხანის მწერლებს, როგორებიც არიან: უილიამ მორისი, ბერნარდ შოუ, უოლტ უიტმენი, მერგდიტ პარდი, ლონგფელო, დიკენსონი,

ფროსტი, სენდბერგი და სხვა. „ქაროლ გვინით“ ბლეიკმა გააკეთა ის, რაც მანამდე ბერნსმა „თავისუფლების ხე“-თი, ხოლო შემდეგ სრულყვეს ბაირონმა და შელმომ თავიანთ „წაილდ ქაროლდ“-ში და „ქაროლ მად“-ში.¹³

ამრიგად, ლიტერატურათმცოდნეობაში ბლეიკი ითვლება ინგლისურ ლიტერატურაში ახალი შემოქმედებითი მეთოდის, რომანტიკული ესთეტიკის დამამკვიდრებლად.

საქართველოში რომანტიზმი სრული სახით გაფორმდა მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან 30-იან წლებამდე. კრიტიკოსი გ. აბაშიძე საქართველოში რომანტიზმის აღმოცენებას ევროპული რომანტიზმის გავლენით ხსნის. იგი წერს: „თუ დაუუკვირდებით ჩვენი ლიტერატურის მსვლელობას, ენახავთ, რომ იგი კვალდაკვალ მისდევდა ევროპის ლიტერატურას“... „ნიადაგი, რომელიც ქართულ რომანტიზმს ასაზრდოებდა – განაგრძობს გ. აბაშიძე – იყო მე-19 საუკუნის დამდეგს შექმნილი ახალი პოლიტიკური ვითარებით გამოწვეული გაურკვეველობა. კ. კეკელიძის აზრით, რომანტიზმის პირველი ნიშნების აღმოცენება ქართულ მწერლობაში განპირობებული იყო ქართული ფეოდალური კლასის სოციალური ბატონობის რყევით. „სავაჭრო კაპიტალის ელემენტების შემოჭრით სოციალური ბატონობის ბაზის შერყევამ მბრძანებელ კლასს სულის სიმშვიდე დაუკარგა და ფეოდალურ ლიტერატურაში გამოიწვია რომანტიზმის ელემენტები“. უნდა შევნიშნოთ, რომ რომანტიზმის ელემენტებს ჩვენ გარკვევით ვამჩნევთ ქართულ მწერლობაში, თუ ადრე არა, XVIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან მაინც, განსაკუთრებით კი რუსულ ლიტერატურაში.

ეროვნული თავისუფლების დაკარგვა, ნაცნობებსა, მეგობრებსა და ნათესავებთან დაშორება, პოლიტიკური ძალაუფლების შესუსტება და სოციალური მდგომარეობის შერყევა, აი, ის ნიადაგი, რომელზედაც აღმოცენდა ქართული ფეოდალური კლასის რომანტიზმის ელემენტები.¹⁴

მ. თუმანიშვილისადმი მიწერილ წერილში ა. ხახანაშვილი აღნიშნავდა, რომ „წარსული საუკუნის 30-იანი წლების პოეტები ისე, როგორც პუშკინი და ლერმონტოვი, იყვნენ ბაირონისა და მიცკევიჩის პოეზიის გავლენის ქვეშ, რასაც ავრცელებდნენ საქართველოში გადმოსახლებული პოლონელები.¹⁵ ავტორი იქვე დასძენს: „მთელს ევროპაში ლირიზმი აყვავდა, ევროპამ რუსეთზე იქონია გავლენა და რუსეთის რომანტიკოს-ლირიკოსებმა ჩვენებიც გაიტაცა“.¹⁶ ევროპული რომანტიზმის რეზონანსი

¹³ საზღვარგარეთის ლიტერატურის ისტორია, I ს. მოსკოვი, 1972, გვ. 71 (რუსულად).

¹⁴ მ. თუმანიშვილი – დახასიათებები და მოგონებანი. წიგნი I, თბ., 1913 წ., გვ. 100.

¹⁵ იქვე.

¹⁶ კ. კეკელიძე. „ძველი ქართული მწერლობის ისტორია“, ტ. II, 1952 წ., გვ. 217.

ხელი შეუწყო ბაირონის პოეზიის გავრცელებამ. ამასთან დაკავშირებით მოვიშველიებთ მ. კუჭუხიძის სიტყვებს: „...ბაირონმა მძლავრ ტალღასავით გადაუარა მრავალ ეროვნულ ლიტერატურას და ადგილობრივი პირობების მიხედვით მიიღო თავისებური სახე. ბაირონიზმი მთელი ევროპის მასშტაბით გავრცელებული მოვლენა გახდა...“.

ბაირონის პოპულარობამ რუსეთში გარკვეულწილად შეუწყო ხელი საქართველოში დიდი ინგლისელი პოეტისადმი ინტერესის გაღვივებას, მით უფრო, რომ საამისო საფუძვლები თვით ქართულ სალიტერატურო ცხოვრებაშიც იყო შექმნილი. ამ დროს საქართველოში სწრაფად ვითარდებოდა რომანტიზმი და ინგლისელი რომანტიკოსის შემოქმედების იდეურ-ესთეტიკური თავისებურება ერთგვარად ხელს უწყობდა ქართული რომანტიკული პოეზიის განვითარებას... მთელ XIX საუკუნის მეორე ნახევრის მანძილზე ქართული ლიტერატურული საზოგადოება ინტერესს იჩენდა ბაირონის შემოქმედებისადმი. პროგრესული რომანტიზმის ამ უდიდესი წარმომადგენლის მოქალაქეობრივი იდეალები და ესთეტიკური შეხედულებები, მისი პოეზიის საერთო სულისკვეთება ეხმიანებოდა იმ მიზნებსა და მისწრაფებებს, რომელნიც ქართულ ლიტერატურას ასულდგმულებდა. „ბაირონში ეძებდნენ და პოულობდნენ კიდევ ეროვნული და სოციალური სამართლიანობისათვის შთამაგონებელ იდეებს და სახეებს ქართველებიც“.¹⁷

ქართულ რომანტიზმზე ბაირონიზმის გავლენის შესახებ მიუთითებდნენ აგრეთვე ნ. ბერძენიშვილი, ი. ჭავჭავაძე და სხვანი. როგორც ეთქვით, ბაირონიც და ბეერი სხვაც თავის მხრივ დიდად იყვნენ დავალებულნი ბერნისის პოეტური შემოქმედებით, რაც ევროპაში ბერნისისეული გავლენის ერთ-ერთ არხად შეიძლება ჩაითვალოს.

მართალია, საქართველოში რომანტიკული განწყობილების წარმოშობას საკუთარი მიზეზები ჰქონდა, მაგრამ იგი, როგორც მხატვრული მეთოდი, უკვე თეორიისა და პრაქტიკის სახით არსებობდა და, ამ მხრივ, ქართველ რომანტიკოსებს, შეიძლება ითქვას, რომ შეტად ნოყიერი ნიადაგი დაუხვდათ ევროპული რომანტიზმის სახით.

მეფის რუსეთის ეროვნულმა პოლიტიკამ უმძიმესი ზიანი მიაყენა საქართველოს სახელმწიფოებრიობას, დაასამარა ეროვნული თავისუფლება და დამოუკიდებლობა, რამაც კიდევ უფრო გაამწვავა, როგორც ეროვნული, ასევე სოციალ-პოლიტიკური ვითარება. 1832 წელს საბოლოოდ განადგურდა განათლებულ მამულიშვილთა მოწინავე იდეებით ნაკეები რწმენა, ხანგრძლივი ძიების შედეგად შემუშავებული ნაციონალური იდეა-

¹⁷ კ. აბაშიძე - „ეტრულები ქართული ლიტერატურიდან“, „მომავლ“, 1998 წ., №5, გვ. 48.

ლების, წარმოდგენების, პრაქტიკული შეხედულებების მთელი სისტემა.¹⁸ გაუკუღმართებული აწყყოსაღმი უკმაყოფილებისა და ზიზღის გამოსახვა ბუნებრივ მდგომარეობად იქცა ჭეშმარიტ მამულშიღილებში. რომანტიკული განწყობილება მთელი ძალით შეიჭრა ქართულ ხელოვნებაში, განსაკუთრებით კი მწერლობაში.

მხატვრული ლიტერატურის ასპარეზზე გამოწნდნენ რომანტიკოსი მწერლები სრული რომანტიკული ნიშნებით. ისინი „შეტქმულების საიდუმლო ორგანიზაციიდან გამოვიდნენ და მათი პოეზია თითქმის გაცრელებული იმედების კომპენსაცია იყო, რაც საქმით ვერ შეასრულეს, ის სიტყვით თქვეს, მაგრამ თქვეს ისეთი გრძნობით, ისე ძლიერად, რომ მათი სეედის რეზონანსი მთელ შემდგომ ლიტერატურაში გერგენიეასავით ისმის.“¹⁹

რომანტიზმის ისტორია ადასტურებს, რომ ყოველი ქვეყნის ლიტერატურაში მან მიიღო თავისებური სახე, შეეზარდა ნაციონალური ლიტერატურის ტრადიციებს და ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის შესაბამისად განვითარებულ გონებრივ და სულიერ განწყობილებებს. აქედანაა მიღებული ცნებები „ფრანგული რომანტიზმი“, „ბრიტანული რომანტიზმი“, „გერმანული რომანტიზმი“, „რუსული რომანტიზმი“,²⁰ რაც მათ თავისებურებებზე მიუთითებს. მიუხედავად იმისა, რომ რომანტიზმმა ცალკეულ ქვეყნის ლიტერატურაში თავისებური ხასიათი მიიღო, მაინც არის საერთო ნიშნები, რომლებიც ერთმანეთთან ანათესავენ სხვადასხვა ქვეყნის რომანტიკულ სკოლებს. ამ საერთო და მსგავს ხასიათს ქმნის ცხოვრების რეალური სინამდვილით გამოწვეული უკმაყოფილება, რომანტიკული იდეალების თანხედომა და ინდივიდუალური სტილი.

რომანტიზმის ეროვნულ სახესხვაობებს განსხვავებულ იდეურ-პოლიტიკური, სოციალურ-ლიტერატურული წანამძღვრები ედო საფუძელად, მაგ., თუ დასავლეთეეროპული რომანტიზმის სოციალური ფონი საფრანგეთის დიდი რევოლუცია იყო, აღმოსავლეთ ეეროპის ქვეყნებში იგი ეროვნულ-გამათავისუფლებელ მოძრაობას დაუკავშირდა. ამერიკის შეერთებულ შტატებში კი ეროვნული თვითდამკვიდრების ნიშნით განვითარდა.²¹

როგორც ლიტერატურის კრიტიკოსები მიუთითებენ, საფრანგეთის

¹⁸ გ. ასათიანი, „სათავეებთან“, თბ., 1982 წ., გვ. 163.

¹⁹ ვ. კოტეტიშვილი, „ქართული ლიტერატურის ისტორია I საუკუნიდან დღემდე“, უთაისის, 1925 წ., გვ. 128.

²⁰ დ. გამეზარდაშვილი, ნარკვევები ქართული რეალიზმის ისტორიიდან, ნაწ. II, თბ., 1957 წ., გვ. 128.

²¹ დ. გამეზარდაშვილი, ნარკვევები ქართული რეალიზმის ისტორიიდან, ნაწ. II, თბ., 1957 წ., გვ. 130.

რევოლუციამ უზარმაზარი გავლენა მოახდინა ევროპის ცნობიერებასა და ყოფაზე. რაც მკვეთრად გამოვლინდა მხატვრულ აზროვნებაში. არანაკლები როლი ითამაშა რომანტიზმის წარმოშობაში ინგლისის სამრეწველო გადატრიალებამაც, რომელსაც მოჰყვა ფეოდალური წყობის რღვევა და კაპიტალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებზე გადასვლა, მდიდარსა და ღარიბს შორის გამწვავებული ურთიერთობა.

მეცნიერები რომანტიზმის, როგორც მხატვრული მეთოდის გააზრებისათვის, საჭიროდ თვლიან სამყაროს, ადამიანისა და ხელოვნების შესახებ რომანტიკოსთა კონცეფციის გათვალისწინებას, მათ შემოქმედებასა და თეორიულ ნააზრევში, ზნეობრივ-ესთეტიკური იდეალის და სინამდვილესთან მისი მიმართების დადგენას. რომანტიკული მსოფლალქმის და მხატვრული მეთოდის საფუძველია ორი სამყაროს – რეალურისა და იდეალურის ურთიერთმიმართება. რომანტიზმისთვის კლასიციზმისა და სენტიმენტალიზმისაგან განსხვავებით „იდეალი შეუზღუდავია, უსასრულო, აბსოლუტური, მშვენიერი, საიდუმლოებით მოცული და შეუცნობელი, ხოლო სინამდვილე არის მდაბალი, არამდგრადი, დენადი და წარმატებული“.22 რომანტიკოსთა აზრით, იდეალი მხოლოდ სულიერ სფეროში ადამიანის წარმოსახვაში არსებობს და მისი მატერიალური ხორცშესხმა არ შეიძლება იყოს წარმოსახვის იდენტური, ამიტომ ამ ორ სამყაროს შორის არსებული შეუთავსებლობა ხდება რომანტიკოსებისათვის გულგატეხილობის მიზეზი, ლიტერატურის კრიტიკაში „მსოფლიო სევდის“ სახელწოდებით რომ არის ცნობილი.

რომანტიკული ხელოვნების ცენტრში დგას მარტოსული გმირი, რომელიც კონფლიქტშია გარემომცველ სამყაროსთან. რომანტიზმისათვის დამახასიათებელია არსებული ცხოვრების უარყოფა და სინამდვილიდან გაქცევა. მწარე სინამდვილიდან გაქცევა, ბედის საზღვრის გადალახვა, იდუმალებით მოცულ უსაზღვროებასთან შერწყმა, ოცნების სამყაროში ქროლვა – ნიშანდობლივი თვისებებია რომანტიზმისა, მაგრამ მას აუცილებლად ახლავს რეალიზმის ნიშნებიც. უსაზღვროებისაკენ ლტოლვის მაგალითია ბარათაშვილის, ბერნსის, ბაირონის და სხვათა პოეზია. რომანტიზმის აპოთეოზია პიროვნება, რომელიც ამ ხალხმრავალ უზარმაზარ სამყაროში „ობლად შთენილა“ და არ იცის, სად მიიდრიკოს თავი. ამიტომ ტოვებს ყოფიერებას და მარტოსული დაეხეტება ბაირონის ჩაილდ ქაროლდი, შატობრიანის რენე, პიუგოს საბრალონი; მწარე სინამდვილიდან გაქცევისა და უგზო-უკვალოდ გადახვეწის მოტივი უღერს ნ. ბარათა-

²² ნ. ნაკუდაშვილი, ლიტერატურული მიმდინარეობა, თბ., 1997 წ., გვ. 31.

შეილის პერანში“.

ევროპულმა რომანტიზმმა გაარღვია კლასიციზმისა და სენტიმენტალიზმის ჩარჩოები და გაიჭრა უსასრულობაში. რომანტიკოსებისათვის ხელოვნება გახდა პიროვნების ნიჭის, მისი ინტელექტუალური შესაძლებლობების გამოვლენის, თავისუფლებისა და თვითრეალიზაციის საშუალება, რადგან მხოლოდ ხელოვნებას შეეძლო ამოეცო ის უფსკრული, რომელიც სინამდვილესა და იდეალს შორის არსებობდა. რომანტიკული გმირის სამოქმედო არე შეუზღუდავია; მას შეუძლია წარმოსახვაში გარდაქმნას ცხოვრება, შექმნას მწარე რეალობაზე ამაღლებული სამყარო, მიუახლოვდეს იდეალს. მხატვრული სახის შექმნის რომანტულ საშუალებებსა და პრინციპებს რომანტიკოსები ცხოვრების ყველაზე მტკივნეული საკითხების გამოსახატავად იყენებდნენ.

რომანტიზმისათვის აგრეთვე ნიშანდობლივია ბუნების აღწერა. ბუნება წარმოდგენილია ნათელი, ცხოვრებისეული სურათებით, რომლებიც ეხმიანებიან ღირსეული გმირის ხასიათს, მის გუნება-განწყობილებებს. მაგ. ბარათაშვილთან (ლექსში „შემოღამება მთაწმინდაზე“) მთაწმინდის მიდამოები, „ადგილნი, ვერანნი და უდაბურნი“ იწვევენ პოეტის ღრმა დაფიქრებას ადამიანის არსებობის საკითხზე. ლექსში „ფიქრნი მტკვრის პირას“, ბუნება პოეტის ნაღვლიან განწყობილებას ესატყვისება, ხოლო პოემაში „ბედი ქართლისა“ წარმოსახული არაგვის მობიბინე ნაპირები ღირსეული გმირის აღტაცებას იწვევენ, ავიწყებენ მას ყოველდღიურ ვარაშს.

რომანტიკოსები ბუნებაში პოულობენ ნუგეშსა და სულიერ მეგობარს. ბუნების წიაღში ეძებენ „სულის განსასვენებელს“.

რომანტიზმი ხასიათდება დემოკრატიული ბუნებით, რაც განპირობებულია იმით, რომ მისი წარმომადგენლები იცავენ ხალხთა ინტერესებს, გვევლინებიან ყოველგვარი ჩაგვრისა და უსამართლობის, ხალხთა გამათავისუფლებელი მოძრაობის იდეურ სულისწამდგმელებად. მაგ. როგორც რ. ბერნსის, ასევე ბაირონისა და შელის პოეზიაში გამოიხატა შოტლანდიელი, ინგლისელი და ირლანდიელი გლეხობის მისწრაფებებიც. პიუგოს შემოქმედებაში ფრანგი ხალხის რევოლუციური მასების სულისკვეთება, ხოლო ნ. ბარათაშვილის პოეზიაში — ქართველი ხალხის პროტესტი სოციალური დ. ეროვნული ჩაგვრის წინააღმდეგ.

სიყვარულს განსაკუთრებული ადგილი უკავია რომანტიკოსთა რწმენის ტაძარში. ტრფობა — ეს იდეალია, „ეს საიდუმლოა, რომელიც აერთიანებს ადამიანს არა მხოლოდ ადამიანთან, არამედ ყოველივე ცოცხალთან. როდესაც ქრება გრძნობა და ეს უნარი, ადამიანი ემსგავსება ცოცხალ აკლდამას“, — წერს სიყვარულის დიდი მეხოტბე შელი.

ამ მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩევა რ. ბერნსიკი.

ქართულ ლიტერატურაში რომანტიკული სატრფიალო პოეზია განვითარდა აღმოსავლური ტრადიციების დამლევით და წინა პლანზე იქნა წამოწეული სულიერი, ფაქიზი, ღვთაებრივი სიყვარული, თუმცა ხშირად დაჰყარავს სვედიანი განწყობილების ელფერი. შელისა და ბაირონის, გრ. ორბელიანისა და ნ. ბარათაშვილის სატრფიალო ლექსები გამოირჩევა ერთგვარი მელანქოლიით. ეს ბუნებრივია, რადგან სინამდვილისა და იდეალის შეუსაბამობა რომანტიზმის ერთი დამახასიათებელი თვისებაა. ეს ანტითეზა ხშირად იწენს თავს მათ სატრფიალო ლირიკაშიც.²³

„რომანტიკოსებთან შეინიშნება ერთგვარი ტკობა საკუთარი ტანჯვით, რომლის ძირები მღებარეობენ არა მხოლოდ „ქასიათის თვისებებში (ეგოცენტრიზმი, მიდრეკილება ინტროსპექციისადმი). მთავარი ისაა, რომ კონფლიქტი სამყაროსთან რომანტიკოსისათვის არის მისი სულის გასაძლიერებელი ძვირფასი ნიჭი, რომელშიც მტკიცდება მისი ზნეობრივი ძალა... რომანტიკოსი იტანჯება ცხოვრების დისპარმონიით, მაგრამ არა იშვიათად ტკება კიდევ თავისი განცდებით“.²⁴ ამ „ტკობის“ საფუძველი მწარე ხედრთან შეურიგებლობა, მონური ქედმოხრელობაა. სევდის მწუხარების უპირატესობა სიხარულზე რომანტიზმის მთავარ კომპონენტადაა მიჩნეული. ამის პოუვარდ პიუგო წერდა: „რომანტიკული მგრძნობელობის ადამიანი იმყოფება ემოციათა ისეთ სამყაროში, სადაც სევდა სჭარბობს სიხარულს. მან ახალი მიმართულება მისცა მგრძნობელობის XVIII საუკუნისეულ კულტს, რომელიც მწუხარე კალაპოტში მოაქცია ლორენს სტერნმა, დიდი მგრძნობელობის მეხოტბემ, „სენტიმენტალურ მოგზაურობაში“ (1788) ნათელყო, რომ ყოველი განცდა საამოდ მტკივნეული, შეიძლება განდიდებულ იქნას, თუკი გული მზად არის, გზა გაუხსნას ცრემლსა და სიცილს. რომანტიკოსი კი ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ მგრძნობელობა არ უდრის ბედნიერებას, რომანტიკული isid-ის იშვიათად ახლდა სიცილი.“²⁵

მიუხედავად ამსოფლიური მუხანათობით გამოწვეული ტკივილებისა, რომანტიკოსს განაღდებული აქვს სულიერი თავისუფლება და თუ თვითონ ვერ ეწია ოცნების ახდენას, მის მიერ გაკეპალული გზა მოძმეთ მაინც გაუადვილებს სვლას: „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკეთება, და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც

²³ თ. ნუკუბიძე, ქართული რომანტიზმის ტიპოლოგიის საკითხები, თბ., 1981, გვ. 17.

²⁴ ვანსლოვი, რომანტიზმის ესთეტიკა, მოსკოვი, 1966, გვ. 17.

²⁵ E. Howard, components of Romanticisms, 1965, ტ. 31.

დარჩება, და ჩემს შემდგომად მოძმეთა ჩემსა სიძნელე გზისა გაუადვილდეს, და შეუპოვრად მას კუნე თვისი შავის ბელის წინ გამოუქროლდეს“ („მერანი“).

რომანტიზმის წარმოშობა მიზეზთა შესაბამისად გამოხატავენ რომანტიკოსები თავიანთ სულისკვეთებას. სოციალური უსამართლობისადმი პროტესტი უფრო მასშტაბურია იმ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში, სადაც უფრო დაძაბულია სოციალური ვითარება. მაგ. შოტლანდიასა და საქართველოში მწვავედ იდგა ეროვნული საკითხი, ამიტომ ამ ქვეყნების რომანტიკოსები რეალური სინამდვილის კონტრასტებს იდეაში ქმნიდნენ, თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობას ფაქტობრივი რეალობის მიღმა ეძებდნენ. ამის მკაფიო მაგალითებია ბაირონის, შელის, ბერნსის, ალ. ჭავჭავაძის, გრ. ორბელიანის, ნ. ბარათაშვილისა და სხვათა შემოქმედება. სწორედ რომანტიზმი იქცა სამშობლოს მწარე ბელზე ჩაფიქრებულ ადამიანთა სულიერი ტკივილების გამოსატულების საშუალებად. ზნეობრივ-ესთეტიკური იდეალების საზღვრები იქცა მათი შემოქმედების კრედოდ. ისინი ცდილობენ წარმოაჩინონ წესრიგი საზოგადოებრივი ქარმონიისა და წესრიგი მოცემულ იდეაში, რათა შეიცნონ ჭეშმარიტება არა მარტო პოლიტიკური შეგნების ამაღლების გზით. ამ მხრივ, რომანტიკოსებმა მართლაც, უდიდესი წვლილი შეიტანეს ლიტერატურისა და, საერთოდ, აზროვნების საქმეში. აქამდე ჩვენი მსჯელობა შეეხებოდა საერთოდ რომანტიზმის, როგორც მხატვრული მეთოდისა და ლიტერატურული მიმდინარეობის არსისა და წარმოშობის საკითხებს; ამჯერად ჩვენი განსჯის საგანია კონკრეტულად შოტლანდიური და ქართული რომანტიზმის პრობლემა. კერძოდ მათი ურთიერთმიმართების საკითხის ანალიზი რობერტ ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედების მაგალითზე.

შოტლანდია შედის დიდი ბრიტანეთის (დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის შეერთებული სამეფო) შემადგენლობაში და მღებარეობს მის ჩრდილოეთ ნაწილში. შოტლანდიელები ძველი კელტების შთამომავალნი არიან. ინგლისის დედაქალაქის — ლონდონის სახელწოდებასთან დაკავშირებით არსებობს ვერსია, რომ იგი კელტური წარმომავლობისაა.

სიტყვის — „Vbglby“—სგან, რაც ნიშნავს ტბასთან გამაგრებულ სახლს. „რაც შოტლანდიელთა დაკარგული იდეების ნიშნად აღიქმება“. შოტლანდიელებმა თავიანთი ლიტერატურა მშობლიურ ფოლკლორზე დააფუძნეს. ამ საქმეში დიდი როლი ითამაშა უიტსონის მიერ გამოცემულმა ზეპირსიტყვიერების სამტომეულმა — „საუცხოო კრებული სახუმარო და სერიოზული შოტლანდიური სიმღერებისა, როგორც ძველი, ისე

ახლისა“, „მარადმწვანე თაიგული“ ბრწყინვალე გაგრძელებაა უიტსონის მიერ დაწყებული პატრიოტული საქმისა, ამას მოჰყვა „შოტლანდიური მუსიკალური მუზეუმი“, რომელშიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდა რ. ბერნსიცი.

მიუხედავად იმისა, რომ დიდ ბრიტანეთში მხოლოდ ინგლისურ ენას სცნობდნენ და სხვა ენაზე შექმნილი ხელოვნების ნიმუშები მდებარე ითვლებოდა, შოტლანდიელმა პატრიოტებმა აქტიურად იწყეს ზრუნვა მშობლიური ენის განვითარებისათვის, სწორედ ამ ენით სცადეს პროტესტის გამოხატვა ყოველგვარი უსამართლობისა და ბოროტების წინააღმდეგ.

მწერლის ფილოსოფიურ ძიებაში შეუძლებელია ჭეშმარიტების პოვნა სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორების ერთიანობაში გააზრების გარეშე. რომანტიზმი მსატერული მეთოდია სინამდვილის ასახვისა, რაშიც ელინდება ასახვის ობიექტისადმი სუბიექტური დამოკიდებულება, ამ ფილოსოფიური კონცეფციიდან გამომდინარე, ბერნსის შემოქმედება შეიცავს როგორც რომანტიზმის, ასევე რეალიზმის ელემენტებს, რომელსაც არ შეიძლება პირველი აღმოჩენა ეწოდოს, რის შესახებაც სამართლიანად მიუთითებენ, რომ „მამასადამე რომანტიზმი არ შეიძლება ჩაითვალოს საფრანგეთის რევოლუციით გამოწვეულ აბსოლუტურ სიახლედ“.²⁶

ობიექტური კანონზომიერებაა, რომ ყოველი რეაქციული პოლიტიკურ-სოციალური ძვრები ყოველ დროში იწვევს უკუღმართი სინამდვილისადმი გარკვეულ გულისწყრომას, უკმაყოფილებას, პროტესტს და მის საპირისპირო იდეალურ წარმოსახვებს, ოცნებებს უკეთეს მომავალზე. ეს განწყობა აშკარად ეტყობა მთელ ქართულ ლიტერატურასაც.

იგივე შეიძლება ითქვას ლიტერატურულ ნაწარმოებში რეალიზმის ნაკადის შესახებ. რეალიზმამდელი მწერლების შემოქმედებაზე რამეთუ „ყოველი ახალი მოვლენა“, იხადება წინაპართა წიაღში.

„ყველაფერი წარმოიშვა თავის გვირგვინს მიხედვით“. ბერნსიცი ეყრდნობა ეროვნული სულის წიაღში შექმნილ საფუძველს. პროფ. ა. ბარამიძე წერს: „რეალიზმის ელემენტები უხვად მოიპოვება ძველ-ქართულ ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში, რელიაზმის ელემენტები გააჩნია ჰაგიოგრაფიული ჟანრის საეკლესიო ძეგლებს, კიმნოგრაფიასა და საეკლესიო მწერლობის სხვა დარგებს. მით უფრო ძლიერია რეალისტური ნაკადი ქართულ საერო მწერლობაში“. აქ ავტორს მხედველობაში ჰყავს რუსთაველი, თეიმურაზ პირველი, არჩილი, გურამიშვილი, სულხან-საბა ორბე-

²⁶ ლიტერატურული მანიფესტები ჩრდილო ევროპული რომანტიკოსებისა, მოსკოვი, 1980, გვ. 9 (რუსულად).

ლიანი და სხვა.

ამასთან დაკავშირებით მსგავსი მოსაზრება გააჩნია მ. გაფრინდაშვილს. იგი წერს: „ახალი ქართული აზროვნების განვითარების ადრინდელ ეტაპზე რომანტიკული და რეალისტური ნაკადი განუხრელად უკავშირდებოდა ერთმანეთს თვით ცალკეულ მოაზროვნეთა მსოფლმხედველობაშიც კი.

ნ. ბარათაშვილის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ესთეტიკურ-ფილოსოფიური მსოფლმხედველობაც ვერ ასცდა რომანტიზმისა და რეალიზმის ერთიანობას“.

ზემოთქმული სამართლიანად მიესადაგება რ. ბერნსსაც, რამდენადაც ისიც აღნიშნულ მწერალთა მსგავსად არ კმაყოფილდება მოვლენის მხოლოდ დადებით. ან უარყოფით მხარეთა აღნიშვნით. ისიც ყოველთვის იმას ცდილობს, რომ ჩაწვდეს ისტორიული მოვლენების ობექტურ მიზეზებს, სააშკარაოზე გამოიტანოს მისი თანამედროვე საზოგადოების მანკიერებანი, გაამთრახოს მაღალი „ბრწყინვალე წარმომადგენლები“, მათი სიბრწყინვე, სიმკაცრე, მუსანათობა და თვალთმაქცობა, ხოლო ხოცბა-დიდება შეასხას ინგლისის ტირანიის წინააღმდეგ შოტლანდიისათვის მეგრძოლ გამირებს – უილიამ უოლესს, რობერტ ბრიუსს და ა. შ.

ასევე რეალისტური ტენდენციების ასახვას ეპოულობთ ქართველ რომანტიკოსთა პოეტურ მემკვიდრეობაში, როცა ისინი ეხებიან სოციალური უსამართლობისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის პრობლემებს, გულხელდაკრეფილნი და ცხოვრებისაგან განდგომილნი კი არ მოთქვამენ, არამედ მოვლენებს მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებში განიხილავენ, მოსაწონს იწონებენ, დასაწუნს იწუნებენ რეალურ-იდეალურთან პარალელების გავლებით, გამოთქვამენ ორიგინალურ შეხედულებებს ცხოვრების აზრის, ადამიანის დანიშნულების, სიკვდილ-სიცოცხლის მარადიული პრობლემების შესახებ.

რომანტიზმი წარმოიშვა ევროპულ ერებში და გაერცელდა ძირითადად ევროპული ლიტერატურისა და კულტურის, მისი ცივილიზაციის მიმდევარ ხალხებში, მაგრამ რაკი ყველა ერს არ ჰქონდა ერთნაირი მდიდარი საფუძველი ეროვნულ ლიტერატურაში რომანტიზმის წარმოშობისათვის, მრავალ ქვეყანაში, სადაც რომანტიზმი გაერცელდა, იგი არ ატარებდა ორიგინალურ და თვითმყოფად ხასიათს, არამედ მთლიანად ევროპულ, რომანულ კულტურას ეყრდნობოდა, რადგან ნაციონალური ლიტერატურული საფუძველები არ აძლევდა საკუთარ და განსხვავებულ, ორიგინალურ მასალას მხატვრული სახეების შესაქმნელად (პ. კაკაბაძე). მაგრამ ეს ფაქტი არ ვრცელდება შოტლანდიურ და ქართულ ლიტერატურაზე, საქართველოს, საბედნიეროდ, ჰქონდა თავისი უმდიდრესი ადრეული და შუასაუკუნეობრივი

ლიტერატურა, უმდიდრესი ხალხური პოეზია, სასულიერო (მაგიოგრაფია, ჰიმნოგრაფია), საერო პოეზია და ა.შ. მაგრამ სანამ ქართული რომანტიზმის ლიტერატურულ-ფოლკლორულ წინამძღვრებს შევესებოდეთ, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ქართული განვითარებული რომანტიზმის ამოფრქვევის კონკრეტული საფუძვლების ჩვენება.

როგორც მკვლევარნი (მ. კაკაბაძე, გ. ჯიბლაძე) მიუთითებენ — ქართული რომანტიზმის საწყისები ძველ ქართულ ლიტერატურაში უხეად მოიპოვება, მაგრამ მან მთელი სისრულით იჩინა თავი XIX საუკუნის I ნახევარში, რომელსაც საფუძვლად დაედო ეროვნულ-პოლიტიკური პრობლემები. საქართველოს რუსეთთან ისტორიული აუცილებლობით გამოწვეულ შეერთებას მოჰყვა რუსეთის მხრიდან 1783 წლის გორგოიყვასის ტრაქტატის დარღვევა, რაც საქართველოს საშინაო პოლიტიკაში უხეში ჩარევით გამოიხატა და რაც საქართველოს დამოუკიდებლობისა და სამეფო ტახტის დაკარგვით დამთავრდა. მეფის რუსეთმა საქართველოში მყისვე გაატარა გარუსების პოლიტიკა, შეცვალა მემკვიდრეობითი მეფობა და შემოიღო რუსული მმართველობა — ჯერ მთავარმმართველობა და შემდეგ მეფისნაცვლობა, რამაც მყარობელს თავისი ნების პრაქტიკული რეალიზაციის საშუალება მისცა. იდეენობდა ქართული ენა, ქართული კულტურა, მახინჯდებოდა ეროვნული ცნობიერება, როგორც ეს გააკეთა ინგლისმა შოტლანდიაში.

როგორც ვხედავთ, მსოფლიო ლიტერატურაში რომანტიზმის წარმოშობას განსხვავებული საფუძვლები გააჩნია, მაგრამ მათ რომანტიკული განწყობილების გამოვლინება აერთიანებთ. რაც შეეხება შოტლანდიურ და ქართულ რომანტიზმს, ისინი ხასიათდებიან ბევრი საერთო ნიშნით, როგორცაა ეროვნულ-პოლიტიკური საფუძვლები და რომანტიკული ტენდენციისა და განწყობილების მშობლიური ლიტერატურა და ფოლკლორული წინამძღვრები.

მსოფლიო ლიტერატურის ურთიერთგავლენის შესახებ ა. მახარაძე აღნიშნავს, რომ XIX საუკუნის I ნახევრის ქართული მწერლობა გარკვევით ატარებს, ერთი მხრივ, ძველი ქართულის, ხოლო მეორე მხრივ რუსული და ევროპული მწერლობის გავლენის ნიშნებს.²⁷

როგორც ი. კენჭოშვილი აღნიშნავს, ქართველი კლასიკოსები არაერთგზის მიუთითებენ საგულისხმო პარალელებზე და ეს განსაკუთრებით ხშირად იჩენდა თავს ქართული რომანტიზმის წარმომადგენელთა შემოქმედების დახასიათებისას. კერძოდ, დაისვა საკითხი ნ. ბარათაშვილის

²⁷ ა. მახარაძე, ქართული რომანტიზმი, თბ., 1900 წ., გვ. 3.

ბაირონთან სულიერი ნათესაობის შესახებ. ამის არგუმენტად მრავალთა შორის ი. კენჭოშვილს მოჰყავს ნ. ბერძენიშვილის სიტყვები: „ნ. ბარათაშვილის შემოქმედება იმ უსიხარულო მელანქოლიის ბეჭედს ატარებდა, რაც დამახასიათებელია ლერმონტოვისა და ბაირონის სხვა მიმდევართა პოეზიისათვის“.²⁸

§1.3. ქართულ კულტურასა და მთარგმნელობით ხელოვნებაში არეკლილი ბერნისის პოეზია

ლიტერატურული პარალელებისა და ანალოგიების არსებობაში ქართველი კრიტიკოსები დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ თარგმანებს. XIX საუკუნეში ქართულ-ევროპულ ლიტერატურულ კავშირთა სფეროში უაღრესად დიდი ადგილი უკავია თარგმანებს – წერს ი. კენჭოშვილი.

მოცემული პრობლემის განხილვისას განსაკუთრებული მათემატიკური დახმარება გააგვიწია შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მიერ მომზადებულმა კრებულმა „ევროპული ლიტერატურის ქართული თარგმანები XIX საუკუნის მეორე ნახევარში“.

ჩვენს ეპოქაში ქართულ ენაზე შესრულებული თარგმანები გვერდით ამოუდგა ქართულ სიტყვაკაზმულ მწერლობას. ინგლისური კლასიკური ლიტერატურის თარგმანისადმი მიდგომის სხვადასხვა თვალსაზრისი XIX საუკუნის პირველ ნახევარში მეტად თავისებურად გამოვლინდა. ნიშნულად შეგვიძლია ავიღოთ შექსპირის ქართული თარგმანები. როგორც ცნობილია, XIX საუკუნის 40-იანი წლებიდან შექსპირისადმი დიდი ინტერესი შეინიშნება ქართულ საზოგადოებაში. ამას მოწმობს „ჰამლეტის“ რამდენიმე ქართული თარგმანი, რომლებიც მეტ-ნაკლები ღირსებით გამოირჩევა, „რომეო და ჯულიეტას“, „იულიუს კეისრის“, „ორი ვერონელი აზნაურის“ დიმიტრი ყიფიანისეული თარგმანები. მთარგმნელებად გვევლინებიან უდიდესი საზოგადო მოღვაწეები და მწერლები: ლ. არდაზიანი, დ. ყიფიანი, ა. ფურცელაძე და სხვები. ლ. არდაზიანის მიდგომა თარგმანისადმი არსებითად განსხვავდება იმისაგან, თუ როგორი სტილით თარგმნიდა იმავე მწერლის ნაწარმოებებს დიმიტრი ყიფიანი, ა. ფურცელაძე და სხვანი. მაგ. ლ. არდაზიანი „ჰამლეტს“, როგორც ინგლისური ლიტერატურის კლასიკურ ნიმუშს, თარგმნის არქაული სტილით, რადგანაც ფიქრობს, რომ ასეთი

²⁸ ი. კენჭოშვილი, შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობა და ქართული ლიტერატურის ისტორიის ზოგი საკითხი, წიგნში: „ევროპული ლიტერატურის ქართული თარგმანები XIX საუკუნის მეორე ნახევარში“, 1979, გვ. 9.

სტილი X საუკუნის ინგლისური სალიტერატურო ენის ბადალია. რაც შეეხება ივანე მაჩაბელს, იგი ენის მხრივაც ყველაზე მეტად დაუახლოვდა შექსპირს.

XIX საუკუნის პირველი ნახევრის დასასრულსა და მეორე ნახევრის დასაწყისში თარგმანისადმი განსხვავებული მიდგომა შეინიშნება, ძალიან ხშირია ტენდენცია ორიგინალის გადაკეთებისა ქართულ ყაიდაზე, არც თუ ისე იშვიათია მბრძანებები.

როგორც ცნობილია, ქართული და ინგლისური ენები ერთმანეთთან საკმაოდ დამორებულია როგორც შინაგანი სტრუქტურით, ასევე გრამატიკული კონსტრუქციებით. თარგმნითი ხელოვნების საკითხებთან დაკავშირებით, ევროპულ ლიტერატურათმცოდნეობაში გავრცელებულია აზრი, რომ თუ ენები ენათესავენ ერთმანეთს, ე. ი. ენები ერთსა და იმავე ჯგუფს მიეკუთვნება, გარდა ამისა, ნათესაური კულტურა აქეთ (მაგ. სლავური კულტურა, ლათინური კულტურა, სკანდინავიური და ა.შ.), მაშინ საქმე გვაქვს არა იმდენად თარგმანთან, რამდენადაც ტრანსპოზიციასთან. ე. ი. ერთიანი სტრუქტურის მქონე ენებში თარგმანის დროს გვაქვს მიახლოებით ერთიანი სინტაქსური წყობა და გარკვეულად თანაბარი ევფონიური ჟღერადობის მქონე ლექსიკა. ასეთი ნათესაური ენებიდან თარგმნისას ზუსტად გადაღის იდიომი, კულტურული ჩვევები, ესა თუ ის დამასასიათებელი რეალიები.

ქართულ ენაზე ინგლისური ლიტერატურის თარგმნის საქმეს საფუძველი XIX საუკუნის პირველი ნახევრის მიწურულსა და მეორე ნახევრის დასაწყისში ეყრება. ამაზე, ალბათ, გავლენა თვით ქართული ჟურნალ-გაზეთების დაარსებამ მოახდინა, ფაქტობრივად კი, სტიმული მისცა მთარგმნელობით საქმიანობას. „ცისკარი“, „მნათობი“, და „დროება“ სათავეში ჩაუდგა უაღრესად საჭირო საქმეს, რომლის ნაკლებობასაც ძალიან განიცდიდა ქართული მწერლობა. 1858 წელს „ცისკარში“ დაიბეჭდა ლ. არდაზიანის თარგმანი „ჰამლეტი“, 1859 წელს იმავე ჟურნალში გამოქვეყნდა დ. ყიფიანისეული „რომეო და ჯულიეტა“. 1867 წელს დ. ყიფიანის მიერ შესრულებული „იულიუს კეისარი“ იხილა ქართველმა საზოგადოებამ.

„ჰამლეტი“ ლ. არდაზიანმა მძიმე და არქაული ენით თარგმნა. ალბათ, მთარგმნელი ფიქრობდა, რომ ასეთი გზით ის შექსპირის XVI საუკუნის სალიტერატურო ინგლისურს უფრო დაუახლოვდებოდა.

ნ. ბერძენიშვილი მიუთითებდა, რომ თარგმანში იგრძნობა ენის სიმძიმე და ბუნდოვანება. თვით არდაზიანიც არ იყო დიდი წარმოდგენისა ამ თარგმანებზე. მას ეს თარგმანი პირველ სუსტ და მოკრძალებულ ცდად მიაჩნდა. ამ დროს დ. ყიფიანს უკვე თარგმნილი ჰქონდა „რომეო და ჯულიეტა“.

„თარგმანებს აქვს ორგვარი დანიშნულება: პირველი არის თარგმნა სიტყვა სიტყვაზედ. ეს იხმარება მაშინ, როცა გვსურს ზედმიწევნით და ნამდვილად გავიგოთ ხასიათი რომელიმე ენის მწერლობისა და აზრების გამოხატვისა, ხოლო მეორე უფრო საჭიროა ჩვენი ხალხისათვის, უფრო ხმარებული და გავრცელებული ევროპის ხალხებში არის თარგმანები, როდესაც ჩვენ არ გამოუვდგებით გადმოტანას ერთი ენითგან მეორეზე, მარტო გვსურს გამოვხატოთ სხვა ენით ის აზრები, როგორც ის იფიქრებდა, ქართველი რომ ყოფილიყო“ — ამბობდა ალ. ცაგარელი.

როგორც აღვნიშნეთ, შექსპირის გარდა, ქართველი მწერლები ყველაზე მეტად ხარკს უხდიან ბაირონის შემოქმედებას. ბაირონის თარგმნას საქართველოში მდიდარი ტრადიცია აქვს. პირველ რიგში, ითარგმნება „ებრაული მელოდიები“. ქართული ბაირონიანა XIX საუკუნეში, მცირე გამოცემების გარდა, ქართველი ხალხოსანი მწერლის ი. ბაქრაძის სახელთანაა დაკავშირებული. მკვლევართა აზრით, ისევე როგორც ი. ბაქრაძის ორიგინალურ ლექსთა უმრავლესობა, თარგმანებიც არ გამოირჩევა მაღალი მხატვრულობით, მაგრამ ზოგ მათგანს მაინც აქვს შენარჩუნებული შინაგანი მუსიკალობა და აზრის სიღრმე. „ებრაული მელოდიების“ გარდა, იოსებ ბაქრაძემ თარგმნა „ჩაილდ-პაროლდის სიმღერა“, „დონ-ჟუანი“ ი. ბაქრაძის გარდა ბაირონის მთარგმნელები იყვნენ ილია, აკაკი, გრ. ორბელიანი, ნ. ლომოური, მ. გურიელი და სხვანი). ხოლო ჩვენს თანამედროვეობაში ი. მერაბიშვილი.

რაც შეეხება შექსპირის სონეტების ქართულ თარგმანს, 40-იან წლებში იგი არაერთმა მთარგმნელმა შეასრულა. სონეტები სრულად თარგმნეს გ. გაჩეილაძემ და რ. თაბუკაშვილმა. ამ უკანასკნელის შექსპირის 100 სონეტის თარგმანი პირველად 1968 წელს გამოქვეყნდა, 1979 წელს კი სრული სახით გამოიცა. ეს თარგმანები სრულიად სამართლიანად იქნა აღიარებული, როგორც მაჩაბლის ტრადიციების შემდგომი განვითარება და იმავე დროს ახლებური ინტერპრეტაცია²⁹. მიუხედავად იმისა — გ. გაჩეილაძე და რ. თაბუკაშვილი მკვეთრად გამოხატული ინდივიდუალობის მქონე მთარგმნელები არიან და მათი დედნისადმი დამოკიდებულებაც სხვადასხვაგვარია, მაგრამ არსებითად ორივე მთარგმნელი ახერხებს დაიცვას შექსპირის მხატვრულ სახეთა სისტემის თავისებურება. 30-იანი წლებიდან მოყოლებული 70-იანი წლების დასასრულამდე შექსპირის მთელი მემკვიდრეობა იქნა თარგმნილი ქართულ ენაზე და ეს უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტია ჩვენი ერის კულტურულ ცხოვრებაში²⁹.

²⁹ ნ. უბილაძე — „ინგლისური ლიტერატურის ქართული თარგმანები“, გვ. 6.

30-იან წლებში ინგლისური კლასიკური ლიტერატურის თარგმნა ჩარლზ დიკენსის შემოქმედებით დაიწყო. კერძოდ, „დავით კოპერფილდით“. 40-იან წლებში კი დიკენსის შემოქმედებას გამოუჩნდნენ მთარგმნელები, რომლებშიც შედის დიკენსისეული სტილის გასაღების პოვნა და მისი მსუბუქი იუმორის ქართული ენის საბურველში გახვევა. ქართულ ენაზე 50-იან წლებში განხორციელდა დიკენსის ორი ნაწარმოების თარგმანი, „ნიკოლას ნიკლბი“ თარგმნა ვახტანგ ჭელიძემ, ხოლო „პიკვიკის კლუბის ჩანაწერები“ – მერი იანქოშვილმა და ნათელა კეშელაშვილმა.

„ვახტანგ ჭელიძისეული „ნიკოლას ნიკლბის“ თარგმანს ბევრი ღირსება აქვს. საერთოდ ვ. ჭელიძემ მკეთერი ინდივიდუალობის მქონე მთარგმნელია. მან იმდენი სხვადასხვა ეპოქის, სტილისა და მსოფლმხედველობის მწერალი თარგმნა, რომ ადვილი შესაძლებელი იყო ამ სტილთა ოკეანეში დანთქმულიყო და ამ მწერალთა ენობრივი სტიქიის ნიველირება მოეხდინა, მაგრამ, საბედნიეროდ, ეს ასე არ მომხდარა. დაკვირვებული მკითხველი უთუოდ შეამჩნევს მეფე ლირი, „ნიკოლას ნიკლბი“ და „თამაში ჭვავის ყანაში“ ენობრივი შრეების რა საოცარი მრავალფეროვნებით გამოირჩევა, მაგრამ იგივე მკითხველი იმასაც შეამჩნევს, თუ როგორ ეხვევიან ამ განსხვავებულ მწერალთა სტილის ელემენტები ახალ ეროვნულ და ინდივიდუალურ სამოსში და თუ ჩვენ გვაქვს უფლება ვილაპარაკოთ ისეთ მომენტებზე, რასაც მთარგმნელის მსოფლმხედველობა აქვია, იგი პირდაპირი მნიშვნელობით არ უნდა იქნას აღქმული. მთარგმნელის მსოფლმხედველობა გაგებულ უნდა იქნეს როგორც მთარგმნელის მეთოდი, მისი დედანთან დამოკიდებულება, ხოლო ჭეშმარიტ მთარგმნელს არ შეიძლება არ გააჩნდეს მსოფლმხედველობა. მაშინ ის საერთოდ არ არის შემოქმედი. ამიტომაც გვაქვს უფლება ვილაპარაკოთ ვ. ჭელიძის მთარგმნელობით მეთოდზე, მის მსოფლმხედველობაზე.“³⁰

ინგლისელი კლასიკოსებიდან ქართულ ენაზე ითარგმნა აგრეთვე ჯონ მილტონის თსზულებანი. კერძოდ, ვახტანგ ჭელიძის მიერ თარგმნილია „დაკარგული სამოთხე“.

50-იან წლებში ქართველმა მთარგმნელებმა გარკვეული ხარკი გადაუხადეს ინგლისური განმანათლებლობისა და კრიტიკული რეალიზმის საუკეთესო წარმომადგენლებს. 1959 წელს ვ. ჭელიძემ გამოსცა დ. დეფოს „რობიზონ კრუზო“, ხოლო 1951 წელს ალ. გამყრელიძემ თარგმნა XIX საუკუნის ინგლისური პროზის მშვენება უ. თეკერის „ამაოების ბაზარი“.

60-იანი წლების დასასრულისათვის ევროპული ლიტერატურის

³⁰ იქვე, გვ.20.

უმნიშვნელოვანესი ძეგლები უკვე თარგმნილი იყო ქართულ ენაზე. – „დაგროვდა დიდძალი მასალა, გამოცდილება, გამოიკვეთა ბევრი მთარგმნელობითი პრინციპი, ნოვატორული ძიებანი, რომელიც, ბუნებრივია, მოითხოვდა განზოგადებას, შესწავლას, განვლილი გზისათვის თვალის გადავლებას. აღორძინდა ინტერესი თარგმანის თეორიული პრობლემებისადმი, გაუმჯობესდა თარგმანის ხარისხი, დედნიდან თარგმანი უკვე აუცილებელი პირობა გახდა მთარგმნელთათვის. ასე რომ, ყოველივე ამან განაპირობა თარგმანის თეორიული განზოგადოების ამოცანაც. ამ ამოცანის შესრულებას ხელი მოჰქიდა მ. გაჩეილაძემ, რომელსაც ქართველი მკითხველი უკვე იცნობდა როგორც შექსპირის დრამებისა და სონეტების, ინგლისური ხალხური ბალადების, ბაირონისა და შელის მთარგმნელს“.³¹

60-იან წლებში ჩენს ლიტერატურას ბევრი მნიშვნელოვანი თარგმანი შეემატა. რ. ბერნსის ლირიკა (მთარგმნელები თ. ერისთავი, მ. ლებანიძე, გ. გაჩეილაძე, ვ. ბერიძე, მ. ქარსავე), ე. გოლზუორთის „ფორსაიტების საგა“ (მთარგმნელები ე. მალრაძე, ვ. ჭელიძე), ჰ. უელსი (ა. ვასაძე), ა. კონან დოილის „ბასკერვილების ძაღლი“ (ე. მალრაძე), ვ. სკოტის „აივენჰო“ (ე. ჭელიძე), დ. დეფოს „ძოლ ფლენდერსი“ (მ. მამულაშვილი), ო. უილდის „დორიან გრეის პორტრეტი“ (ე. მალრაძე), ჯ. ოლდრიჯის „მონადირე“ (თ. კუკავე), ჯ. ბრეინის „გზა მაღალი საზოგადოებისაკენ“ (ც. თოფურიძე, ნ. ბადრიაშვილი), კ. ჯერომის „სამნი ნავში“ (ა. გახოკიძე), ს. მოემის „სიგიჟე ერთი ღამისა“ (ა. ჭეიშვილი) და სხვა.

1989 წელს გამოქვეყნდა ინესა მერაბიშვილის თარგმანი ლორდ ბაირონის ნაწარმოებისა – „ოდა ნაპოლეონ ბონაპარტისადმი“. ეს თარგმანი სასიამოვნო მოვლენად იქცა იმიტომ, რომ მან მაღალმსატერული ოსტატობითა და დახვეწილი გემოვნებით შესრულებულ თარგმანთა შორის დაიმკვიდრა თავი. ხოლო 2002 წელს გამოიცა ი. მერაბიშვილის – „ბაირონი ქართულად“ (ლექსები, სიმართლე ბაირონის შესახებ, თარგმანი, გამოკვლევა და კომენტარები).

აღნიშვნის ღირსია თ. ერისთავისეული რობერტ ბერნსის ლირიკის თარგმანები. მთარგმნელმა ადეკვატური გასაღები მოუძებნა ქართულ ენაზე შოტლანდიელი ლირიკოსის პოეზიას და იგი ბუნებრივად და ძალდაუტანებლად ააყდერა მშობლიურ ენაზე.

დიდი მხატვრული თარგმანის როლი ხალხთა კულტურული ურთიერთობის, ეროვნული ლიტერატურის გამდიდრებისა და ენის სიწმინდის დაცვის საქმეში; კარგი თარგმანი ავლენს ენის ახალ შესაძლებლობებს და

³¹ იქვე, გვ. 20.

იცავს მას უცხო, არაბუნებრივ ფორმათა შემოსევისაგან. ცუდი თარგმანი, პირიქით, ხელს უწყობს ენის დამახინჯებას და გალატაკებას, მის შესაძლებლობათა მიჩქმალვას და დაეიწყებას.

სრულფასოვანი მხატვრული ნაწარმოები ფორმისა და შინაარსის ერთიანობას წარმოადგენს. ის იქმნება მშობლიურ ენაზე, მასთან არის ორიგინალურად დაკავშირებული, როგორც ქანდაკება თავის მასალასთან, და მისი განმეორება შეუძლებელია. გამოდის, რომ თარგმნა მართლაც შეუძლებელია, თუკი ნაწარმოების გამოვრება შეიძლება მხოლოდ მისი შინაარსისა და ფორმის ერთიანობის გამეორებით, ამ ფორმაში კი ძირითად ელემენტს წარმოადგენს ენა, რომელზედაც ნაწარმოები შეიქმნა და რომელიც იცვლება თარგმანში, აქედან გამომდინარე, თარგმანი შემოქმედებაა. იგი შემოქმედებაა იმიტომ, რომ მასში გამეორებულია დედნის არა ფორმა და არა შინაარსი ცალ-ცალკე, არამედ მათი ერთიანობა, რომელიც წარმოადგენს მხატვრულ მთელს.

ამგვარად, დედნისა და თარგმანის ურთიერთმიმართება სინამდვილისა და მისი ორიგინალური ასახვის ანალოგიურია. მთარგმნელის წინაშე დგას დედნის სინამდვილე, როგორც მისი აქტიური დამოკიდებულების, ასახვის ობიექტი. მთარგმნელი მხატვრულად ასახავს დედანს. ამდენად თარგმნა შემოქმედებით პროცესად იქცევა, ხოლო მხატვრული თარგმანი – შემოქმედების ნაყოფად.

ცნობილი ფსიქოლოგი პროფ. დ. უზნაძე ორიგინალური შემოქმედების პროცესს ასე წარმოადგენს. პირველ საფეხურზე დაგროვილი მასალის საფუძველიზე ყალიბდება ორიგინალური განწყობა და შემოქმედში მწიფდება ნაწარმოების იდეა. შემდეგ იბადება ნაწარმოების კონცეფცია, ერთგვარი შინაგანი ფარული სურათი, რომლის ასლის გადმოღებასაც ცდილობს შემოქმედი.

თარგმანი, ერთი შეხედვით, შეიძლება გვაგონებდეს შემოქმედების ერთ სფეროში უკვე შექმნილი ნაწარმოების გადატანას შემოქმედების მეორე სფეროში, რომელიც თარგმნისაგან პრინციპულად გახსხევებულ სახეს ატარებს: „თარგმანი იმავე მასალისაგან (სიტყვა), რომლისაგანაც არის შექმნილი დედანი, ქმნის ადეკვატურ ნაწარმოებს, ოღონდ სხვა ენაზე არ იყენებს ახალ მასალას ან გამოსახვის ახალ საშუალებას. საქმე ის არის, თუ რას ეძებს თარგმანში: იმას, რომ დედნის სიტყვა თარგმანის სიტყვას შეესაბამებოდეს ან შესიტყვება – შესიტყვებას, თუ ეძებს მხატვრულ შესაბამისობას, ე. ი. დედნის ესთეტიკური ღირებულების გადმოცემას თანაბარი ესთეტიკური ღირებულებით, – დედნის შინაარსის ძირითადად ზუსტ გამეორებას და ფორმის შთაბეჭდილების ისეთსავე ძალას. თუ ეძებს

პირველს, მეორეს მნიშვნელობა აღარ აქვს, თუ ეძებ მეორეს — პირველს დამხმარე მნიშვნელობა ენიჭება. პრაქტიკა ამტკიცებს, რომ სრულფასოვან მხატვრულ თარგმანთა მნიშვნელოვან ნაწილში მხატვრული და ენობრივი შესატყვისობა ერთმანეთს ემთხვევა”.³²

მთარგმნელის მსოფლმხედველობის ძიება არ შეიძლება არა მარტო ყოველ სიტყვაში ან ფრაზაში, არამედ ზოგჯერ მთელ ლიტერატურულ ელემენტებშიც კი, რასაც ჩვენ ეუწოდებთ ტექსტის დამთავრებულ მონაკვეთს.

პროზის მთარგმნელი თავისუფალია პოეტური პირობითობისაგან და შეუძლია თავისუფლად გამოავლინოს ენის ცოდნაც და შემოქმედებითი უნარიც, თუმცა იგივე თავისუფლება მას უფრო მკაცრ მოთხოვნას უყენებს დედნისადმი, ერთგულების თვალსაზრისით. მთარგმნელი უნდა გაეცნოს მის მიერ არჩეული ნაწარმოების ქვეყნის, ხალხის, ენის, ავტორის ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ არსებულ მასალას, რაც სავალდებულოა ნებისმიერი ნაწარმოების მთარგმნელისათვის. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, ასე ვთქვათ, „გასაღების“ პოვნას ნაწარმოებში მთარგმნელის შესვლისათვის. ეს ის „საიდუმლოა“, რომლის გახსნასაც შეუძლია მთარგმნელი თავიდანვე დააყენოს სწორ გზაზე. მთარგმნელმა უნდა შეიგრძნოს დედნის რიტმი, ინტონაცია, აზრის გადმოცემის მანერა, მათი კავშირი ნაწარმოების ფაბულასა, სიუჟეტისა და კომპოზიციასთან, აგრეთვე ფორმის სხვა ელემენტებთან, რომლებიც ემსახურებიან ნაწარმოების ერთიანი იდეის გახსნას.³³

მხატვრული სიტყვის პოეტური ორგანიზაცია თავის სპეციფიკურ დაღს ასვამს პოეტური თარგმნის პრინციპებსაც. აქვე ასევე აუცილებელია საუბარი სტილისტური მასალების, რიტმის, ინტონაციის, სინტაქსური წყობის, მხატვრული სახეებისა და სხვა ლიტერატურული კომპონენტების შესახებ, მაგრამ ყველა ეს ელემენტი მოქცეულია პოეზიის კანონების მკაცრად რეგლამენტირებულ ჩარჩოებში.

ცნობილია, რომ პოეზიას სრულიად გარკვეული და უმთავრესად მწყობრი რიტმი ახასიათებს, გამოხატული ლექსთაწყობის კანონებში, — მეტრულ ერთეულებსა და მათ სხვადასხვა შენაერთებში. ლექსის ინტონაციებს მუსიკალური ელფერი გადაჰკრავს. თუმცა ლექსის მუსიკა დიდად განსხვავდება ჩვეულებრივი მუსიკისაგან. ლექსის მუსიკა იმდენად თავისებურია, რომ პოეტისათვის ჩვეულებრივი მუსიკალური სმენა სრულიად არ არის სავალდებულო, თუმცა კი არც ხელს შეუშლიდა.

³² გ. გაჩეილაძე, „მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი“, გვ. 15.

³³ იქვე, გვ. 27.

პოეტური თარგმანის უმთავრესი და ძირითადი თავისებურებაა პროზაულთან შედარებით მისი პირობითი თავისუფალი ხასიათი. ლექსის მკაცრი კომპოზიცია და პირობითი ხასიათი პირდაპირ შესატყვისების პოეტის საშუალებას არ იძლევა. პოეზიის შემთხვევაში აუცილებელია არა მარტო პირდაპირი ენობრივი შესატყვისობა, არამედ პირდაპირი მეტრული შესატყვისობაც. თუმცა, პოეზიის, როგორც მეტყველების ორგანიზებული ფორმის, — ძირითადი ნიშანი სწორედ მეტრშია გამოხატული. ე. ი. პოეტური თარგმანის სფეციფიკურ თვისებათა რიგში დგას რითმის სისტემის გადმოცემის პრობლემა, რომელიც თავის მხრივ მრავალ გართულებას იწვევს პოეტურ თარგმანში.³⁴

პოეტური ჟანრის კომპოზიციური თავისებურება დაფუძნებულია მეტრულ წყობაზე, პოეტური ნაწარმოების მეტრი შეთანხმებულია დედნის შინაარსთან და შინაარსის შესაბამის ინტონაციასა და განწყობილებასთან, მეორე მხრივ, ყველა ეს ელემენტი ერთად ქმნის პოეტური ნაწარმოების სტილს და ყოველი მათგანის ზუსტი დადგენა ხელს უწყობს თარგმანისათვის სწორი სტილისტური გასაღების პოვნას, ხოლო მეტრი გვევლინება ლექსის ორგანიზატორად.

ლექსთწყობა თავისი ბუნებით მჭიდროდ არის დაკავშირებული ენის ბუნებასთან — სიტყვის სიდიდესა და მათი ცვლილებას ფორმებთან, სიტყვის მახვილის საკითხთან, აგრეთვე საუკუნეებით გამომუშვებულ რიტმთან, რომელიც ელინდება შრომაში, ცეკვაში და სიმღერაში, უკავშირდება ეროვნულ ტემპერამენტს და ფსიქიკური წყობის სხვა ელემენტებს. ყოველივე ეს და სხვა სფეციფიკური ელემენტებიც, ყოველი ხალხის ლექსთწყობას აძლევს მკვეთრ ეროვნულ ხასიათს, მჭიდროდ აკავშირებენ ცოცხალი ენის ფონეტიკასა და სიტყვის აგებულებასთან, ენის სინტაქსური და რიტმულ-ინტონაციური საშუალებების სფეციფიკურ ურთიერთობასთან.

ამგვარად, დედნის მსგავსი ინტონაციის შესაქმნელად პოეტურ თარგმანში დედნის საზომის გამოყენება კი არ არის საეაღდებულო, არამედ ისეთი საზომის გამოყენება საკუთარ ლექსთწყობაში, რომელიც შეესაბამება დედნის აზრის გამოხატვის საშუალებებს. რასაკვირველია, არის გამონაკლისი შემთხვევებიც, როცა ერთი და იმავე ზომითაც შეიძლება თარგმნა. მაგ. ინგლისური ოთხტერფიანი ტროქაული მეტრი ზუსტად გადმოიცემა ქართული მაღალი შაირით, ანუ ოთხტერფიანი ქორეული საზომით.

³⁴ გ. გაჩეილაძე, „მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი“, გვ. 20.

God of stillness and the motion,
Of the desert and the ocean.
მოდრახობის და სიმშვიდის
უდაბნოს და ზღვის ღმერთო.
Should you ask me whence these stories?
Whence these legends and traditions.
თქვენ რომ მკითხოთ ეს ზღაპრები,
ლევანდები და ამბები.

ასეთ შემთხვევაში ქართულ სიტყვათა სიგრძისაგან გამოწვეული დაბრკოლების გადალახვა შესაძლებელია გამოთქმის ლაქონიურობის საშუალებითაც. რაც ინგლისური ენის ანალიტიკურ ხასიათთან ქართული ენის ფლექსიურობის დაპირისპირებას ემყარება. მაგ. ინგლისური გამოთქმა, რომელიც მოითხოვს ხუთ სიტყვას – I shall make him speak – ქართულად გამოიხატება ერთი სიტყვით „ავალაპარაკებ“. ასეთ შემთხვევაში (ერთმანეთისაგან დამორებული ენების შეფარდებაში) ერთ მნიშვნელოვან გამოსავალს წარმოადგენს თარგმანში გამოთქმის ლაქონურობის მიღწევა.

„მხატვრული თარგმნის თეორია ვერ შეჰქმნის მხატვრული ნაწარმოების მთარგმნელს ინდივიდუალური შემოქმედებითი უნარისა და მოწოდების გარეშე ისევე, როგორც მხოლოდ ლიტერატურის თეორია ვერ შეჰქმნის მწერალს“.³⁵

„მხატვრული ნაწარმოების შინაარსი, მისი სასუბები და ხასიათები, მისი სტილი, ანუ ენობრივი საშუალებების შერჩევა და სათანადოდ ორგანიზება მწერლის იდეურ-მხატვრული პოზიციითაა განპირობებული. ამიტომ პროზის თარგმნის სტილისტიკაში ერთ-ერთი უპირველესი როლი ენიჭება მწერლის პოზიციის გარკვევას, მის დამოკიდებულებას მხატვრულ ნაწარმოებში ასახული სინამდვილის, მოვლენებისა და პერსონაჟებისადმი. ეს პოზიცია შეიძლება იყოს ფილოსოფიური, ირონიული, იუმორისტული, ნეიტრალური, თანამგრძნობი, დამგობი და სხვა. ამასთან შესაძლებელია ერთი ნაწარმოების ფარგლებში მჟღავნდებოდეს სიძულვილი, ან სიმპათია ცალკეული მოვლენებისა და პერსონაჟებისადმი, მთელ ნაწარმოებს კი წარმართავდეს ერთი რომელიმე, მკაფიოდ გამოკვეთილი პოზიცია, რომელიც ქმნის ნაწარმოების საერთო ატმოსფეროს და განსაზღვრავს მთელი ნაწარმოების ესთეტიკურ და შემეცნებით ღირებულებას“.³⁶

³⁵ დ. ფანჯიკიძე, „თარგმანის ახალი თეორიები და სტილის ეკვივალენტობის პრობლემა“, გვ. 172.

³⁶ დ. ფანჯიკიძე, „თარგმანის ახალი თეორიები და სტილის ეკვივალენტობის პრობლემა“, გვ. 150.

მწერლის მხატვრულ პოზიციას თავის მხრივ აყალიბებს ე.წ. ექსტრალინგვისტური ფაქტორები: მისივე მსოფლმხედველობა, ლიტერატურული ტრადიციები, ლიტერატურული გავლენა მწერლის სამშობლოსა და თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე ეპოქალური ძვრები, მსოფლიო მეცნიერებისა და კულტურის საერთო დონე და სხვა.

სტილისტური ელემენტების აღდგენა თარგმანში ფუნქციური კომპენსაციის გზით ხორციელდება, თარგმანში ხელახლა ხდება ენობრივი საშუალებების ორგანიზება, რაც ინტუიციურ წვდომასთან ერთად შეშველებით მომენტთანაცაა დაკავშირებული.

თავი II. პარალელები რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში

§2.1. რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა მსოფლმხედველობრივი მსგავსება-განსხვავებები

მსოფლმხედველობა ნიშნავს ფილოსოფიურ, ეკონომიკურ და სოციალურ-პოლიტიკურ შეხედულებათა მთლიან და მწყობრ სისტემას. იგი წარმოადგენს სხვადასხვა სახის შეგნებათა: იდეოლოგიისა და ფსიქოლოგიის, გარეშე და შინაგანის, სუბიექტურისა და ობიექტურის ერთიანობას. მსოფლმხედველობის სუბიექტური მხარე მდგომარეობს იმაში, რომ პიროვნებაში ყალიბდება სამყაროსადმი ერთიანი შეხედულება, ასევე განზოგადებული წარმოდგენა საკუთარ თავზე. გამოიკვეთება თავის შეგნებასა და გრძნობაში „მე“, პიროვნული ინდივიდუალობა და მისი მიმართება გარემო-სამყაროსთან.

აერთიანებს რა ადამიანში გარემომცველი სინამდვილისადმი ღირებულებით დამოკიდებულებათა კომპლექსს, ჭეშმარიტი მსოფლმხედველობა ითავსებს პიროვნების ყველა ნიშან-თვისებას ერთ მოღიანობაში, განსაზღვრავს მის სოციალურ ორიენტაციას, პოზიციას, იდეურ სიმტკიცეს, ამორალობისადმი შეურიგებლობას, მორალსა და ესთეტიკას, მოქალაქეობრივ პოზიციას. პიროვნების მსოფლმხედველობის სტრუქტურის სისტემატიზაციის ფუნქციას ასრულებს რწმენა, რომელიც მოიცავს როგორც თეორიულ ცოდნას, ასევე მისი ობიექტური ჭეშმარიტებისა და სუბიექტური მნიშვნელობის აღიარებას პიროვნების ცნობრებასა და საქმიანობაში.

მსოფლმხედველობა გამოიხატება ცნებებში, მსჯელობებში, პიპოთეზებში, პოზიციასა და დასკვნებში. ჭეშმარიტი მსოფლმხედველობის ამოსავალ საფუძველს წარმოადგენს რეალური სინამდვილე, ფაქტი, თუ ის აყვანილია თეორიული განზოგადების დონეზე. ასახული მრავალგვარი მოვლენების, ფაქტების და საგნების საერთო და უფრო არსებითი მხარეების, შინაგანი ლოგიკური კავშირების ახსნასა და განჭვრეტას ემსახურება განზოგადება. იგი იძლევა არა მარტო იმ ამოცანების გადაწყვეტის პრინციპებს, რომლის საფუძველზე იყო ის გამოტანილი, არამედ მთელი რიგი სხვა ამოცანებისა, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან მოცემულ მთლიანობასთან.

რომანტიკული მსოფლმხედველობის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს ეროვნული თვითგამორკვევისა და თვითდამკვიდრების იდეა. ეროვნული თვითმოყვადობის ეს ძლიერი განცდა რომანტიკოსებმა დაამკვიდრეს, მათ გზა გაუკვალეს „შემდგომად მავალ“ მოძმეთა თავგანწირულ სულისკვეთებას.

მაგრამ ისიც ცნობილია, რომ, მაგალითად, რომანტიკოს ჰაინეს არ უყვარდა იქაური, ფეოდალური, შუასაუკუნეობრივი მღვდმარეობის გახსენებაც კი, ხოლო ფრანგული კრიტიკული რეალიზმის მამამთავარი ბალზაკი თავის ეთიკურ იდეალებს სწორედ ძველი ფეოდალური არისტოკრატის ნაშეერთა ხასიათებში ეძებდა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რომანტიკოსთა მსოფლმხედველობრივი ნიშან-თვისებად შეაფიოდ გამოვლენილი სუბიექტივიზმი და ინდივიდუალიზმი ითვლება. აქ პირადი, შინაგანი ინტიმური საწყისი წარმოგვიდგება, როგორც ობიექტური ყოფიერებისაგან მკვეთრად გასხვავებული თვისება. სწორედ აქ კლინდება რომანტიკოსთა სულიერი ნათესაობა, მსგავსება. რაც შეეხება ემოციურ საწყისს, მგრძნობელობის პრიმატს გონებაზე, ინტელექტზე, შეიძლება ითქვას, გარკვეულწილად დამახასიათებელია რომანტიკული პოეზიისათვის, მაგრამ ეს არ ნიშნავს თითქოს გონიერება და სიბრძნე აკლდეს რომანტიკოსებს. ეს ასე რომ იყოს, რომანტიკოსები მთელ ეპოქას, ლიტერატურულ მიმდინარეობას ვერ შექმნიდნენ, არც რაიმე გავლენას მოახდენდნენ მსოფლიოს ლიტერატურულ აზროვნებაზე და არც რომანტიზმი იქნებოდა მიჩნეული ეპოქალურ მოვლენად.³⁷

ქართველ რომანტიკოსთა პროტესტანტულ მსოფლშეგრძნებას უკმაყოფილების ბაირონისეული მოტივები კვებავდა. მან ერთგვარი ბიძგი მისცა სოციალურ-ეროვნული მოძრაობის რაციონალური პროგრამის ძიებას. ბაირონის პოეზია თავისი გამბედაობით, მძაფრი ემოციებითა და პოეტური მსოფლშეგრძნების გამო უაღრესად თანხმიერი აღმოჩნდა და ორგანულად შეუთავსდა ქართული პოეზიის ეროვნულ ტრადიციებს, ხოლო, როგორც არაერთგზის მიუთითებენ ლიტერატურის კრიტიკოსები, ბაირონის პოეტურ სულს ცხოვლად აჩნდა რ. ბერნსის რომანტიკული განწყობილება, მისი უდიდესი გავლენა და ამას თავად ბაირონიც აღიარებდა, რომელმაც მას „გაუთლელი გენიოსი“ უწოდა.

როგორც აღვნიშნეთ, ეროვნული და სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის იდეებით ბაირონისაგან იკვებოდნენ ქართველები, ხოლო თვით ბაირონი ამ იდეებით ბერნსისგან იყო შთაგონებული. ბაირონის გავლენას განიცდიდნენ რუსი დეკაბრისტებიც. ხოლო რუსი დეკაბრისტებისაგან (და სხვა უამრავი არხებითაც) აღწველა საქართველოში ბერნსის პოეტური სული, ყოველგვარი უსამართლობის მიმართ შეურიგებელი სულისკვეთება, რაც აგრერიგადაა დამახასიათებელი, საერთოდ რომანტიზმისათვის და, კერძოდ, ქართული რომანტიზმისათვის. რ. ბერნსის

³⁷ მ. კაკაბაძე, ქართული რომანტიზმის ეროვნული საფუძვლები, თბ., 1983, გვ. 71.

მსოფლმხედველობრივი კრედიო ნათელი და მარადიულია. ის მოუწოდებს მშვიდობისა და ერთიანობისაკენ. მას მიზნად დაუსახავს სამშობლოს სამსახური და ამ გზიდან სიკვდილამდე არ გადაუხვევია.

We plenty o' sictrees, I trow
The world would live in peace, man
The sword would help to mak' a plough,
The din o' war wad cease, man
Like brethren in a common cause,
We'd on each other smile, man;
And equal rights and equal laws
Wad gladben every isle, man.

("The tree of liberty")

მაგრამ ქვეყნად ერგო რომ გავახაროთ
ცისფერებში მშვიდი დარი დადგება,
ხმაღს სახნისად გადავადნობთ მეგობარო,
და სისხლისღვრა არვის მოენატრება.
მტერ-მოყვარე, როგორც ძმა და ნათესავი
ერთ ფერხულში ჩაებმება უკლებლად.

(„თავისუფლების ხე“ — თ. ერისთავის თარგმანი)

ინგლისის საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში მიმდინარე ღრმა პროცესებმა, ფეოდალიზმის საფუძვლების გახსნისა და ევროპაში კაპიტალისტური ერის დასაწყისის ეპოქის საერთო სულისკვეთებამ ასახვა პოემა შოტლანდიაშიც, რამაც განაპირობა XVIII საუკუნის დიდი პოეტისა და მოაზროვნის რ. ბერნსის მსოფლმხედველობის მიმართულების ხასიათი. ბერნსი არის შოტლანდიელი ხალხის ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ბელადების უილიამ უოლესისა და რობერტ ბრიუსის მიმდევარი და მათი გმირული ისტორიის განმაზოგადებელი.

ბერნსის შეხედულებებს ბუნებაზე, საზოგადოებასა და ადამიანზე, აზროვნებაზე, მის მსოფლმხედველობაზე მთლიანად რეალისტურ-რომანტიკული ხასიათი აქვს. მისი როგორც ფილოსოფიური, ისე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მსოფლმხედველობა გამსჭვალულია ხალხურობისა და დემოკრატიზმის, პატრიოტიზმისა და ჰუმანიზმის იდეებით. იგი მიმართულია იქითკენ, რომ დედამიწაზე ბატონობდეს თავისუფლება, როგორც ადამიანის ყველაზე ფასეული მონაპოვარი. სამართლიანობა, თანასწორობა, მარადიული მშვიდობა, ეროვნული დამოუკიდებლობა და თავისუფლება წარმოადგენს პოეტის ოცნებისა და ზრუნვის საგანს. მის კონცეფ-

ციას სამართლიანობის აღსადგენად რევოლუციური ხასიათი აქვს და ამას მოწმობს პოეტის დამოკიდებულება საფრანგეთის რევოლუციისადმი, რომელიც ასახულია მის ცნობილ ლექსში „თავისუფლების ზე“. ამასვე ადასტურებენ შოტლანდიელი ეროვნული გმირების – უილიამ უოლესისა და რობერტ ბრიუსისადმი მიძღვნილი ლექსები: „ბრიუსის მოწოდება“.

Scots, whom Bruce has led
Welcome to your gloy bed,
Or, to Victory!
Now's the day and now's the
Hour,
See the fron't o' battle hour.
See approach proud Edward's pover
C'hains and slavery!
(bruce's address to his army)

შოტლანდიელებო, ვისაც ბრიუსი გიძღოდათ ზშირად,
და სამშობლოსთვის სისხლის დაღერა არ მიგაჩნდათ ჭირად,
ვინც უოლესის დიდ ბრძოლებში განთქმულსართ გმირად,
გელთ სამარე სისხლიანი ან გამარჯვება.

პოეტი აქ მხოლოდ წარსულს, გარდასულს კი არ იგონებს ვიშით, არამედ თავის თანამედროვეებს მოუწოდებს გამოჰყენონ ბრიუსის კეალს გამარჯვებისა და ნათელი მომავლის რწმენით:

ვინც ერთგულია შოტლანდიის მეფის და სჯულის,
და შესწევს ძალა ხმლით დაიცვას ბედი მამულის,
თავისუფლება მიწის, სისხლით გათანგულის,
გამოჰყევს ჩემს კეალს შოტლანდიაჲ, მოგიხმობს ბრძოლად?

(თ. ერისთავის თარგმანი)

ბერნსის ამაყი სული არ ეგუება მონობის ბორკილებს, მას უაზრობად მიაჩნია ცხოვრება თავისუფლების გარეშე, მაგრამ იცის, რომ თავისუფლება თავისით არ მოვა, რომ იგი ბრძოლით მოიპოვება:

ნურც მოგვეთმინოს ჩაგვრის ბოღმა ტყივილის შიშით,
ნურც გაეხაროს მტერს ჩვენს შვილთა ვაით და ვიშით,
მაშ, რისთვის გვიდგას სისხლი ძარღვში და სული პირში,
შთამომავლობა თუ ბორკილებს არ გადარჩება.

დაუნდობელ მტერთან უკომპრომისო პოეტი სიკვდილისთვისაც მზადაა, ოღონდ მამული იხსნას დამპყრობლებისგან.

ქედმაღალ მტარეალს შეუტიეთ, დასცხეთ, დაჰკარით
მოვსპოთ, მიწასთან გავასწოროთ მტერი მზაკვარი,

თავისუფლებას გაეუკაფოთ ფართო გზა-კვალი:
წინ, შეუპოვრად, ან სიკედილი ან გამარჯვება!
(„ბრიუსის მოწოდება“ — თ. ერისთავის თარგმანი)

რ. ბერნსის მსოფლმხედველობა თავისი შინაარსითა და მიმართულებებით, როგორც უნივერსალური და ზოგადსაკაცობრიო მოვლენა — ნიშანდობლივია მსოფლიოს მოწინავე მწერლობისთვისაც. სწორედ თავისუფლების, მაღალზნეობის, სიყვარულისა და ერთობის პრინციპებზეა აგებული ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაც.

ბერნსის მსოფლმხედველობა რეალური სინამდვილის ღრმა ცოდნასა და მაღალფილოსოფიურ აზროვნებას ეყრდნობოდა. იგი მოვლენების შეფასებისას სამართლიანობის პრინციპით ხელმძღვანელობდა. ჩაგერის ნებისმიერი ფორმა ეროვნული იქნებოდა ეს თუ სოციალური — მისთვის მიუღებელი იყო. იგი ადამიანს უნივერსალურ ღვთიურ ქმნილებად თვლიდა და მისი ბრძოლაც სწორედ ამ ქმნილების კეთილდღეობის, ბედნიერი და მშვიდობიანი ცხოვრების დასამკვიდრებლად იყო მიმართული. მისი ბასრი იარაღი სიტყვაა, იგი კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებს ინგლისის ეროვნულ პოლიტიკას, რომელიც თვითმპყრობელური სულისკვეთებითაა გაფლენილი. პირდაპირ ბრალს დებს პოეტი თავისი ქვეყნის თავისუფლებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის ჩამსშობ ინგლისელებს!

ბერნსის მსგავსად, ეროვნული და სოციალური უსამართლობის მტკივნეული შეგრძნება უდევს საფუძვლად ქართველ რომანტიკოსთა პოეტურ მსოფლგაგებასაც.

მეფის რუსეთის კოლონიად ქცეული სამშობლოს ბედი უკლავდათ გულს ქართველ რომანტიკოსებსაც; გრ. ორბელიანის მსოფლმხედველობის შესახებ კრიტიკოსთა არაერთგვაროვანი შეხედულებების მიუხედავად სრულიად მართებულად მიუთითებდა აპ. მახარძე, როცა წერდა, „ეროვნული თავისუფლების საკითხი გრ. ორბელიანის მხატვრული შემოქმედების, მსოფლმხედველობის ერთ-ერთი ძირითადი მოტივია“.³⁸ მანვე უწოდა პოეზიის ქურუმს — გრ. ორბელიანს სამშობლოს თავისუფლებისათვის მებრძოლ გმირთა ძიების პირველი მოციქული“.³⁹

ეროვნული თავისუფლება ბარათაშვილის მსოფლმხედველობის ნაწილია იგი იჩენს შორსმჭვრეტელობას და სიფრთხილით ეკიდება უძლიერესი და დაუნდობელი მტრის — მეფის რუსეთის მიმართ აზრის გამოთ-

³⁸ გ. გაფრინდაშვილი, ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, თ II, თბ., 1976, გვ. 163.

³⁹ იქვე, გვ. 162.

ქმას. სინამდვილეში კი ეროვნული დამოუკიდებლობის აღდგენაა მისი ოცნების საგანი. პოეტის შინაგანად შეძრულია მამულის კოლონიური მდგომარეობით, მაგრამ დიპლომატიურად უღებია საქმეს და ინარჩუნებს ემოციურ-ფიქტიურ წონასწორობას. მიუხედავად ამისა, აშკარაა ნ. ბარათაშვილის - პოეტისა და მამულიშვილის ძირითადი პოლიტიკური კრედიტ და პოზიცია: ეს არის ეროვნული დამოუკიდებლობა და თავისუფლება, რომ ქართველებს არად მიაჩნიათ „უბედურება, თუ აქეთ თვის ჭერქვეშ თავისუფლება!“

მოცემულ საკითხში იდეური თანხვედრაა ბერნსისა და ბარათაშვილის მსოფლმხედველობაში. ორივეგან ერთნაირადაა განცდილი ეროვნული პრობლემა.

რ. ბერნსის მსოფლმხედველობაში შეჭრილი პესიმიზმიც და ოპტიმიზმიც გაწონასწორებული და ზომიერია. მის პესიმიზმს საფუძვლად უდევს რეალური სინამდვილე; დამოუკიდებლობა და თავისუფლებადაკარგული და ინგლისის პროვინციად ქცეული სამშობლოს მონური მდგომარეობა, რომ „მოტლანდია „ახლა ინგლისის კოლონიას წარმოადგენს“, მაგრამ იგი პოულობს საფუძველს ოპტიმისტური განწყობილებისთვისაც. თავისი სახელოვანი წარსულით ამბავიერი და მომავლის იმედით ანთებული პოეტი საოცარ ოპტიმისტად გვევლინება და ამაშია მისი პოეზიის ღირსებაც. მას სწამს და სჯერა, რომ, „მოვა დრო, ქვეყნად გაქრება შუელი და კაცი კაცთან დაძმობილდება“.

სწორედ ამგვარი პოზიცია უდევს საფუძვლად ქართველ რომანტიკოსთა მსოფლმხედველობასაც.

რუსეთთან საქართველოს მიერთებამ მთლიანად მოშალა ეროვნული სახელმწიფოებრიობა საქართველოში და ისტორიული საქართველოს ნაცვლად გაჩნდა ორი რუსული ყაიდის გუბერნია - თბილისის და ქუთაისის გუბერნია, გაუქმდა ქართული მართლმადიდებლური ავტოკეფალია, დაითრგუნა ქართული ენა. რუსიფიკატორულ პოლიტიკას შედეგად მოჰყვა ქართველებში რუსული ცნობიერების ჩამოყალიბება. ამ ეროვნული გადაშენების საფრთხეს ყოველთვის გრძნობდნენ პროგრესულად მოაზროვნე ქართველი პოლიტიკოსები, მეცნიერები, მწერლები, საზოგადო მოღვაწეები და განსაკუთრებით ქართველი რომანტიკოსები. შექმნილი პოლიტიკური ვითარება ნამდვილად იძლეოდა პესიმიზმის საფუძველსაც, რაც სიზღჳერ გამოკრთება ხოლმე მათ შემოქმედებაში.

აღლ. ჭავჭავაძეს სოფჯერ შეიპყრობდა პესიმიზმი უკუღმარო

აწმყოსთან შეჯახებისას:

„ქმენვათა თვისთა მნახველთაცა აზიარებენ
უღაბურება, მსუქმარება, არარაობა
თვალსა და გულსა კაცისასა სევდით ავსებენ
და უნებლიეთ წარმოდგება ოხვრით ეს
გრძნობა“.
(„გოგნა“)

გმირული წარსულის მოგონება და მომავლის რწმენა, სამეაროს ცვალებადობისა და განვითარების დიალექტიკური კანონის ცოდნა უქმნის მგოსანს ოპტიმიზმის გრძნობას.

მიუხედავად პოეტის განაცხადისა, რომ „გრძნობა რაიმე აღმოვსებს თვალთა და მადუნს ცრემლთა ცხარათა“, სჯერა, რომ „... ჟამი, გულთ მაამი კვლავცა იქნების“. რადგან

კაცთ უბედობა თქმც არს სატირე,

გარნა რად განსაკვირე,

ამა სოფლისა ღიდი და მცირე

არს ცვალებისა შიორე.

(„ვისაც გსურთ“)

იგივე პოლიტიკურ-ეროვნული საფუძველი გააჩნია გრ. ორბელიანისა და ნ. ბარათაშვილის პესიმიზმს, არც ისინი ვარდებიან მელანქოლიაში, „გულს ეწესების, რა აგონდების დღენი წარსულნი ნეტარებისა“.

ბერნისის მსგავსად, „წარსულის სიდიადით აღტაცებული და მომავლის იმედით ანთებული პოეტები ოპტიმისტური სულისკეთებით ცოცხლობენ.

პესიმიზტური განწყობილებითაა გამსჭვალული გრ. ორბელიანის სიტყვები:

„უცებ გრიგალმა უბედობის დამქროლა ესრეთ

რომ ცა მომფენი ჩემდა ნათლის კერა

ღრუბელ ქვეშ;

სიტკბოს ფიალი წარიტაცეს მის წყევლთა ფრთით.

და დამცა უფსკრულს ვაებისას, უმწოდ ნუგეშ.

სადაც ოხვრანი აღმოსულნი მოეღია სიღრმით,

არვის ექმოდნენ და პქრებოდნენ სჯუღეთა შორის!

(„ჩემს დას ეფემიას“)

მიუხედავად იმისა, რომ „ვიყავ უსაგნოდ, უიმედოდ, მაგრამ ოდესმე გულსა რაღაცა გაეღვებით განახარებდა“. ამ სიხარულს

გვრის პოეტს ის, „როს ერთგულება, ხარწმუნობა, ივერო თვისებას
შეადგინებდნენ, ოდესცა ბრძოლა და მამაცობა მათსა სახელსა
განადიდებდნენ“.

ლიტერატურათმცოდნეობაში რომანტიზმის საერთო მსოფლ-
მხედველობრივ ნიშნებად შინაგული არსებულთა სინამდვილისადმი,
კერძოდ, ეროვნული და სოციალური უსამართლობისადმი უარყოფითი
დამოკიდებულება, წარსულის იდეალიზაცია, აგრეთვე საერთო ნიშ-
ნებით ხასიათდება სიყვარულისა და ბუნებისადმი მსგავსი თვალ-
საზრისი.

რომანტიკოსთა საერთო მსოფლმხედველობის ნიშნების დადგე-
ნისას, სირაქლეს ქმნის რომანტიკოს მწერალთა წინააღმდეგობრივი
ეროვნული და სოციალური ინტერესები. უფრო მეტიც, აქ შექმ-
ნებულია არსებობდეს ერთიანი მსოფლმხედველობა, მაგრამ დაბე-
ჯილებით შეიძლება ითქვას, რომ რ. ბერნსისა და ქართულ პროგ-
რესულ რომანტიკოსთა შორის ეს პრობლემა არ დგას. რადგან,
როგორც სემოთ აღვნიშნეთ, რომანტიზმის წარმოშობას ერონირი
ეროვნული საფუძვლები გააჩნდა როგორც მოტლანდიაში, ასევე
საქართველოში. ამდენად, ბერნსისა და ქართულ რომანტიკოსთა
შორის ობიექტურად არსებობდა საერთო რომანტიკული მსოფლ-
მხედველობრივი ნიშნები, როგორც ეროვნულ, ისე სოციალურ
საკითხთან დაკავშირებით, ასევე მსოფლმხედველობრივი ერთიანობა
ახასიათებს ერთნირი ფრთის რომანტიკოსებს არა მარტო
შინაარსის, არამედ აზრის გამოსახვის ფორმაშიც.

უსამართლობის მწარე განცდა და სამართლიანობისათვის
ბრძოლის აუცილებლობის შეგნება განსაზღვრავს ბერნსისა და
ქართული რომანტიკოსების მსოფლმხედველობას.

როგორც გ. ასათიანი აღნიშნავს, რომანტიკულმა მსოფლ-
მხედველობამ მარადიული ბრძოლისა და განახლების საწინდარი,
სამყაროს მამოძრავებელი ძალა, ადამიანის თანდაყოლილ, შეუპოვარ
ენებაში, ბედთან ჭიდილის დაუკლებელ წყერებში, „განწირულის
სულისკეთებაში“ დაინახა. მწარე ხედართან დაუმორჩილებლობის
აქტი ბერნსისა და ქართულ რომანტიკოსთა ერთიანი მსოფლ-
მხედველობრივი პოზიციის მახევენებელია.

ბერნსისა და ქართული რომანტიკოსების მსოფლმხედვე-
ლობრივი მრწამსის რომანტიკული სიახლოვე ჩანს აგრეთვე მშო-
ბელი ქვეყნის დაკარგული დიდებული წარსულის იდეალიზაციაში.

ამკარაა ნ. ბარათაშვილის შინაგანი პოეტური შეხმიანება

ბერნსთან არამარტო მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით, არამედ პოეტური მოტივებითა და განწყობილებებითაც. მათ ხველიან განწყობილებასაც ერთნაირი პირადული და სასოგადოებრივი იმედების გაუმართლებლობა უდევს საფუძვლად.

როგორც ბერნსის, ასევე ბარათაშვილის პირადულ სევდას სიღარიბე და სიყვარულში გაუმართლებლობა აკონდა მიწესად, ორივენი ერთნაირად ეჩივიან მწარე ბედს. ბერნსი წერს:

მაგრამ ვერ მოვინადირე ემოწყალო ბედისწერა,

არ გამიმართლდა, სიკეთეს ვე ვეწიე და ვერა.

(„მამა ფერმერი მკაჟდა“).

ასეთივე სამღერავის ხმა ისმის ბარათაშვილის სიყვებშიც:

მაგრამ ერთხელ დაობლებული სული

მარად იომენს ენეგეშობას კრული („სული ობოლი“)

ამგვარად, ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე დასტურდება მათ შორის მსოფლმხედველობრივი კავშირი. ეროვნული და სოციალური თავისუფლების, სიცოცხლის აზრისა და ადამიანის დანიშნულების პრობლემის, სამოთხიანობის, თანასწორობის და პატიოსნების, როგორც სნეობრივი ღირებულების რომანტიკული გაგება თითქმის თანხმობაშია, მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევი საშუალებები ყოველთვის არ ემთხვევა ერთმანეთს და ამ განსხვავებაზე გარკვეულ ადგილას გვეჩნება მსჯელობა.

§2.3. ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის აპოლოგია

ყველაზე უძვირფასესი და მარადსანეკვარი განძი ამქვეყნად პიროვნული და ეროვნული თავისუფლებაა. „რა ხელს აკრის პატიეს, ნაწი ბუღბული გალიაშია დატყვევებული“. არჩევანის თავისუფლება ღვთით ნაბოძები უფლებაა და მისი ხელყოფა დანაშაულია ღვთისა და ერის წინაშე. თავისუფლების მგზნებარე პიშია ი. ჭავჭავაძის სტრიქონებში:

„თავისუფლებავე, შენ ხარ კაცთა ნახაყუდარი,

შენ ხარ ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი,

შენ ხარ მშვიდობა და სიმრთელე ამა ქვეყნისა...

მტარვალთა თქმითა ოღითვე ხარ შენ აკრძალული,

ხე ცნობადისა, ედემს რგული 'შენი ხე იყო'.

(„ქართულის დედა“)

სწრაფეა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაქენ საღი გონების ბუნებრივი მოთხოვნილებაა, ამიტომ მისი დაკარგვა ლოგიკურად ბადებს საბრძოლო განწყობილებას ღირსეული ქარშონიისა და წონასწორობის აღსადგენად. ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაკარგვას ავტომატურად მოსდევს პიროვნული თავისუფლების შელახვა. ამ დანაკარგთა შედეგად გამოწვეული პროტესტის გრძნობა ყველაზე მკაფიოდ მწერლობაში ელვინდება. ჭეშმარიტი პოეტი ღრმად წვდება საგანთა და მოვლენათა არსში და შესწევს უნარი, რეალური სინამდვილე მხატვრულად განსოგადებულ სურათებში წარმოაჩინოს. ამის ფაქტობრივი დადასტურებაა მსოფლიოს რომანტიკოსთა ეროვნულ-პოლიტიკური სულისკვეთება, უსამართლო რეალობის საპირისპირო იდეალური სამყაროს დახატვა პოეტურ წარმოსახვაში, გმირულისა და ღიადის ძებნა წარსულში ანალოგიურის შექმნის სამომავლო იმედით.

რომანტიკოსთა ეროვნულ-პოლიტიკური თვალსაზრისი მათი საზრუნავისა და სამღერავის იდეური გამოხატულებაა. ისინი თავიანთი ქვეყნის ეროვნული თავისუფლებისათვის ერთგულ მეტძროლად რჩებიან თავიდან ბოლომდე. თუმცა ამ ერთიანი მიზნის მისაღწევად განსხვავებულ საშუალებებს მიმართავენ, ობიექტური პრობლემის შესაბამისად იცვლიან კიდეც ბრძოლის ტაქტიკას. მაგ. ქართულ რომანტიკოსებთან დაკავშირებით, როგორც ლიტერატურათმცოდნეები მიუთითებენ, „აქაც საქმე გვაქვს (როგორც მისი, ასევე მათი - თ.ს.) არა პოლიტიკური ორიენტაციის ანუ ეროვნულ-პოლიტიკური თვალსაზრისის პრინციპულ შეცვლასთან, არამედ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის საშუალებათა გადასხვაფერებასთან ვითარების შეცვლის გამო. საქართველოს ალტერნატივა არ პქონდა, ან ირან-ოსმალთა მსხვერპლი უნდა გამხდარიყო, ან რუსეთის ქვეშევრდომი. ეს უკანასკნელი კი რომანტიკოსების აზრით, პირველთან შედარებით ნაკლები ბოროტება იყო, ამიტომ, მიუხედავად შინაგანი დაუკობელი პროტესტისა, გარეგნულად ერთგვარ „შემგუებლურ“ პოზიციას ავლენდნენ“⁴².

ბერნსთან კი ფიზიკური განადგურების პრობლემა უკვე არ დგას. ამიტომ იგი უკომპრომისოა მტერთან ბრძოლაში, მიუხედავად

⁴² ვ. გაფრინდაშვილი, ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, II ნაწ. თბ., 1976, გვ. 57.

ობიექტური ვითარების სხვაობით გამოწვეული შედარებით, განსხვავებული პოლიტიკებისა, ამ რომანტიკოსების შემოქმედებაში ერთნაირი სიძლიერით ბოლოქრობს შინაგანი პროტესტი ეროვნული უსამართლობის წინააღმდეგ. ეროვნული სიამაყის გრძნობა ისეთივე მაღალია ქართველ რომანტიკოსებში (აღლ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი), როგორც რ. ბერნისისათვის. როგორც დ. რამიშვილი აღნიშნავს „თავისუფლების გარეშე ამქვეყნიური ყოფა არარაობას ქცოლადება“⁴³.

აღლ. ჭავჭავაძის აზრით, სამშობლოს თავისუფლებისათვის მებრძოლებმა მოაშინება უნდა იქონიონ, სანამ შესაფერისი ჟამი დადგებოდეს. „იტყვი, მაღ მიქნია ურვა, რომ ვერ მანახე, ვით მესურვა, ვაჰ, აწ გვმართებს ხანგრძლივად ჭმუნვა, ვიღრე ჟამსან მოგვცეს თბუნვა“.

გრ. ორბელიანი სასტიკი წინააღმდეგია რუსიფიკატორული პოლიტიკისა, მაგრამ ამავე დროს აღიარებს რუსეთის პროგრესულ როლს საქართველოს ისტორიული მიწა-წყლის შემოერთებასა და მოღლიანი საქართველოს შენარჩუნებაში. ამას მოწმობს მისი ერთ-ერთი წერილი, სადაც ვკითხულობთ: „უკეთილმსახურების, დიდი იმპერატორის ძლიერებამ დააქსცა საუკუნოდ მაჰმადიანობა, დაუძინებელი მტერი ქრისტიანობისა და ზენი ძმანნი, ძველნი ქართველნი, გაანთავისუფლა ოთხასი წლის ტყვეობიდან და შეეერთდა დედ-საქართველოსა ... აღსრულდა დიდი ისტორიული საქმე... შეიმტერა მტერი... ჩვენის საქართველოსი, რომლისა სისხლის ჯერ კიდევ ბევრი აძევს ოსმალსა... ათასი წელიწადი ებრძოდნენ მაჰმადიანნი პაჭარა საქართველოს“⁴⁴.

როგორც ჩანს, მიუხედავად ასეთი დადებითი შეფასებისა, გრ. ორბელიანი ვერ ურიგდებოდა თავისი ქვეყნის დაკნინებას, ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაკარგვას და ხანდახან ამოიკენესებდნენ ხოლმე: ნუ გძინავს, გაიღვიძე, ისმენდე ვებას!“-ო.

მიუხედავად კრიტიკოსთა განსხვავებული მოსაზრებისა, ლიტერატურათმცოდნეობაში დომინირებს აზრი, რომ ნ. ბარათაშვილის შემოქმედება ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის იდეითაა განაოხებული, რომ „ბარათაშვილის შემოქმედება არის

⁴³ დ. რამიშვილი. ეროვნული პრობლემატიკა ნ. ბარათაშვილის შემოქმედებაში, წიგნში - სათუბილეო კრ. ნ. ბარათაშვილი, თბ., 1968, გვ. 85.

⁴⁴ გრ. ორბელიანი, წერილები ს. ორბელიანისა და სალომე მიურათისადმი.

ნიშან-სიგელი ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობისა მე-19 საუკუნის საქართველოში⁴⁵. მაგრამ ის ერთგვარი სიფრთხილე, რომელსაც იჩენს ბარათაშვილი ეროვნული პოლიტიკის საკითხში, განპირობებულია იმავე ობიექტური ვითარებით, რომელსაც ითვალისწინებდნენ მისი თანამედროვე რომანტიკოსებიც.

იმ ობიექტური შესაღწევებისაგან, რომელსაც ანგარიშს უწევდნენ ქართველი რომანტიკოსები ერის ფიზიკური გადარჩენის მიზნით, მაინც ბევრია საერთო მათ შორის და ჩვენი კვლევის მიზანი ამ საერთო ნიშნების დადგენაა.

რ. ბერნსი, როგორც პოეტი და როგორც მოქალაქე, მწვავედ განიცდის სამშობლოს ბედუკუდმართობას. იგი ვერ ეგუება ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაკარგვას. ინგლისელ დამპყრობთა უკუელქვეშ მოქცეული სამშობლოს მწარე ხეყდრით დამწყობრებული პოეტი წყევლა-კრულვას უბრაუნის მტრებს ლექსში „შოტლანდიური ღიღება“.

"Farewell to our Scottish fame,
Farewell even to the Scottish name
See fam'd in martial story!
Now Sark ring o'er the ocean.
To mark where England's province stands.
Such a parcel of rogues in a nation!
What force or guile could not subdue, Thro many warlike ages,
Us wrought now by a coward few,
for hireling traitors wages
The English stkel we could' distain,
Secure in valour's station
But English gold has been our bane,
Such a parcel of rougues in nation."
("Farewell to our Scottish fame").

დაემშვიდობე ღიღებას ღიადს,
საბრძოლო ტრიუმფს, მებრძოლის სახეს!
მამულო ჩემო, სკოტლენდი გქვია,
დაემშვიდობე საკუთარ სახელს!
იქ, სადაც ზღვისკენ იჩქარის ტვიდი,
სამფლობელოა ინგლისის ახლა
და პროვინცია მტრედლივით მშვიდი.

⁴⁵ იქვე.

კი, შენი ბრძოლა ღირსეულია,
მაგრამ ის, რასაც აღუდევ გმირად,
დღეს იმ ოქროთი მიღწეულია
შენს გამყიდველს რომ ეძლევა ძვირად.
ინგლისურ ფოლადს ზისლით ვხედებოდით,
ვუბლავდით მტრულად, ვეღრუნდით მგლეჯრად;
გვეგონა საქმე ომში წყდება
მაგრამ გვიყიდეს ინგლისურ ფულად“.

(„დაემშვიდობე დიდებას დიადს“ - თარგმანი მ. ლებანიძის)

თავისუფლების მეტძროლთა აპოლოგეტად გვევლინება რ.
ბერნსი. იგი მოწიწებით ხრის თავს ღირსეულ მამულიშვილთა წინაშე
და სამართლიანად ამაყოფს მათი სახელით:

"Scots whom Bruce has often led
Welcome to your, glory bed,
Or to Victoria!
Now's the day and how's the hour
See the front o' battle hour
See approach proud Edward's power
Chains and slavery!"

("Bruce's address to his army")

პქკარელი: ბრიუსსა და უოლესს ვინც მიჰყვებოდა ომში, ყვე-
ლანი მზად იყვნენ დაემარცხებინათ მტერი ნებისმიერი საშუა-
ლებით“.

„მოტლანდიელნო, ვისაც ბრიუსი მოგიძღოდათ ხშირად
და სამშობლოსათვის სისხლის დაღვრა არ მიგაჩნდათ ჭირად,
ვინც უოლესის დიდ ბრძოლებში განთქმული გმირად,
გელით სამარე სისხლიანი ან გამარჯვება.
მოვიდა დღე და მოიტანა ღრო ჟამმა ავმა,
გადაიარა ბრძოლის ველზე აჩრდილმა შავმა,
ლამის წაგველეკოს ელეარდის ჯარების სუავმა,
ბორიკილი - ხუნდებით გვიახლოვდება“.

გრ. ორბელიანიც, ბერნსის მსგავსად, მოწიწებით თავს ხრის
და მის თანამედროვეთა მიზანძვის ობიექტად ხატავს ქართველთა სია-
მაყეს - ერეკლე მეფეს. ლექსში - „იარაღის“ გადმოცემულია, პოე-
ტის უღრმესი პატივისცემა სახელოვანი მეფისადმი. იგი წერს:

„ენებლიეთ გადმომცვივდნენ თვალთაგან ცრემლნი,
ვიხილე რა საფლავი მეფისა ირაკლისა,

რომელსა თანა არს დამარხული დიდება
და ყოველი კეთილი ივერიისა“
(„იარაღის“).

ბერნის ალტერნატივაა ან სიკვდილი, ან გამარჯვება:
"Lay the proud usurpers low!
Tyrants fall in every foe!
Liberty"
In every blow!
Let us do or die!"

"Bluce's address to his army"

ქედმაღალ მტარვალს შეუტით
დასცხეთ, დაჰკარით,
მოესპოო, მიწასთან გაეასწოროთ მტერი მსაკვარი.
თავისუფლებას გაუკაფოთ ფართო გზა-კვალი,
წინ შეუპოვრად, ან სიკვდილი
ან გამარჯვება“.
(„ბრიტის მოწოდება“ - თარგმანი თ. ერისთავის“).

აღ. ჭავჭავაძე თავის ქვეყნის ეროვნული თავისუფლებისათვის
ერთგულ მებრძოლად რჩება. ყოველ შემთხვევაში, იგი აქტიურ
მონაწილეობას იღებდა ცარიზმის წინააღმდეგ მიმართულ ეროვნულ-
გამათავისუფლებელ მოძრაობაში. მიუხედავად იმისა, რომ აღ.
ჭავჭავაძე რუსეთის მეფის სამსახურში იღბა და სახელი და
ღირსება არ აკლდა, მისთვის მთავარია თავის სამშობლოს კოლო-
ნიური მდგომარეობიდან გამოხსნა. რუსეთის მეფის სამსახურში
დაწინაურებას სწორედ ამ მიზნით იყენებდა. პოეტის ოცნება
სამშობლოს დასტრიალებდა და მისი თავისუფლებისათვის ბრძოლას
მამულიშვილთა უპირველეს მოვალეობად მიიჩნევდა.

აპოლონ მახარაძე წერს: „აღექსანდრე ჭავჭავაძის პოეზიაში
გაერთიანებულია, ერთი მხრივ, ჩველი ქართული მწერლობის მრავალსაეკუნოვანი ტრადიცია და მეორე მხრივ, ახალი რომანტიკული
მიმართულების ძლიერი საწყისები. მგოსანმა თავისი ახალგაზ-
რდობის საუკეთესო წლები რუსეთის არისტოკრატიის უმაღლეს წრე-
ებში გაატარა და ბუნებრივია, რომ მან უშუალოდ განიცადა რუსუ-

ლი მწერლობის გავლენა“⁴⁶ ხოლო თავის მხრივ რუსულ ლიტერატურას მჭიდრო კავშირი აქონდა მხატვრულ აზროვნებასთან, რაც თავისებურ ბუნებრივ გავლენას ახდენდა რუსულ მწერლობაზე. საიდანაც ხარბად იღებდნენ ქართველი რომანტიკოსები, როგორც რუსულ, ასევე ევროპული რომანტიკული აზროვნების ელემენტებს.

რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა სულიერი ცრახვლიის სათავე ის არის, რომ მათი სამშობლო დაპყრობილ-დამონებულია მტრის მიერ და ვერ ხედავენ შინაგან ძალას, რომელიც მტერთან ანგარიშს გაასწორებს, დამონებულ ხალხს გამოაღვიძებს. წინ წაუძღვება და ურიცხვ დამპყრობლებს შეამუქვრინებს. ღაქარგული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის აღსადგენად ბრძოლის დაუოკებელი ქინი და მოწოდება გაისმის ბერნსის ლექსში „ბრიუსის მოწოდება“:

"For Scohand's King and law
Free man stand, or free-man die
Let him follow me!"

„ვინც ერთგულია შოტლანდიის მეფის და ხჯულის და შესწევს ძალა ხმლით დაიცვას ბელი მამულის, თავისუფლება მიწის, სისხლით გადათანგულის, გამოაქვეს ხემს კვალს, შოტლანდია გიხმობ საბრძოლად“.

(„ბრიუსის მოწოდება“, თარგმანი თ. ერისთავის).

ამავე ნოტაზეა აუღერებული გრ. ორბელიანის „იარაღის“, მაგრამ აქ ბერნსისაგან განსხვავებით უფრო ნატვრად, ვიდრე მოწოდება:

„ვინ აღწნდეს გმირი
რომ მის ძლიერი
ბეჯს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს?
რომელ მარჯვენით, ერთისა დაკვრით
უსულოდ ვეშაპს მიწად დასცემდეს?“

ვ. კოტეტიშვილის მართებული თქმით, აღ. ჭავჭავაძე წარმომადგენელი იყო იმ საზოგადოებრივი ნაწილისა, რომელიც მაღალი არისტოკრატიის პირებისაგან შედგებოდა, რომელთაც ნიჭიც ღიდი აქონდათ, ენერგიაც და, როგორც ყოველთვის, ეს „მეოცნებენი“ დარჩნენ ერთგვარ ჩირაღდნებად;

⁴⁶ ა. მახარაძე, ქართული რომანტიზმი, თბ., 1990, გვ. 53.

ვერობოქლ რომანტი'სმ'ში კატალი'სატორის როლი 'შეასრულა' რ. ბერნსმა. პირადი და სა'სოგადოებრივი ცხოვრება ერთნაირად მტანჯველი იყო ბერნსისათვის. იგი ბედის ძიება'ში ქვეყნის ხან ერთ კუთხე'ში აღმოჩნდებოდა, ხან მეორე'ში, მაგრამ ხალაც არ უნდა ყოფილიყო, ქველგან და ყოველთვის სამ'შობლოს ერთგული რჩებოდა, მის სიყვარულს გ'ულით ღიატარებდა. ლექს'ში „მთა'შია ჩემი გ'ული“ პოეტი მ'შობლიური ქვეყნის წინა'შე დებს აღთქმას, რომ იგი მამული'შვილად დარჩებოდა მარად:

"Farewell to the Highlands

Farewell to the North

The birthplace of valour,

The country of worth!

Wherever I wander,

Wherever I rove,

The hills of the higlands

For ever I love."

მ'შვილობა მაღალ მთიანეთს
და ჩრდილოეთის კარებს,
დიდი გმირების სამ'შობლოს,
სახელგანთა მხარეს,
ხალაც არ უნდა წავიდე
უცხო ქვეყნების კარად,
თან მღევს მაღალი ძალების
სიყვარული მარად.

(„მ'შვილობა მაღალ მთიანეთს“, თარგმანი თ. ერისთავის).

ასეთივე ეროვნულ-პოლიტიკურ პო'სიცია'ზე იღვწენ ქართუელი რომანტიკოსებიც. ალ. ჭავჭავაძე არაერთგზის აცხადებდა, რომ ღრთა უკუქმართი სვლის მიუხედავად, იგი არ შეცვლილა. მან შეინარჩუნა სულიერი სიმტკიცე, რომ ბედისაგან დასჯილი პოეტი „იგივე ღარჩა მარად“, რომ ხალაც არ უნდა იყოს, საყვარელ სამ'შობლოსთან არის მარად“.

„ქსაჯეთ-პერობილმან უწყისა ტრფობა?!

ხაცა გინდ ვიყო მასთან ვარ მარად,

მე იგივე ვარ მარად და მარად!

არ ესდევ ჟამთა ცვლას,

მე იგივე ვარ მარად და მარად!“

(„ვაკ, სოფელსა ამას და მისთა მღგმ'ურთა“).

ბერნსის აზრით, ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის წარომეგას ვერცერთი მტერი ვერ შეძლებს, თუ ქვეყნის შიგნით ერთიანობა და საქმის ერთგულება სუფევს. პოეტი აღწერს თებულისა შინაური მოღალატეებითა და გამყიდველებით, რომელნიც მომხდარი მტრის საყრდენად ქცეულან თავისდა საზიანოდ.

"What force or guile
Could not subdue.
Thro, many warlike ages,
Is wrought now by a
Coward few
For hireling traitors wages
The English steel we could
Disdain,
Secure in valour's station
But English gold has been our
Bane.
Such a parcel of rouges in
a nation!

"Farewell to the Fame".

„ინგლისურ ფოლადს 'სი'ნლით ეხედებოდიო,

უკუბვერდით მტრულად,

უკლარენდით მგალჯრად;

გვეგონა საქმე ომში

წყალებოდა, მაგრამ გვიყიდეს ინგლისურ ფულად.

„დაემშვიდობე ღიღებას ღიადს“ (თარგმანი მ. ლუბანიძისა)

სწორედ ამ ღალატის გამო იქცა 'მოტლიანდია ინგლისის პროვინციად, ამიტომ შეეძლო ბერნსს თამამად ეთქვა: „ვინ გვღალატობს, ვინ იქნება ეგ 'სომ მუხთაო, რომელ სულმდაბალს დაერქმევა მონა და მხდალი, ვისაც არ ძალუძს მოიხადოს კაცური ვალი, სჯობს განგვერიდოს! შორს ღალატი, 'შიში და ძრწოლა. („ბრიუსის მოწოდება“).

ძმობის, 'შინა ღალატის ბერნსისეულ ანალოგიას ეპოეულობთ ნ. ბარათაშვილის პოეზიაშიც. პოემაში „ბედი ქართლისა“ პოეტი მხატვრული სიმართლით გადმოგვცემს ეროვნული დამოუკიდებლობის დაკარგვის მიზეზებს. მან სწორად განსაზღვრა ქვეყნის შიგნით შექმნილი მძიმე ვითარება. საქართველოში ეროპირობის და ერთიანობის ექონლობამ, ღალატმა და ორპირობამ ხელი შეუწყო გარეშე მტრის გააქტიურებას.

სწორედ დალატმა განაპირობა ერეკლე მეფის თითქმის
მოგებულ კრწანისის ომის წაგება.

„აღა-მაჰმად-ხან მოადგა ციხეს!
სამი დღე და ღამ ადგა მას ჯარით,
მაგრამ ვერარა აენოვერსაით,
დაღონდა სპარსთა მეფე ბორჯენელი
და თურმე ყოვლით იმედმიხილი
ქართლითგან წასვლას დააპირებდა,
მაგრამ იქდა ეამს ეძიებდა!
აჰა, მან იგი აწ მოიხელთა
და მეხოთაღისა ანგართა ხელთა
აჰქარეს მამულის სიმტკიცის ბჭენი!
მან მტერთ უმსხვერპლა ივისნი მოძმენი“.
(„ბედი ქართლისა“)

რ. ბერნსი უმღერის საყოველთაო ეროვნულ, საკაცობრიო
თავისუფლებას, თავისუფლების ხელმეოფელ ტირანებს კი წვეულა-
კრეკლვას უთვლის:

"may liberty meet
We success
May prudence
Protect her frae evil!
May tyrants and
Tyranny fine in the mist!
And wander their
Way to the devil".

"There is health to them that's away".

პწკარელი: საღამო და დიდება თავისუფლებას. დე, გონებამ
დაიცვას იგი, ხოლო ეშმაკსაც წაუღია ტირანები.

ბერნსის ეროვნული კონცეფცია ეროვნული თავისუფლება და
დამოუკიდებლობაა, რომ ყოველი ერი ერობდეს ერთაშორის თავისი
თვითმყოფადობით:

"And bless auld Coil large
and long
With multiplying joys
Lang may she stand to prop
The land.
The flower of anciant nacions
And Burns spring her fame to

andless generation".

"The law of nature"

„დაე, 'უცვლელი ფერი ევაოდეს
ძველი ერების ფეძე და ფესვი,
მათ საღიღებლად 'უწევებ თაობებს
კიდევე 'უმდერადეს მრავალი ბერნსი“.

ასევე ნ. ბარათაშვილისეული თავისუფლება პიროვნულიცაა, სასოგადოებრივიც, ეროვნულიც და კაცობრივულიც. რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა პოეზია არა მარტო ცალკეული სიტყვებითა და გამოთქმებით, ფორმითა და შინაარსით, არამედ მსოფლმხედველობრივადაც გვანან ერთმანეთს და, რაც მთავარია, ეროვნულ-პოლიტიკური და სოციალური კონცეფციები რიგ შემთხვევაში 'სუსტად ემთხვევიან ერთმანეთს. ბერნსის პოეტურ მემკვიდრეობაში იმავე დოზითაა რეალისტიური, მიწიერი, რამდენადაც რომანტიკული. როცა იგი აღწერს 'შოტლანდიის პოლიტიკურ მდგომარეობას, თავისუფლებისა და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის მეტრძოლ გმირებს, განსაკუთრებული მსოფლმხედველობრივი ნიშნით იკვეთებიან პარალელები ისეთ პოეტურ ნაწარმოებებში, რომლებშიც გადმოცემულია ეროვნულ-პოლიტიკური და სოციალური თვალსაზრისი. ამის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ ბერნსის „ბრუისის მოწოდება“ და გრ. ორბელიანის „იარაღის“, ალ. ჭავჭავაძის „ვისაც გსურთ ჩემთა ამბავთა ცნობა“, „ვაჰ, სოფელსა ამას“, ბარათაშვილის პოემა „ბედი ქართლისა“ და მრავალი სხვა.

როგორი დამოკიდებულებაც ჰქონდა ბერნსს დამპყრობელი ინგლისის მიმართ, ისეთივე 'შეხედულებას გამოხატავდნენ რესეტის ცარიზმის მიმართ ქართველი რომანტიკოსებიც. ბერნსისეული სულიერი გამოძახილი გვეხმის ალ. ჭავჭავაძის ლექსში „ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა“, რომელშიც მხატვრული სიმართლითაა გადმოცემული, თუ როგორ იმონებენ დიდი და ძლიერი სამეფონი პატარებს და სუსტებს, ხოლო გამარჯვებული ხელმწიფენი და მათთან დაკავშირებული მოხელენი როგორ ებრძვიან ერთმანეთს და ჩაგრავენ ხალხს.

„სამეფონი 'ურთიერთსა მქცევლობენ,
'შეუწყალოდ, მხეცებრ, კაცთა მხეველობენ.
მდიდრდებიან, რომელნიცა მძლეველობენ
და ევავეილოვნობენ
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით“.

„ხელმწიფენი რომელთ სვესაც ვეშურვით,
არ მოცუდნი უმრავლესითა ურვით,
ფიქრმრავლობენ განდიდებისა სურვით.
ატარებენ ჟამთა

მდბაბლთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხეჟით.
მოხელენი მათ გარეშე მღგომელნი
ძმათა თვისთა შურ-მტერობის მქონელნი,
აკლვენ ერთმანეთს ნაძარცვთ გამომრჩომელნი,
და შეეცევიან

მდბაბლთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხეჟით“.

აღნიშნულ პოეტთა პროტესტანტულ-ოპოსიციური თვალსაზ-
რისი ხალხის სულისკვეთებას ესატყვისებოდა და სამართლიანად
ამაღლებდა მათ ეროვნულ-პოლიტიკურ შეგნებას, რევოლუციურ შე-
ხედულებას.

მამულისთვის თავდადების საზომით ზომავს და აფასებს რ.
ბერნსი ეროვნულ გმირებს და იდეალურად სახავს მათ. ბრიუსისა
და ჟოელსის სიმამაცითა და ქედუხრელობით აღფრთოვანებულნი
პოეტი მოქმედებს ახალგაზრდობას მტერთან ანგარიშსწორებისაკენ.

"What for Scotland's King and law
Freedom's sword with strongly draw,
free-man stand, or free-man fa!
Let him follow me!

"Bruce Address to his army".

„მწყობრში დარჩეს ვაჟკაცი,

ვისაც ხმლების კაშკაშში

ურჩენია კაცურად

სამშობლოსთვის მოკედეს“

„ბრიუსი მიმართავს სკოტლენდის ლაშქარს“

(თარგმანი თ. ერისთავის)

ბერნსის აზრით, ეოველი პატრიოტი მოქმედების დევიზად ან
სიკვდილს არჩევს, ან თავისუფლებას, მჩაგვრელ მტარვალთა განმ-
ჯელი მხოლოდ იარაღია; თავისუფლება და მშვიდობა თავისთავად
არ მოვა, საჭიროა ეკომპრომისო ბრძოლა მიზნის მისაღწევად.

ბერნსის ოპტიმიზმი ლოგიკას ექვემდებარება. მას სწამს, რომ
აღამიანი თავისი ბუნებით კეთილია, მაგრამ პოლიტიკურ-სოციალური
სისტემა აბოროტებს მას.

მაგრამ დადგება ოქროს საუკუნე, როცა აღამიანი აღამია-
ნისათვის ძმად და მეგობრად იქცევა და ცხოვრება ბედნიერებად

გადაიქცევა. მის სამშობლოს წინ დიდება ელის.

"By oppression's woes and pains!

By your sons in servile chains!

We shall brain in our dearest veins,

But they shall be free!

Lay proud usurpers low!

Tyrants in every foe!

Liberty's in every blow!

Let us do, or die".

"Bruce's address to Scotland Army"

„წინ მახვილი ვაწივლოთ!

მიწას სისხლი ვაწვიმოთ!

ბორკილები ვაცილოთ,

ძმანო, შეილთა ჩვენთა!

წინ! დავამხოთ ტირანი!

წინ! დიდება, წინ არი!

ან სიცოცხლე ბრწყინვალე

ან სიკედილი ერთად“.

„ბრუესი მიმართავს სკოტლენდის ლაშქარს“ (თარგმანი თ.

ერისთავისა).

ბერნსს, მიუხედავად მკაცრი რეალური სინამდვილით გამოწვეული პესიმიზმისა, ერთი წუთით არ ტოვებს ნათელი ოპტიმისტური განწყობილება.

უიმედოდ არც ქართველი რომანტიკოსები არიან. ალ. ჭავჭავაძეს სწამს, რომ არც ბედნიერებაა მარადიული და არც უბედურება. ბერნსისეული ოპტიმიზმი ჩანს ქართველი პოეტის სტრიქონებშიც:

„კაცთ უბედობა თუმც არს სატირე,

გარნა არ განსაკვირე,

ამა სოფლისა დიდი და მცირე

არს ცვალებისა მსირე“.

ბერნსისეული ოპტიმიზმი მოისმის „მესტაზადში“

„ბნელის ღამის მენათლა არე-მარე,

ხედვით ეპოვე კეთილდღეობა მყარე,

აღარ ვიყავ მწარის ჭმუნვით და თმენით,

განვადგეცა ყოფილი ფიქრი მწარე“.

მომავლის რწმენის მოსფლმხედველობრივი თანხვედრაა ბერნ-

სთან ჭავჭავაძის პოეტური სტრიქონები. „ელეების კარი გაზაფხუ-

ლისა, დროთა ცვალებით დანაგუქდისა, მოგივალსო ჟამი სიხარულისა თვისთანა მქონე შეება სრულისა, ვისაც ხელთ გქონდეთ ნება გულისა, იგემეთ სიტკბო სიყვარულისა!“ ა. ჭავჭავაძის ოპტიმიზმსაც საფუძვლად სამეაროს ცვალებადობის ფილოსოფიური აზროვნება უდევს. ამიტომ დაბეჯილებით ირწმუნება, რომ

„ეწყოდეთ ესე ცნობა მყარითა,
რომ დრო მოგივალსო კეთილ ღარითა
იხილავთ ვარდსა სახე მტკბარითა“.
(„ეღების კარი გა'საფხულისა“)

ბერნსის არასევე უკლებრივი მთარგმნელი თ. ერისთავი თავის თარგმანის შესავალში პოეტის ეროვნული მრწამსის შესახებ წერს: „განუწმორებლად შეუვისხლხორცდა მის პოეზიას ინგლისის ტირანიის წინააღმდეგ შოტლანდიის თავისუფლებისათვის მებრძოლ გმირთა სახეები. ბერნსის საგმირო-ლექსი „ბრიუსის მოწოდება“ შოტლანდიის ეროვნულ პიშიად იქცა და მას ერთ დროს შოტლანდიურ „მარსელიოზად იხსენიებდნენ“. ბერნსი შოტლანდიელი ხალხის პოლიტიკური შეგნების ამაღლების მიზნით, მოუხმობს გარდასულ დროთა ეროვნულ გმირებს, რათა მიბაძონ მათ მაგალითის თავისუფლებისათვის ბრძოლაში. მას წარმოსახვით გადაჰყავს წარსულში თავისი თანამედროვენი, რომ ერთხელ კიდევ მოასმენინოს მათ ბრიუსის მოწოდება. „შოტლანდიელნო, ვისაც ბრიუსი გიძღვლათ ხშირად, და სამშობლოსთვის სისხლის დაღვრა არ გიჩნდათ ჭირად, ვინ უოლესის დიდ ბრძოლაში განთქმულხართ გმირად, გელთ სამარე სისხლიანი ან გამარჯვება“.

სახელოვან წინაპრებსე ბერნსისეულ მოგონებებს ეხმიანება გრ. ორბელიანის მოგონებები იმ წინაპართა მოსახსენებლად, რომელთაც დასდევს სიცოცხლე მამულის ასამაღლებლად“, ჯერაც ცოცხლობენ „მათი სახელი, მათი ხმალი, საკმენი სახელოვანნი“ („საღლეგრძელო“).

გარდასულ აწრდილთა გამოხმობის სურვილი, „ძველი ხილვების“ ტრადიციული წარმოდგენების ინერციით ქართველი რომანტიკოსები პირდაპირ ეხმიანებიან ბერნსის ხილვებს. ამ მხრივ ყველაზე ახლოსაა ბერნსთან გრ. ორბელიანი. ე. კორტეტიშვილი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „გრ. ორბელიანის ღირსებაც სწორედ იმაშია, რომ თითქოს ისტორიული მშრალი ქრონიკა ისე მოაბრუნა, ისე დააღაგა, ინტერესი შთაბერა ყოველ სიტყვას თუ სახელს“... „პოეტს უნდოდა ეჩვენებინა საქართველოს ადრინდელ საეკენეთა

გმირული სული, და თავისი მრავალმხრივი, დახვეწილი ხელოვნებით, გამოსტეგა სრულიად გარკვეული და მონუმენტალური, ინდივიდუალური სახეები - ფარნავაზის, გორგასალის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის - რომლის წინაშე „ძლევა და მკენი განადიდებდნენ მისსა მეფობას“, „დიდი ორბელი, შოთა რეკლავი, ბრძენი ჭკონდიდი, გაბრეკელი ღომები, ქეთევან ნაზად აღსრდილი, კახეთის მხსნელი გმირები, ვახტანგ სვეგამწარებელი, ერეკლე, რომლის დღენი „ემსგავსნენ ჩასვენებულსა ბრძკინებით მსეს. ასე გელის-ტკივილით ეთაყვანება ორბელიანი იმ „გარდასკლთ“, რომელთაც თან გადაეცა „წარსულ დროთა დიდება“⁴⁶.

აღნიშნულ ლექსში „ბრიუსის მოწოდება“ პოეტი მიმართავს ინგლისელ დამპყრობთა წინააღმდეგ მებრძოლ შოტლანდიელთა ეროვნულ გმირს უოლესს - მოწოდებით: ან სიკვდილი, ან გამარჯვება. ამ ბრძოლაში შოტლანდიელებმა დაამარცხეს ინგლისის მეფის ედუარდ-ის ჯარი.

"Lay the proud usurpers law!

Tyrants fall in every foe!

Liberty's in every blow!

Let us do, or die."

ქელმაღალ მტარვალს შევეტოეთ, დასცხეთ, დაკარით,

მოესპოთ, მიწასთან გაეასწოროთ მტერი მსაკვარი,

თავისუფლებას გავეკაფოთ ფართოდ გზა-კვადი,

წინ, შეუპოვრად, ან სიკვდილი, ან გამარჯვება!

(თარგმანი თ. ერისთავის).

ასევე ორბელიანსაც, ბერნსის მსგავსად, არსებული უკუღმართი სინამდვილე - „უცხო ცის ქვეშ სოგსა ეჭვრტ ოხვრით, და ცრემლით სოგის წმინდა სიმარეს“ - მებრძოლ გუნებაზე აყენებს, მოუხმობს გმირს, რომელიც საქართველოს დაკბრუნებს დაკარგულ თავისუფლებას!

„ვინ აღწინდეს გმირი, რომ მის ძლიერი

ბედს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს?

რომელ მარჯვენით, ერთისა დაკვრით

ესულოდ ვეშაპს მიწად დასცემდეს?“

იგივე საბრძოლო განწყობილებაა გამოხატული ნ. ბარათაშვილის „მერანშიც“, სადაც ეკითხულობთ:

⁴⁶ კოტეტიშვილი ე., ქართული ლიტერატურის ისტორია, I - იდან დღევანდლამდე. ქუთაისი, 1925. გვ. 75.

„გაჰკვეთე ქარი, გააჰე წყალი,
გარდაიარე კლდენი და ღრენი,
.....

თუ აქამომდე არ ემონა მას,
არც აწ ემონოს „შენი მხედარი“.

გმირობისა და მამაცობის წარუშლელი მაგალითების წარსულში ძიებით აღ. ჰაუკვაიძის შორეული მსგავსება იგრძნობა რ. ბერნსთან; აწმყოთი გელმოკლეული, სინამდვილის არარაობით სასო-წარკვეთილი წარსულისკენ იცქირება.

„ვაჰ, დრონი, დრონი, ნაგემნი მტკბარად,
წარილტვენ, გაჰქრენ სიზმრებრიუ ჩქარად“.
(„ვაჰ, დრონი, დრონი“)

პოეტი იგონებს იმ დროს, როცა საქართველო ავად თუ კარგად თავის თავს ეკუთვნოდა, პატრონი ჰქავდა. ახლა კი იმედგაცრეულებულს მაინც არ დაუკარგავს მამულის რწმენა და მოვლი არსებით ისწრაფვის დაკარგული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაკენ, მაგრამ მის ვნებათაღელვას საზარელი პოლიტიკური რეაქცია ეღობება წინ.

ეროვნულ თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობაზე ფიქრი და ზრუნვა პატრიოტულ გრძნობებთან არის დაკავშირებული, და ეს გრძნობა ღირსეულ მამულიშვილებს ეუფლება მხოლოდ. სწორედ ეროვნულმა ცნობიერებამ, ეროვნულმა თვითშეგნებამ, როგორც რ. ბერნსს, ასევე ქართველ რომანტიკოსებს და არა მარტო მათ, შეაქმნევინა პატრიოტული სულისკეთების პოეტური ქმნილებები, რომლებშიც მძაფრად არის გამოხატული „სამკვიდროს დაკარგვით გამოწვეული“ ეროვნული ტკივილი. რ. ბერნსის პატრიოტული დევიზია სიკვდილი ან თავისუფლება. ამას ადასტურებს მათი ლიტერატურული შემკვიდრების ობიექტური ანალიზი. ლექსი - „მოტლანდიის დიდება“ მშობლიური მიწა-წყლის სიყვარულისა და მისთვის თავდალების კლასიკური ნიმუშია.

"So would, or I had sttm the day
That treason thus could sell us,
My auld grey had not lien in clay,
We Bruce and loyal wallacel,
Bul pith and power, till my last hour,
I'll make this daclaration;
We're brought and sold for English gold,
Such a parcel of pogues in a nation.

..ო, ტანჯვის წემსას აღარ ათაუვებს
წიქელო ფიქრო - რად დავრსი კენტად!
და ვწიქელი, ვწიქელი მე სოფლის ბრუნვას
და წემი ღუქსი ამ წიქელას დახსენს:

წიქელა და კრულა! წიქელა და კრულა!

წიქელა და კრულა მოსიყიდულ გამცემს?

(„დაემწიოდნენ დიდებას დიადს“, თარგმანი მ. ლებანიძის)

ამგვარივე სკლისკეთებას ვგრძნობთ ალ. ჭავჭავაძის ღუქსში
„მსურდა ოსვრა“:

„სიკდილს წუ შექადით, იგი მსანს არად,

რა თავი შექვეთა, მუნით ვარ მეკლარად,

ან კიდევ: განვშორდი მოყვასს, ძალს ცხოვრებისას

არ გიკვირო, მხედრეთ კვლავცა სკლმდგარად?“

(„ვაჰ, ღრინი, ღრინი“).

ბამქლისადმი ქართული რომანტიკოსების „ხალმთო სიყვარული“ მჭიდროდ უკავშირდება თავისუფლების იდეალებს და აქაც აშკარაა მათი რომანტიკული სიახლოვე „სოცლანდიელ პოეტთან. ბერნსს უკუვარს თავისი სვედამწარებელი სამშობლო და მთელი არსებით ოცნებობს მის თავისუფლებაზე: „ხალამი და დიდება თავისუფლებას“, მტერი კი ეშმაკსაც წაუღია. მგოსანმა იცის, რომ თავისუფლება თავისთავად არ მოუვა, ამისათვის საჭროა კეთილი ნება და ერთობა.

"It's guide to be merry and wise,

It's guide to be honest and true,

It's guide to support Caledonia's cause

and bide by "The buff and the blue".

"Here's a health fo them that's away".

შეკარელი: მეგობრებო, მოუხმეთ სიბრძნესა და გონიერებას, ვიბრძოლით „სოცლანდიისთვის, დავირაზმეთ „სოცლანდიის დროშის ქვეშ.

ალ. ჭავჭავაძის აზრით, სწორედ ამ ერთობის დეფიციტმა წააგებიანა ომი სახელგანთქმულ ერეკლე მეფეს, მიუხედავად მისი დიდი მცდელობისა, „მსრუნველი დარჩა ექლად“:

„ქართლისთვის მეფე ირაკლის სისხლი მრავალჯერ ნთხეულა,

ვერ შეკრა მისი კარიბჭე, მსრუნველი დარჩა ექლად,

როსნნი მოიხმო საშველად მან იმედგადაღუქულმა,

მათ ნაცვლად ძმობის, ერთობის, ღაგვტოვა

დანახეულად“.

(„...საქართველო პეტოლომეს დროს აღაყვავებელი“)

„ცოქერი სიტყვა: „მშობა, ერთობა“ ასიკვარკლით აღუცილნი გულისთ მამულის ჭრილობას მალამოდ ედება.

მიუხედავად ბერნისისა და ქართველ რომანტიკოსთა სულის მოძრაობათა დიდი თანხედრისა, უღაოდ არსებობს დროით, სიერ-ცით, თუ ეროვნული და პიროვნული, ინდივიდუალური თავისებურებებით გამოწვეული პოეტური სხვაობა, პოეტური ორიგინალობა.

ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის დაკარგვით გამოწვეული მწუხარების სიღრმე, განცდათა სიძლიერე თანაფარდია ორივე მხარესთან, მაგრამ მისანთან მისაღწევი საშუალებები, გადაწყვეტილების სიმძაფრე ნამდვილად განსხვავებულია. აღ. ჭავჭავაძე „ნაღვლიანი პოეტი, აწმყოთი გულმოკლე, სოფლის არარაობით სასოწარკვეთილი და თითქოს ფილოსოფიურად ბედს შერიგებული, მაინც საჭიროებს ერთგვარ სასიცოცხლო ელექსირს, როგორც ნამდვილი რომანტიკოსი, წარსულისაკენ იცქირება და ოცნებას შეჰღაღადლებს:

„ნუ მიმატოვებ ოცნებაჲ, მომეც ძველნი ხილვანი,

მომეც მე ძველნი ცრემლანი და ძველნიცა ოხერანი“⁴⁷.

ბერნისი ფილოსოფიური მსჯელობებით კი არ იმწვიდებს თავს, იგი პირდაპირ იერიშისაკენ მოწოდებით გამოდის, მტერთან ეკომპრომისო ბრძოლის მომხრეა. თავისუფლების მოსაპოვებელ ერთადერთ საშუალებად იარაღი მიაჩნია.

"By oppression's woes and pains!

By your sons in servile chains!

we will drain our dearest veis,

But they shall be free".

"Bruce's address to his army at Bannock burn".

„წინ მახვილი ვაწივლოთ!

მიწას სისხლი ვაწვიმოთ!

ბორკილები ვაცილოთ,

ძმანო, შვილთა ჩვენთა!"

(„ბრიუსის მოწოდება მისი არმიისადმი“, (თარგმანი მ. ლებანიძისა).

გრ. ორბელიანიც „წარსულისაკენ იცქირება, იქ ეგულება ცხოვრების უზადო მშენიერება, ე.ი. ეროვნული თავისუფლება და

⁴⁷ ვ. კობეტიშვილი, „ქართ. ლიტ. ისტორია“ მე-I ს. დღევანდლამდე. ნაწ. I, ქუთაისი, 1925, გვ. 77.

ეს განძი მისთვის ისეთი ფასდაუდებელია და ღირს, რომ ყოველი სიკეთე იქ მიუქცევია“⁴¹.

„ვინ აღჩნდეს გმირი, რომ მის ძლიერი ბედს დაძინებულს ხმა აღადგენდეს? რომელ მარჯვენით, ერთისა დაკერით უსულოდ ექშაპს მიწად დასცემდეს?“
(„იარაღის“)

მაგრამ ასეთი საბოლოო განწყობილება პოეტს უმაღლესე უქრება და სულიერად გატეხილი „ხმით დამაშვრალი, დაღონებული, შენად-ვე მეფე მოველ ვედრებით“-ო, მიმართავეს თამარ მეფეს და მისგან მოელის კურთხევას. მას სურს, წარსულის მოგონებებში დარჩეს:

„და ესრეთ მზერა მსურს სიკედილამდე, არ გამოუფხიზლდე, რომ აღარა ვგრძნობდე ჩემი სამშობლოს სულით დაცემას“.

ნ. ბარათაშვილის შემოქმედებაში დაგუბებული სევედა საქართველოს სუვერენიტეტის დაკარგვით იყო გამოწვეული. იგი თანამოქალაქე და თანამემამულე რომანტიკოსებივით განიცდიდა შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებას, მაგრამ ისინი ეროვნული პოლიტიკის გადაწყვეტაში ბერსის მსოფლმხედველობამდე ვერ ამავლდნენ. ეროვნული თავისუფლების იდეითაა გაცისკროვებული ბარათაშვილის შემოქმედება -“ რა ხელჰყრის პატივს ნაზი ბუღბუღი, გაღიაშია დატყევეებული?“, მაგრამ მისი ეროვნული პოლიტიკა ბერსისაგან განსხვავებით, შეიძლება ითქვას, რომ მაინც შემრიგებლურია და ეს მკაფიოდ ჩანს ლექსში „საფლავი მეფის ირაკლისა“, სადაც ვკითხულობთ:

„აჰა, აღსრულდა ხელმწიფური აწ აზრი შენი,

და ესჭამთ ნაყოფსა, მისგან ტკბილსა, აწ შენი ძენნი“.

ბერსისაგან განსხვავებით, ქართველმა რომანტიკოსებმა აწმყოსადმი პროტესტი უკუღმართი სინამდვილისაგან განდგომით გამოხატეს უღმობელ მტერთან ხელახალი სისხლისღვრით მოსალოდნელი ფიზიკური განადგურების თავიდან აცილების მიზნით.

როგორც ცნობილია, კლასიკოს პოეტთა შორის პოეტური თანხვედრაც და განსხვავებაც ბუნებრივია და კანონზომიერი.

აქვე უნდა აღინიშნოს ის ობიექტური ჭეშმარიტება კლასიკური ლიტერატურის ღირსი გავლენისა თანამედროვე და შემდგომ მწერლობაზე. ამასთან დაკავშირებით, ნ. უბილავა ქართველთა ეროვნულ-

⁴¹ იქვე

გამათავისუფლებელ მოძრაობაში თარგმანების როლის შესახებ წერს: „აღნიშნულ ეპოქაში ქართულ ენაზე შესრულებულმა თარგმანებმა ორგვარი ფუნქცია შეასრულა: ერთი მხრივ, ხელი შეუწყო ქართველთა ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლის აღმავლობას, ხოლო, მეორე მხრივ, ეს თარგმანები გვერდით ამოუდგა ქართულ სიტყვაკაზმულ მწერლობას⁴⁹. ავტორს ამ შემთხვევაში მხედველობაში აქვს განსაკუთრებით შექსპირის, ბაირონის და სხვათა ქართული თარგმანები - ი. ჭავჭავაძის, დ. კიფიანის, ი. შაჩაბლის, ნ. ბერძენიშვილის, ლ. არდაზიანის, ვ. ჭელიძის, ი. მერაბიშვილის და სხვათა შესრულებით.

მაგრამ მსოფლიოს კლასიკოს მწერალთა შორის პოეტურ მსოფლმხედველობრივ-კონცეპტუალური მსგავსების პარალელურად, ყოველთვის ობიექტურად არსებობს განმასხვავებელი, სპეციფიკური ნიშნები, რომელნიც არა მარტო სხვადასხვა ქვეყნისა და დროის მწერლებს შორის, არამედ აუცილებლად ერთმანეთის თანამედროვე და თამანემამულე პოეტთა შემოქმედებასაც ახასიათებს. ბუნებაში არ არსებობს ორი სრულიად იდენტური შემოქმედი. მოვლენებისა და ფაქტებისადმი პოეტური დამოკიდებულება ყოველთვის განსხვავებულია და ორიგინალური, რაც განპირობებულია პოეტის ეროვნული და ინდივიდუალური თავისებურებებით. ყოველთვის ირენს თავს პიროვნების ფსიქოლოგიური ტიპი, ტემპერამენტი, ხასიათი, სტილი, გემოვნება და ა.შ.

რომანტიკოსთა შემოქმედებაში მსგავსება-სხვაობას ყოველთვის გააჩნია ობიექტური საფუძვლები. თუნდაც ის, რომ „ევროპაში რომანტიზმი ორგანული გზით შევიდა ლიტერატურაში, ჩვენში კი საზოგადოებრივ/ ეროვნული ცხოვრების კატასტროფის შედეგი იყო. ევროპაში ამ რომანტიზმის დევიზი ბრძოლა იყო განახლებისათვის, ჩვენში კი - ნაღვლიანი ოხერა წარსულზე, ხელის ჩაქნევა აწმყოზე და მომავლის მეტად სკეპტიკური ჭერეტა⁵⁰.

ქართველი რომანტიკოსები საკუთარ ძალას არასოდეს არ არიან დანდობილი. ისინი ხსნას მაინც რუსეთისგან მოელიან. ა. მახარაძე წერს: „გრიგოლ ორბელიანი საქართველოს ახალი ბედის ძიებამ იქამდე მიიყვანა, რომ დამპყრობელი რუსი იმპერატორის ქებაც ათქმევინა...“ გულნი ივერთა გვაქვს მსხვერპლად მზადა,

⁴⁹ უბილავა, ინგლისური ლიტერატურის ქართული თარგმანები, I საუკუნის მეორე ნახ., თბ., 1970, გვ. 23.

⁵⁰ ქართული რომანტიზმი, თბ., 1990, გვ. 199.

შენდა საკმევად“.

ა. მახარაძის თქმით, „ჩვენს სახელოვან რომანტიკოს პოეტებს მზად აქვთ საუკეთესო სურვილები იმპერატორისადმი მხოლოდ იმ მოსაზრებით, რომ იგი ხელს უწყობს საქართველოს ღირებულების აღდგენას, რომ ეს არის დამარცხებული პოეტის თხოვნა-ვედრება იმპერატორისადმი“. ისინი ძალთა განსხვავების გამო იძულებულნი არიან მიმართონ პოლიტიკურ დიპლომატიას, რომ გადაარჩინონ ქვეყანა და აღადგინონ ეროვნული თავისუფლება და დამოუკიდებლობა.

ბერნსი კი მტერთან ანგარიშსწორების პოზიციაზე დგას. იგი პირდაპირ საბრძოლო მოწოდებით გამოდის: „მოვსპოო, მიწასთან გაეცწოროთ მტერი მსაკვარი“-ო.

ეროვნული ბედუკუდმერთობა უდევს საფუძვლად როგორც ბერნსის, ასევე ქართველი რომანტიკოსების პესიმიზმსაც და ოპტიმიზმსაც, მაგრამ ამ პრობლემისადმი პოეტურ მიდგომაში შეინიშნება როგორც მსგავსება, ისე განსხვავებაც. რაც გამოწვეულია მათ შორის ინდივიდუალურ-ეროვნული და სოციალურ-ეპოქალური თავისებურებით. ბერნსი მტერთან უკომპრომისოა, ქართველი რომანტიკოსები კი რეალური ვითარებიდან გამომდინარე (მეფის რუსეთთან იარაღით ბრძოლის უპერსპექტივობა), გარეგნულად გარკვეულ დამობეზუცე მიდიან. და მაინც აქ განხილული პოეტების შემოქმედებაში ეროვნული კონცეფცია ერთიანია, - ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის აუცილებლობის მოთხოვნა, - ოღონდ შტატლანდიელთათვის იარაღით, ქართველებისთვის კი პოლიტიკური გზით.

ამრიგად, ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედების ტექსტუალურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ორივე მხარეს ერთნაირი მგზნებარებით უყვართ თავიანთი სამშობლო და მათი ოცნება დაკარგული ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის, ქვეყნის სუვერენიტეტის აღდგენაა, მაგრამ ობიექტურა ვითარებათა სხვაობის გამო მისინი მიღწევის განსხვავებული კონცეფციები გააჩნიათ. ბერნსი იარაღით ხელში ბრძოლის იდეას ავითარებს, ქართველი რომანტიკოსები კი ერთგვარ კომპრომისზე მიდიან და დიპლომატიურ-პოლიტიკურ გზას ირჩევენ.

§ 2.3. ტკბილი წარსული მწარე აწმყოში

სოციალური უსამართლობის, ძალადობაზე დაფუძნებული სიმ-

დიდრე-სიღარიბის საკითხი დღემდე დაუქმლეველი პრობლემაა კაცობრიობის ისტორიაში. უსამართლობისადმი შეუჩინებლობა და პროტესტი მნავერელთა წინააღმდეგ მსოფლიო ლიტერატურის მთავარი თემაა. თავისუფლებისა და მშვიდობისმოყვარე ამაყი ბუნება აღამიანისა ველარ ითავსებს უსამართლობას და თავისი უფლებების დასაცავად მიმართავს პროტესტის სხვადასხვა ზომებს. სწორედ ეროვნული და სოციალური უკუღმართობის მტკივნეული შეგრძნება დაედო საფუძვლად რომანტიკოსთა პოეტურ მსოფლგაგებას, მათი ლირიკული პოეზიის მხატვრულ შინაარსს, მაგრამ თვით ეს შინაარსი თავისი ძირითადი თემებით, მოტივებით, კონკრეტული განწყობილებით, განცდებით, წარმოდგენებით, გამოხატვის სპეციფიკური საშუალებებით უადრესად თავისებური და საინტერესოა. სოციალური, იმპერატული უსამართლობა სასოგადოებრივ-ეკონომიკური ურთიერთობებით და მართვის სისტემებითაა განპირობებული. ცნობილია, რომ კლასობრივ სასოგადოებაში ურთიერთობა კლასობრივ-ანტაგონისტურია.

პირველყოფილი თემური წყობილების შემდგომმა ისტორიულმა განვითარებამ გამოიწვია ახალი ანტაგონისტურ-კლასობრივ-სასოგადოებრივი ფორმაციის - მონათმფლობელობის წარმოშობა. პირველი კლასობრივი სასოგადოება ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებში (სინეთი, ინდოეთი, შუამდინარეთი, ეგვიპტე და სხვა) გაჩნდა და კაცობრიობის ცივილიზაციის უპირველესი კერებიც ამ ქვეყნებში აღმოცენდა. სასოგადოების სათავეში მოექცა გაბატონებული ფენა - ქურუმები, ბელადები, უხუცესნი, გაჩნდა კერძო საკუთრება, ტყვემონები და ოჯახი. მონათა ხვედრად იქცა მძიმე ფიზიკური შრომა.

სასოგადოებრივ განვითარებას ისტორიული ცვლილებები მოჰყვა და ე.წ. „შეწყალბულთათვის“ მიწის გადაცემამ და სხვა პოლიტიკურმა ვითარებამ ხელი შეუწყო ახალი ფორმაციის ფეოდალური წყობილების ჩასახვა-აღმოცენებას, რომელმაც დასრულებული სახე IV-VI საუკუნეებში მიიღო. გაჩნდა ყმა-გლეხობა და მებატონეები. გაბატონებული კლასის თავგასული მაჭრიალური მოთხოვნების გამო ყმა-გლეხობასთან ურთიერთობა გამწვავდა, თანდათანობით დაიძაბა სოციალური ატმოსფერო, რაც გლეხთა აჯანყებაში გადაიზარდა. სოციალური უსამართლობა თავისებურად აისახა მხატვრულ აზროვნებაში, გაჩნდა საპროტესტო ხმები მწერლობაში, რაც ხელს უწყობდა მასების რევოლუციურ-პოლიტიკური შეგნების ამადლებას, ამას მოჰყვა ფეოდალურ-ბატონყმური წყობილების დამ-

ხობა და ახალი ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტური საზოგადოების წარმოშობა. აღნიშნული სოციალურ-ისტორიული და პოლიტიკური ძვრების განსაკუთრებული გამოხატულება იყო 1789-1794 წლების საფრანგეთის ბურჟუაზიული რევოლუცია. მან გამოიწვია ძველი სამეაროსა და კულტურის ნგრევა და ახალი სოციალური ურთიერთობების, ახლებური აზროვნების დამკვიდრება. ახალი წყობილება მიუღებელი აღმოჩნდა ძველი ფეოდალური საზოგადოების მიმდევრებისა და ხალხთა აბსოლუტური უმრავლესობისათვის. მატერიალურმა და სოციალურმა უთანასწორობამ უფრო მკაფიოდ იჩინა თავი, რასაც მოჰყვა უკმაყოფილება და პროტესტი, საზოგადოების მოწინავე რევოლუციურ-დემოკრატიული ნაწილი უკმაყოფილო დარჩა ბურჟუაზიული რევოლუციის შედეგებით.

ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ ფეოდალიზმის უღლისაგან გათავისუფლებული ხალხი შეაბა ახალ ბურჟუაზიულ უღელში, დაუმორჩილა ახალ მონობას - ბურჟუაზიულ „ჩისტოგანას“, გმობის დევიზი შეცვალა დაპირისპირებულობამ და კონკურენციამ, ძაღლობა კი ფულმა (კორუფციამ). ბურჟუაზიული სინამდვილისადმი სამართლიანი პროტესტი საზოგადოების მოწინავე ნაწილმა რომანტიზმის ფორმით გამოხატა. შელის, ბაირონის, პიუგოს, ჯორჯ სანდის და სხვათა პროტესტს კაპიტალისტური რეალობისადმი, საფუძვლად ხალხის ინტერესების დაცვა ედო, რომელთა აქტიური მონაწილეობით განხორციელდა ეს რევოლუცია. სოციალური ჩაგვრა კიდევ უფრო გაამწვავა ეროვნული ჩაგვრით გამოწვეულმა უსამართლობამ. ძლიერ სახელმწიფოთა მიერ დამონებული ქვეყნები, როგორიც იყო შოტლანდია და საქართველო, სოციალურ უსამართლობასთან ერთად ეროვნული ჩაგვრის მსხვერპლად ქცეულან. შოტლანდიელ მოწინავე ინტელიგენციას ინგლისთან პქონდა ანგარიში. საქართველოს კი მეფის რუსეთთან. ამ მსგავს ნიადაგზე აღმოცენებული რომანტიზმის მიმდევრებს აერთიანებთ იდეურ-მსოფლმხედველობრივი ერთობა, რაც აშკარად იგრძნობა შოტლანდიელ პოეტ - რობერტ ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში.

რ. ბერნსის მთელი პოეზია გამსჭვალულია პროტესტით მმართველი კლასების, კოლონიური სახელმწიფოების, საერთოდ ყოველგვარი უსამართლობისა და ჩაგვრის წინააღმდეგ. ბერნსის პოეტურმა შემკვიდრებამ, მისმა სულისკვეთებამ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა მის შემდგომ შოტლანდიურ და ინგლისურ მწერლობაზე. ე. სკოტის შეფასებით, რ. ბერნსი მიეკუთვნება იმ პოეტთა რიცხვს,

რომელთა შემოქმედება წარმოადგენს პროგრესული იდეების საყრდენს. და თუკი ჩვენ ვხედავთ ბერნსის ეროვნული და სოციალური სამართლიანობისათვის ბრძოლის სულისკვეთების პარალელებს ქართულ რომანტიკოსებთან, ეს სრულიად ბუნებრივია და კანონზომიერი. თუ ვახტანგ კოტეტიშვილის მტკიცებებს დავეყრდნობით, ადვილად აიხსნება ამ იდეური თანხედომის საფუძვლებიც: „გარდა შინაგანი სტიმულისა, ჩვენის აზრით, გარეშე სტიმულებიც იქონიებენ გავლენას, რომ ქართველები ასეთი ძალთა დაჭიმვით ცდილობდნენ კულტურის მოწინავე რიგებში დგომას“¹. „გარეშე სტიმულებში“ კოტეტიშვილი გულისხმობს იმ ნაკადებს, რომელნიც მოდიოდნენ ერთი მხრივ, დასავლეთ ევროპიდან და, მეორე მხრივ, რუსეთიდან. ავტორის აზრით, შეეძლებელი იყო, რომ ატმოსფერულად მაინც არ ფრძნოთ ქართველებს ის დიდი გონებრივი მოძრაობა, რომელსაც ევროპაში ჰქონდა ადგილი XVII-XVIII საუკუნეებში, როგორც ცნობილია, XVII-XVIII საუკუნეებში საფრანგეთის გამათავისუფლებელი ლიტერატურა მოდებული იყო მთელ ევროპაში. ჩვენშიც განიცდებოდა შორეული ტალღის სახით და ახალი მიმოქცევით ამოძრავებდა ქართულ აზროვნებას თუ შემოქმედებას. ამ კულტურულ კავშირებს კიდევ უფრო აღრმავებდა ურთიერთ კავშირებიც ხან სწავლის მისაღებად, ხან დიპლომატიური მისიით.

ისიც ცნობილია, რომ ალექსანდრე ჭავჭავაძე ფლობდა ევრონულ ენებს და ორიგინალში იცნობდა დასავლურ კულტურას. მის შესახებ მ. კუჭუხიძე წერს: „ქართული მწერლობის დაახლოებას ევრონულ ლიტერატურასთან XIX საუკუნეში ერთ-ერთმა პირველმა ალ. ჭავჭავაძემ შეუწყო ხელი“, და იქვე მოჰყავს ზ. ჭიჭინაძის სიტყვები იმის თაობაზე, რომ ალ. ჭავჭავაძემ ფრანციკული, სპარსული და ნემეცური ენები თავის ენისაებრ იცოდაო. ამ ენებიდან მან ძალიან ბევრი ლექსი თარგმნა როგორც ვიქტორ ჰიუგოსი, აგრეთვე ბაირონის, პუშკინის, გიოტესი და პაფიზის ლექსები². საქართველოს რუსეთთან ოფიციალურმა შეერთებამ, რომელიც განხორციელდა 1783 წელს გეორგიევსკის ტრაქტატის სახელწოდებით, რუსულ ენასა და ლიტერატურასთან და რიგ მოწინავე ინტელიგენციასთან ქართველთა მჭიდრო კავშირი განაპირობა. ყველა ეს და

¹ კ. კოტეტიშვილი, ქართ. ლიტ. ისტორია I წლევანდლამდე, ქ. ქუთაისი, 1925, გვ. 25.

² ზ. მთაწმინდელი, (ზ. ჭიჭინაძე), „ბესიკი, ალ. ჭავჭავაძე და გრ. ორბელიანი“. თბ., 1886, გვ. 35.

სხვა მომენტი, ერთად აღებული, ნათლად მოწმობს, რომ საქართველო ევროპასთან მჭიდროდ იყო დაკავშირებული.

ევროპა-საქართველოს ერთიერთობას ნათელყოფს აგრეთვე მოწინავე ქართველთაგან: ვახტანგ VI სულხან-საბა ორბელიანი, ანტონ კათალიკოსი და სხვთა მიერ კათალიკოსობის მიღება; ქართველ დიპლომატთა (ხ. ორბელიანი, ნიკიფორე ირბახი და სხვა) მოგზაურობა საფრანგეთში, იტალიაში, ესპანეთში, გერმანიაში, ამასვე მოწმობენ ხალხური ლექსებიც: „კომცლაში ჩაუჯექ, სღვას გაველ, ფრანგის ქვეყნები ვნასო“. ყოველივე ეს მოკითხვებს იმაზე, რომ საქართველო იდეურად მაინც არ ყოფილა ევროპის კულტურასთან დაშორებული, და მიუხედავად ყოველგვარი ბარიერებისა, ზენში მაინც აღწევდა დასავლეთის იდეური ქროლვანი⁵³. სუბხან-საბა ორბელიანი თავისი მოგზაურობით ერთგვარი ხიდის როლს ასრულებდა დასავლეთსა და საქართველოს შორის. ვ. კოტეტიშვილის აზრით, თანამედროვეთათვის ამ ერთიერთობას დიდი მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა, ახალი ფიქრების, განცდებისა და ახალი მაჯისცემის ჩამოსატანად საქართველოში.

ვ. კოტეტიშვილი აქვე აღნიშნავს: „როდესაც ვლადიმერ კოტეტიშვილი XVIII ს. რუსეთის კულტურის გავლენაზე საქართველოში, ეს ისე კი არ უნდა გავიგოთ, რომ რუსეთის თავისთავადი კულტურა იყო გატაცების შთამაგონებელი, არამედ, რომ რუსეთი მხოლოდ მესამე პირი იყო, ერთგვარი გადამცემი პუნქტი. იგი იყო მხოლოდ გეოგრაფიული პირობა, რომლის საშუალებითაც ქართველობა ევროპის გონებრივ და ნივთიერ ცხოვრებას ეცნობოდა. „აგრეთვე - აქვე განაგრძობს მკვლევარი - იყო ერთი ნაკადიც, უფრო მძლავრი და უფრო შეთვისებული - სპარსული, რომელიც სულ სხვა მხრივ მოდიოდა, და რომელსაც ქართველობა მეტი სიახლით იღებდა“⁵⁴. ისე რომ, - ასკენის კოტეტიშვილი - „ერთი მხრივ, ქართველების აქტიური „სეკლი“, რომელიც გონებრივ და ესთეტიკურ სიმაღლეებს ეძებდა, მეორე მხრივ გარეშე სტიმულები, რომელნიც მოდიოდნენ ევროპიდან, რუსეთიდან და სპარსეთიდან ერთიერთკავშირების გზით, ქმნიდნენ იმ საუნჯეებს, რომელნიც ააქტიურებდა ქართულ მხატვრულ აზროვნებას“⁵⁵.

საქართველოში ზნეობრივ-სოციალურმა პრობლემებმა იჩინა

⁵³ ვ. კოტეტიშვილი - ქართ. ლიტ. ისტ. 1 - დან დღევანდლამდე. ქუთ., 1925. გვ. 97.

⁵⁴ იქვე. გვ. 28.

⁵⁵ იქვე

თავი. ასე მოხდა ევროპაშიც, კერძოდ, ინგლისში, საფრანგეთში, გერმანიაში და სხვაგანაც. ეს საერთო მომენტიც გასათვალისწინებელია. ასე, რომ "ლიტერატურული მოძრაობის ზოგადი ქროლვანი საერთო იყო".

ევროპაში რ. ბერნსმა მისცა ერთგვარი დასაბამი მხატვრულ ლიტერატურაში რომანტიკული ჟანრის დამკვიდრებას. მან შექმნა საფუძველი მისი შემდგომი ხანის ლიტერატურულ მოღვაწეობათა შემოქმედებაში რომანტიზმის მომწიფებასა და სრულყოფილი სახით ჩამოყალიბებას.

რ. ბერნსი, როგორც ღირსეული მამულიშვილი, თავისი ერისა და ქვეყნის ინტერესების გამომხატველია. მისი ამაყი სული ვერ ებჯება ეროვნულ და სოციალურ უსამართლობას, სიმდიდრე-სიღარიბის მიხედვით საზოგადოების დაყოფისა და დაპირისპირების ფაქტს. მას განესაღვრელად უყვარდა შოტლანდიელი ხალხი და ღრმად განიცდიდა მის აუხა და კარგს. მან თავისი ბასრი სატირით გაამათრახა თანამედროვე სიბრიყვე, სიმკაცრე, მ'ქეთახორობა და თვალთმაქცობა. ბერნსმა პატიოსან შრომას უმღერა ღიღების პიმნი, კაცურ-კაცობას და ადამიანურ ღირსებას შეასხა ქებათა-ქება.

"Is There, For Honest Poverty.

Is there, for honest poverty.

Ye see you birkie, ca'-a lord,

Why struts, and stares, and a that,

Though hundreds worship, at his word

He's but a coof for a' that.

For a' that and a' that

A king can mak a belfed knight,

A marguis, duke,

But a honest man-s a boon his might,

Guid Faith he mauna fa' that;

For a' that, and a' that

Their dignities, and a' that

შეხედეთ ამ კაცს, მას ღორდი პქვიან,

თვალს აბრიალებს, იფერებს პატივს,

სათაყვანებელ კაცადაც თვლიან,

მაგრამ ბრიყვია, ჭკუა აქვს ბატის.

ვინც რა უნდა თქვას, დიდი წოდება

კაცის ღირსება ნუ გვეგონება,
ღირსებად მითქვამს პატიოსნება
და გამგზავნი ჭკუა-გონება".

("ვინც რა უნდა თქვას, რაგინდ რა იყოს", თარგმანი თ. ერისთავის).

ამ ლექსის მიხედვითაც აშკარად იგრძნობა ის შინაგანი პოეტური შეხშიანება, რომელიც ნამდვილად არსებობს რ. ბერნსისა და ქართულ რომანტიკოსთა შორის. ბერნსის შემოთ დასახელებული ლექსის მკაფიო ხმა ისმის ალ. ჭავჭავაძის ლექსში "ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მღვმერთა".

"აქ აქებენ ძვირსა მსაკუთარი სულისნი,
სძრახვენ კეთილ-მოქმედთ, შერით შემცულისნი".

ალ. ჭავჭავაძე იძლევა საკმაოდ სრულ და ნათელ სურათს თავისი დროის სოციალური მდგომარეობისა. იქ არსებობისათვის ბრძოლას ეწირება ყოველივე, მაგრამ ალ. ჭავჭავაძის აზრით, ამგვარი საზოგადოება და მისნი წევრნი, "ბოროტებისა და სიცრუის ჭურნი, სხვათა კეთილდღეობის დათრგუნვის მსურნი, მდაბალთ მჩაგვრელნი და მძარცველნი, უნდა განადგურდნენ, ღარიბ-ღატაკნი ამა ქვეყნის ძლიერებთან უნდა გათანასწოროდნენ, რადგან არსებობისათვის ბრძოლაში ძალას ძალა უპირისპირდება. დადგება დრო და ამ ჩაგვრა-მონობას, სოციალურ უსამართლობასა და უპატიოსნობას ბოლო მოეღება:

"რომელნიც აშწარებთ ღარიბთ ცხოვრებას
და სთხოვთ ურცხვად, უსამართლოდ მონებას,
მოელოდეთ მათთან თანასწორებას!
არ მარადის იშვათ.

მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხეჭვით!"

ალ. ჭავჭავაძისეული ეს იდეური განაჩენი სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთგვარ ანარეკლს წარმოადგენს რ. ბერნსის პოეტური ხმისა:

"Yes there, for honest poverty
Then let us play that come it may
As come it will for a' that
That sense and worth, o' era the earth...
May bear the gree, and a' that
That man to, the world o'er
Shall brothers be for a' that!"

“გჯეროდეს, გწამდეს, დადგება ჯამი,
გადაიქცევა ცხადად ოცნება,
ღირსეულ ადგილს მოიპოვებენ
ქვეყნად ჭკუა და პატიოსნება.
ვინც რა უნდა თქვას, რაგინდ რა იყოს,
ეს ჩემი სიტყვა არ გაწბილდება
მოვა დრო, ქვეყნად გაქრება შუღლი
და კაცი კაცთან დაძმობილდება”.

(“ვინც რა უნდა თქვას, რაგინდ რა იყოს”, თარგმანი თ. ერისთავის).

სოციალური უსამართლობისადმი ბერნსისეული დამოკიდებულება და განწყობა იგრძნობა გრ. ორბელიანის შემოქმედების შესაბამის სფეროში. ეს ნათლად ჩანს მის ლექსებსა და ნათარგმნ მოთხრობებში. აქ ნიმუშად მოვიტანთ უცნობი ავტორის მოთხრობის “სალამო ჩაიხედ”- გრ. ორბელიანისეული თარგმანის ნაწივეტს, რომელშიც დაგმოხილია ის სოციალური სისაძაგლე, რასაც ადგილი ჰქონდა საფრანგეთის რევოლუციამდე და რევოლუციის შემდგომ პერიოდში: “უსაზოგადოებრივი არა იქნება რა, როგორც იყო იმ დროის საზოგადოების სული, აგრეთვე უსაზოგადოებრივი მერყეება კაციჭამიაობა; შერცხენილი სიცრუე, ფარისევლობა და ორპირობა, სვინდისის თამაშობა ყოველ გრძნობასეუდ, საზოგადოებრივ გაცემა, ცივისხლიანობით გარდახდობა. აი, როგორ იქცევიან მაღალ საზოგადოებაში. აქ საკმაოდ არ არის ჭკუა და განათლება, საჭიროა უსინდისობაც, რომ არ გაწეხდეს ფიქრი ერთი ლექსი პერის შოვნის”, აქ “ვისაც ფული აქვს, გონებაცა შევლის”. ვისაც არა, გონება ვერაფერს უშევლის: აქ “ვისაც გონება აქვს, გული რა აქვს”, ...აქ საზოგადოებას ანგრიშიანობა, სარგებელიანობა გაუხდია უპირველეს პრინციპად ცხოვრებისა, ყოველი ადამიანი მოქმედებს ანგარიშით და ეძებს მარტო პირად სარგებლობას; აქ “არისტოკრატიული სული გლეხურ გეარში” ჩასახლებულია, თუმც “სიღარიბე დიდი სირცხვილია”. ამგვარ საზოგადოებაში ცხოვრებაზე “რასაკვირველია, უფრო კეთილშობილური იქნებოდა უბრალო მუშაობა” ქრისტეს “დიდ გზასეუდ”. რა თქმა უნდა, გრ. ორბელიანისათვის არავის დაუვალებია, გინდა თუ არა, ეს მოთხრობა თარგმნეო. მაგრამ მის დროინდელ სოციალურ მდგომარეობისა და მსოფლმხედველობას სწორედ ეს მოთხრობა გამოხატავდა. მასში გრიგოლის გულისნაღებია გაცხადებული. ამასთანავე, მასში ასახული სოციალური უსამართ-

ლობა და ზნეობრივი დეგრადაცია, ტიპური მდგომარეობა თავისუფლებისა და თანასწორობის სოგადსაკაცობრიო იდეამდეა აქვენილი, ამიტომ გამოხატავს იგი ყველა პროგრესულად მოაზროვნეთა მსოფლმხედველობას და ამ საერთო მსოფლმხედველობრივ ორბიტაში ხედავიან ჩვენი განსახილველი მწერლებიც – რ. ბერნსი და ქართველი რომანტიკოსები: აღ ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი და ნ. ბარათაშვილი. ამ რომანტიკულ მსოფლიო სევდას საფუძვლად ედო საძქელველი ფეოდალიზმისა და ძალმომრეობაზე აგებული საძქელველი ბურჟუაზიული საზოგადოების ანტიხალხურ-ანტიეროვნული ბუნება.

რ. ბერნსთან ნ. ბარათაშვილის სოციალურ საკითხებშიც აკავშირებს იდეური ერთიანობა. მისი სევდა, ბერნსის მსგავსად, პიროვნულიცაა და საზოგადოებრივიც. ისიც გამოხატავს წინააღმდეგობას პოეტის მაღალ იდეალსა და ცხოვრების სინამდვილეს შორის, მისი პოეზიაც – ესაა ბრძოლა და ზრუნვა ადამიანის ბედნიერებისათვის, ისიც მებრძოლია ადამიანის, ერის, კაცობრიობის თავისუფლებისათვის. “საქართველოში პირველად მხოლოდ ჩვენი მგოსნის ლირიკას დაედო საფუძვლად ახალი ევროპის დიდი პრინციპები. ეს პრინციპები იყო: თავისუფლება, სიბრძნეობა და გულწრფელობა”⁶. მეკლევარის მოსაზრებას ბარათაშვილის პირველობაზე ამ პრინციპების საქართველოში გადმოტანად არ ეთანხმებიან ქართველი კრიტიკოსები, მაგრამ აქ ჩვენთვის მთავარია ევროპულ ლიტერატურასთან ბარათაშვილის კავშირის აღიარება, რაც იძლევა საშუალებას ბერნსის პოეტურ სელთან ბარათაშვილის სიახლოვის დადასტურებისა. ნ. ბარათაშვილის პოეტური თემატიკა მრავალმხრივი და მრავალფეროვანია. იგი ეხება არა მარტო ეროვნულ-პოლიტიკურ, არამედ საზოგადოებრივ-სოციალურ პრობლემებსაც. ამას მოწმობს, როგორც მისი პოეზია, ასევე პირადი წერილები და თარგმანები.

გ. ნადირაძის აზრით, ნ. ბარათაშვილის მიერ თარგმნილი გერმანელი მწერლის იოჰან ლაიხევიცის ტრაგედიის “იულიუს ტარენტელის” სოციალურ ფილოსოფიას ეტყობა ფრანგი და გერმანელი განმანათლებლების, განსაკუთრებით, ჟან-ჟაკ რუსოს გავლენა. ამ ტრაგედიის ქართულად თარგმნა და საზოგადოების მიერ მისი მოწონება იმას მოწმობს, რომ XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ასეთი თამამი იდეები ნ. ბარათაშვილისა და მაშინდელი მო-

⁶ გ. გაფრინდაშვილი, ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, II, თბ., 1976, გვ.234.

წინავე ქართული საზოგადოების ცნობიერებაში შესაფერ ნიადაგს პოვებდნენ⁷⁷-სოციალური უსამართლობის მსხვერპლია პატიოსანი კაცი. გამქრალა ადამიანებს შორის სიყვარული და პატივისცემა. არავის ახსოვს ბიბლიური პრინციპი: "გიჟვარდეს მოყვასი შერი, ვითარცა თავი შენი". ყველა თავისთვის ჩაკეტილა და გულქვა ადამიანებს ერთი გატაცება აქვთ მხოლოდ. გამდიდრება და გაუღენის მოპოვება, დახშულია მათი ეერთასმენა და ღაჩაგრულ მოძმეთა კენესა არც კი ესმით.

სამაგიეროდ, იგი ესმით და გული შესტკივთ ჭეშმარიტ მამულისშვილებს. ასეთი რჩეული ყველა ერსა აკავს. ასეთია შოტლანდიელი რ. ბერნსი. ასეთები არიან საქართველოშიც, ამ შემთხვევაში რომანტიკოსები.

რ. ბერნსი თანაგრძნობით მიმართავს პატიოსან მშრომელ ხალხს და უსამართლობაში ამხელს ღორდებს, მეფის მოხელეებს, მტაცებლებს და გაბღენძილებს ლექსში "ორი ძაღლი".

"I've aften worder'd honest

Luath

What Sort o' life poor dogs

Like you have,

An when the gentry's life I saw,

What way poor bodies lived ava,

Our laird gets in his racked rents,

His coals, his Kain, ar'a his stents;

He rises when he likes himself".

(The two dogs)

პწკარედი: "ღიუტ, თქვენ ცხოვრობთ წყენაში, სიღატაკესა და გარჯაში. ამის შემწნევაც კი არ უნდათ მაძღრებს. ღორდები მშრომელებს ზევიდან დაჰყურებენ ზიზლით.

გლესმა იცის მისი უბელურების მიზეზი და მის გამაუბელურებლის მიმართ აქვს ანგარიშსწორების მტანჯველი გრძნობა, მაგრამ არ აქვს იერიშზე გადასვლის გამბედაობა. ამით ბერნსი ხაზს უსვამს, რომ ჯერ კიდევ არ არის მომწიფებული რევოლუციური სული, ამიტომ ითმენენ უსამართლობას.

"He ca's his each, he ca's his horse;

He draws a bonnie silken purse

⁷⁷ გ. ნადირაძე - ნ. ბარათაშვილის ცხოვრება და ესთეტიკური სამყარო, თბ., 1961, გვ.72.

As lang's my tail, where, thro'the
Steeks.
The yellow letter'd Georgie keeks.
Frae morn to e'en
Ifs hought but
Toiling,
At baking, frying, boiling; roasting;
An'tho 'the gentry first are stechin,
Yet ev'n the ha'folk fill their pechan
We'sauce, ragouts, an'sic like trashtrie,
That's little shorf o' dowhright wastrie.
("ორი ძაღლი").

პწკარედი: მონათმფლობელი ემუქრება მშრომელს, რომელმაც
დროზე ვერ მოახერხა მიწის ქირის გადახდა 'ესახსრობის გამო.
ყვირის, ილანძღება მზაგერელი, სიმწარეს მიჩვეული ღარიბი კი
მოთმინებით ისმენს თაღლითთა და 'ესაქმურთა ღრიალს".

Then chance an'fortune are sae
Guided
They's re in less or mair provided;
An'that fatigued we' close employment
A blink a'rest a sweet enjoyment.
"The Two Dogs".

პწკარედი: " ღარიბებმა არ იციან ბედნიერება. მათი ხვედრია
სიღატაკე და შრომა. რაც მალე ბედნიერებით შეიძლება ში-
ვალოს... "მე ვხედავ, რომ ბატონები მალე გაფლანგავენ თავიანთ
ბაღნარებს, თავიანთ მუხნარებს".

სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ანალოგიური სულის-
კეთება შეიგრძნობა ალ. ჭავჭავაძეშიც. ამ მხრივ გამოირჩევა ლექ-
სი: "ვაპ, სოფელსა ამას და მისთა მღგმურთა", რომელშიც პოეტი
ბერნისის მსგავსად გმობს ბოროტ წუთისოფელს, სადაც სიკეთე და
პატიოსნება დათრგუნულია და სასდგარი არა აქვს შეძლებულთა
აღვირაბსნილობას, სადაც ბოროტება და სიცრუე, ძალადობა და
მტაცებლობა, ჩაგვრა და მომხეჭელობა გამეფებულია:

"სამეფონი ურთიერთსა მტკეველობენ
შეუწყალოდ, მხეცებრ, კაცთა მხეველობენ
მდიდრდებიან და ყვავილოვნობენ
მღაბაღთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით".

ხელმწიფენი, მოხელენი, ბოროტნი და მდიდრები და'უნდობ-

ლაღ ძარცვავენ დიდსა და პატარას, მოძმეებსაც აჯარ ინდობენ, სმათა თვისთა შერ-მეტერობის მქონელნი, კეკლენ ერთმანეთს, ნაძარცვით გამომძრწომელნი და შეექცევიან მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხევეჭით". მაგრამ პოეტი 'ეიმედოდ როლია, იგი აუღენის ბერნისისეულ ოპტომიზმს. რომ ეს 'ერცხვი მოძალადენიც თავის დრო'ზე სხვისგან იქნებიას ძლეულნი!

“გარნა მძლეცა შემდგომ სხვისაგან იძლევის
თავისგან ქმნილი თავისდავე მიექცევის,
ყველაკაი წარუვა, განელევის,
რაცა კქონდა პოვნილ
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხევეჭით”.

რ. ბერნისიც და აღ. ჭავჭავაძეც აკეთებენ ფილოსოფიურ დასკვნას, რომ ცვალებადობა სამყაროს წესია, რომ სოციალურ-ეროვნული 'ესამართლობაც ამ წესს დაექვემდებარება. მოგანილ ციტატებში მხატვრული თვალსაზრისითაც იგრძნობა პარადოქსურობა, რასაც ქართველი ლიტერატურათმცოდნე ალიარებენ. ა. ჭავჭავაძის იდეურ გავლენას აშკარად განიცდიდნენ გრ. ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი. თუმცა თავიანთ თვითშეფადობასა და ორიგინალურობას არასოდეს კარგავდნენ, მაგრამ აქცილებლად გრძნობენ თანამემამულის პოეტური სულის ქროლვას, რაც ხელს უწყობს ლიტერატურის მაგისტრალური ხაზის უწყვეტობას.

გ. ასათიანი მიუთითებს, რომ “გრიგოლ ორბელიანი მაინც ყველაზე მეტად თავის 'ფროს თანამედროვეს – აღ. ჭავჭავაძეს ენათესავება. მისი პოეზიიდან იღებენ თავის 'ეშეალო სათავეს გრ. ორბელიანის ადრინდელი პოეზიისათვის დამახასიათებელი პედონისტური იდეალები. ... ან კიდევ, “გრ. ორბელიანის მექვიდრობითი კავშირი აღ. ჭავჭავაძის ლირიკასთან ხელშესახებად იჩენს თავს პოეტური ფორმის ზოგიერთ თავისებურებაშიც. შეიძლება ითქვას, რომ აღ. ჭავჭავაძის პოეზია გრ. ორბელიანისათვის წარმოადგენდა იმ ხიდს, რომლის საშუალებით მის პოეტურ ლექსიკონში შემოაღწიეს ძველი ქართული ლირიკის ტრადიციულმა მეტაფორულმა სახეებმა”⁴⁰. ამდენად, სხვა არსებთან ერთად აღ. ჭავჭავაძის პოეზია გრ. ორბელიანისათვის ერთგვარი ხიდი იყო პოეტური კავშირებისა და პარადოქს-ანალოგიებისა. ამდენად, ბერნისისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებითი პარადოქსების არსებობა სრუ-

⁴⁰ გ. ასათიანი, სათავეებთან, თბ., 1982, გვ.193.

ლიად ბუნებრივია და ეს პარალელები სოციალური უთანასწორობის საკითხშიაც აშკარად ჩანს. გრ. ორბელიანი აქაც ეხმიანება რ. ბერნსს. მასაც შოტლანდიელი პოეტივით გული შესტკივა იმაზე, "ვის სიცოცხლე ტანჯვად გადაქცევიდა, შოვნისათვის მხოლოდ ლექმა-პერისა!" ("შეშა ბოქელაძე"). სიმდიდრისა და სიღარიბის პოეტურ ასახვაშიც ბერნსთან ახლოს დგას გრ. ორბელიანი. განცხრომის ძემა თავეგასკულობით გაკვირვებული პოეტი ოხრავს: "ჰე, სიმდიდრე, ამ სოფლის ღმერთო!"

თაქვანსაცემ კერპად ქცეული სიმდიდრე აწეხება რ. ბერნსსაც:

Yet they fa'in fortune strife
Their fate we should be censure',
For still th' important and of life
They equally may answer:
A man mae, hae a honest heart,
Tho' poorfith hourly sfare him'
A man may take a neebor's parf,
Yet hae to spare him cash",
("a Song").

რატომ არის, რომ ეს ბედი

ღარიბს აეხირდება,

სიყვარულის სათუთ ყევეილს

მარტო მდიდარს პირდება".

("სიმღერა", თ. ერისთავის თარგმანი)

ბერნსის კლასობრივი პოზიციია გამოხატული აგრეთვე ლექსში "წერილი თანამოძმე პოეტისადმი", სადაც არეკლილია საზოგადოებრივი ცხოვრების მწარე სინამდვილე, რომ ღარიბი ადამიანთა შორის არაადამიანადაა მიჩნეული:

"A diew, dear amiable youth!

Your reart can he, er be wanting!

May prudence, fortitude and truifi

Free your blow undaunting!

Yn ploughman phrase, send you speed God

Still daily to grow wiser,

And may ye better rack the rede

Then ever did Th' adviser.

"An epistole to a young friend".

პწკარედი: "პატიოსან და უბრალო ხალხს არაფრად ცნობენ,

ერთის ხვედრია მძიმე შრომა, მდიდრებისა კი ფუფუნება და გარყვნილობა.

ბერნსის ამ ლექსთან გრ. ორბელიანის “შეშა ბოქელაძის” ფორმითა და შინაარსით სუსტ დამთხვევას აქვს ადგილი, სადაც ეკითხულობთ:

“და აწ მხოლოდ დამშთა ეს ჩემს ბედად!

ტანჯვით შრომა, ოფლით ძებნა ლუკმისა...

და მიდის დღე, მიდის ღამე ამ ყოფით!”

და თავის გაჩენის დღეს სწეველის მუშა ბოქელაძე “მოკლებული” ყოველგვარ შეებას, კაცთა შორის კაცად არ მიჩნეული!”

სიძულვილის, დაპირისპირებისა და ძალადობის ასპარეზად ქცეულ წუთისოფელს ვერ ურიგდება პროგრესულად მოაზროვნე პემანისტი პოეტი რ. ბერნსი. იგი ეროვნულ და სოციალურ თავისუფლებას, თანასწორობას, ძმობასა და მეგობრობას უმღერის, მაგრამ პოეტმა კარგად იცის, რომ მდიდარსა და ღარიბს შორის არსებული უფსკრული არ იძლევა ამ საკაცობრიო იდეალების რეალობად ქცევის საშუალებას.

რ. ბერნსის სოციალური თავისუფლების იდეას საფუძველი მისცა საფრანგეთის რევოლუციამ. ამ რევოლუციას იგი მხარს უჭერდა, როგორც პოლიტიკურად, ისე მატერიალურადაც. მან საკუთარი სახსრებით ნაყიდი იარაღის გაგზავნა მოინდომა, მაგრამ საზღვარზე დააკავეს “ტვირთი”, ხოლო თავად ძლიერ გადაურჩა დიდ საფრთხეს. ფრანგი რევოლუციონერების გამარჯვებამ დიდი სიხარული განაცდევინა პოეტს. მან მისცა მგოსანს ბიძგი და სტიმული ახალი პოეტური შემართებისა. სამყაროს რევოლუციური გარდაქმნის კონცეფცია, მრწამსი, პოზიცია, მსოფლმხედველობა დააფიქსირა მან თავის საქვეყნოდ ცნობილ ლექსში “თავისუფლების ხე”, რომელშიც პოეტი უმღერის ფრანგების მიერ ბრძოლით მოპოვებულ “ახალგაზრდა თავისუფლებას”.

თავისუფლების ხის ნაყოფი, ბერნსის თქმით, ნათელს პუენს დაბნელებულ შეხედებულებებს. ძალას მატებს სხეულის, მოღალატეებს კი შხამავს და კლავს:

“Ye clears the een, if cheers the hearf,
Mak's high and low guid friends, man,
And he Who acts the fraitor's part
If to perdiion sends, man.”

პქარედი: “ის ანათებს გონებას, ძალას მატებს სხეულს, მოღალატეებისათვის კი იგი შხამია, რომელიც მოუღებს ბოლოს”.

რ. ბერნსი საფრანგეთის ამ დიდ რევოლუციას მნათობს აღარებს და მოუწოდებს თავის თანამოძმეებს, ამ სინათლით იარონ, რადგამ მას ღრმად სწამს, რომ სულ მალე დადგება ის ნანატრი დღე, როცა აღარ იქნება მონობა, აღარ იქნება სიღარიბე, ჭირი და მონობიდან თავდახსნილი ხალხი იცხოვრებს თანახმობასა და მეგობრობაში:

Wae worth the loon wha wadna eat
Sic hale some, dainty cheer, man?
I'd gie the shoon frae aff my feet,
To taste the fruit o'f here, men!
Syne let us pray, Auld England may
Sure plant this far-famed tree, man;
And blithe we'll sing, and herald the day
That gives us liberty, men."

პუკარედი: "მწამს, რომ მალე დადგება ნანატრი დღე, რომ აყვავილდება ნუში და დავიწყებას მიეცემა ხალხთა და ქვეყნის მონობა, სიღატაკე და ყველა ერთად იცხოვრებს ძმურად და მეგობრულად".

რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა სოციალური თანასწორობის კონცეფციას აერთიანებს საერთოდ უსამართლობის მიუღებლობა, მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ბერნსი ქართველ რომანტიკოსებთან შედარებით დაბალი სოციალური წარმომოხსნაა. ხალხის წიარიდან გამოსული პოეტი, ბუნებრივია, უფრო მკვეთრად აღიქვამს თავის თანამოძმეთა დუხჭირ ცხოვრებას. ღარიბსა და მდიდარს შორის არსებულ სოციალურ უფსკრულს ამდენად, სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ბერნსის პროტესტი შესაბამისად, უფრო მწვავეა და რადიკალური. ეს რევოლუციური განწყობილება ნათლადაა გამოსახული, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ლექსში "თავისუფლების ხე".

ქართველ რომანტიკოსებს, უდავოა, რომ თავიანთი არისტოკრატიული წარმომავლობაც უშლიდათ ხელს, ღრმად ეგრძნოთ და განეცადათ სოციალურად დაჩაგრული ფენის მძიმე ხვედრი და, მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური ჩაგვრა უსამართლოდ მიაჩნდათ, მდგომარეობის რევოლუციური გარდაქმნის აუცილებლობამდე არ მისუქლან.

რ. ბერნსმა კი მხატვრული სიმართლით ასახა ჩაგრულთა უმწეო მდგომარეობა. ლექსში "მინდვრის თავი" პოეტი მეტაფო-

რელი ხერხით გვიჩვენებს – კაცის რისხვამ როგორ აქცია შინდურის
თაგვი ბოგანო ღატაკად:

Thy wee bit house,
Too, in ruin!
Yes silly wa's the
Win,s are strewin!
An' naethiny, now to big
A new, ane,
O, fog page green!
An' bleak Decembers
Winds ensuing,
Bath smell and keen.
'To a mouse".

"ღაგეგცა სახლ-კარი პაწია,
შიგ ახლა ქარები დაძრწიან,
რა მწარე სვე-ბედი გაწვია
შენ კაცის რისხვამ,
ბოგანო ღატაკად გაქცია
ამ დილა სისხამს".

("შინდურის თაგვი", თარგმანი თ. ერისთავისა).

თაგუნასთანაა შედარებული პატიოსანი ადამიანის მღგომარე-

ობაც.

"But, mousie, thou and ho thy lane,
Yn proving foresight may vain
The best laid schemes omice an 'men,
Gand afta-gley,
An'lea e'us nought but grief and pain,
For promis's joy.
Still thou art blest, comperd wi'me?
The present only to ucheth.
But Och! I backward cas my e'e.
On prospects dear;
An' forward, though I canna see,
I guess an'fear'.
"u a mouse"

"ცხოვრებამ სიმწარე, თაგუნა,
ნუ ფიქრობ, მარტო შენ გარგუნა.
ბედის ჩარხს უკუღმა აბრუნებს

დროება მკაცრად,
არ ზოგავს, ერთგვარად აღონებს
თავს და კაცსაც”.

(“მინდურის თავს”, თ.ერისთავის თარგმანი).

სოციალური უსამართლობის მთელი სისაძაგლითაა გადმო-
ცემული ბერნსის პოეტურ ქმნილებაში “ორი ძაღლი”. ცეზარისა და
ლუიჯის დიალოგით პოეტი ამხელს ორ დაპირისპირებულ კლასად
დაყოფილ საზოგადოებას, სადაც ერთნი სხვისი შრომით განცხ-
რომაში არიან, მშრომელებს, მატერიალური დოვლათის შემქმნე-
ლებს კი უკიდურეს სიღარიბეში და დამცირებაში ხდებათ სული;
მაგრამ პოეტს წამს, რომ დადგება ნანატრი დღე და მონობის
უღელს მოიშორებს მართალი და პატიოსანი ადამიანი, დაჩაგრული
ფენა. ამავე განწყობილებას ავლენენ ქართული რომანტიკოსებიც.

§3.1. ეთიკურ-ესთეტიკური პრობლემატიკის პარალელები და თავისებურებანი რ.ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში

კლასიკური მწერლობა ყველა დროსა და საზოგადოებაში მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობდა მორალის საკითხს. ზნეობრივი შეგნების ამალღების მოწოდება უძველესი დროიდან იყო ნიშანდობლივი მსოფლიო ლიტერატურის ნავითარების ყველა ეტაპზე. ეთიკური პრობლემატიკის წინა პლანზე წამოწევის აუცილებლობას მწერალს ობიექტური სინამდვილე, სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური უთანასწორობით გამოწვეული ზნეობრივი დეგრადაცია კარნახობდა. ბუნებით მონიჭებული თავისუფლებისა და თანასწორობის იდეის დამკვიდრებას რეალურ სინამდვილეში ყოველთვის წინ ედგოება უარყოფითი მოვლენები, ეწინააღმდეგება ბოროტი საწყისი. ცხოვრების ახალი პროგრესული წესის დამკვიდრებას ყოველთვის თან სდევს კონსერვატიული-რეაქციული სიძნელეები და სწორედ ამ სირთულესა და სიძნელეში იბადება ხოლმე ახალი გმირი თავისი ეროვნულ-მორალური იდეებითა და მრწამსით. ზნეობრიობა ყოველთვის იყო და დარჩება მსოფლიო მწერლობის მარად აქტუალურ თემად. სოციალური და ეროვნული უსამართლობა უარყოფით გაულენას ახდენს საზოგადოების სულიერ განწყობილებაზე, მის მაღალზნეობრივ ღირებულებაზე და აკნინებს ერის, საზოგადოებისა და პიროვნების ღირსებებს. მატერიალიზმი, ფლობისა და განდიდების მანია იპყრობს აღამიანებს და მათი ცინიკური პოზიცია სულ უფრო და უფრო თავხედურ ფორმას იღებს, რაც სამართლიან აღშფოთებას იწვევს პროგრესულად მოაზროვნე ჭეშმარიტ ხელოვნებში.

კაცობრიობის განვითარების ყველა ეტაპზე მარადიულ ზნეობრივ კატეგორიებად ითვლებოდა პატრიოტიზმი, კუმანიზმი, მაგრამ მუდამ განსაკუთრებით ესმებოდა ხაზი სამართლიანობას და პატიოსნებას. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა კლასობრივ-ანატოგინისტურ საზოგადოებაში, სადაც სუფევს სოციალური და ეროვნული ჩაგვრა. ლიტერატურა ცხოვრების დიდი სარკეა, რომელშიც აისახება ტიპიურ-განზოგადებული მოვლენები, რომანტიზმისათვის დამახასიათებელი მხატვრული წარმოსახვები აუცილებლად დაფუძნებულია ობიექტურ სინამდვილეზე. ამიტომ გარდაუეღად იჭრება მის წიაღში

რეალიზმის ელემენტები, რაც რომანტიკოსთა პოეზიაში საზოგადოებრივი ცხოვრების ეთიკურ ასპექტშიც გამოიკვეთება ხოლმე.

მწერალი აქტიურად ეხმაურება ცხოვრების განვითარების ტენდენციებს, გამოხატავს არსებულ სინამდვილეში მიმდინარე კონფლიქტებსა და წინააღმდეგობებს, სოციალურ ძალთა ინტერესებსა და მისწრაფებებს, საერთოდ, ყოფით სფეროში მომხდარ ცვლილებებს. მასზე გარკვეულ ცვლილებებს ახდენს პოლიტიკური, იდეოლოგიური, სოციალურ-ფსიქოლოგიური თუ კულტურული ფაქტორები, რაც თავისუბურად უკუეფინება კიდევ ლიტერატურის განვითარების ხასიათში. სხვა ასპექტთა შორის ლიტერატურაში ეთიკურ-სწავლრივ პრობლემებს ერო-ერთი წამყვანი ადგილი უჭირავს და, სწორედ ამაში მდგომარეობს ლიტერატურის აღმსრდელლობითი ფანქციაც.

სინამდვილით გულგატეხილი რომანტიკოსები იდეაში ეძებდნენ სასურველ სიწმინდეს, სიმართლეს, პატიოსნებას. სწორედ ამით არის გამსჭვალული რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა პოეზია. თ. ერისთავი ხაზს უსვამს ბერნსის პატრიოტულ გრძნობებს; ის მიუთითებს, რომ ბერნსის აზრი და ფიქრი შოტლანდიას დასტრიალებს თავს; რომ მის ლექსებში ცოცხლობს სამშობლოს ხატება მთელი თავისი მრავალფეროვნებით, რომ მას განსაკუთრებულად უყვარდა თავისი ხალხი და ღრმად განიცდიდა მის ავსა და კარგს. სწორედ ეს აზრია გატარებული ლექსში "ვინც რა ურდა თქვას, რაგინდ რა იყოს":

"A king can mak a belted Knight

A maruis9 duke9 and a'that

But a honest man's aboon his might

Guid faith he mauna fa'that;

For a'that, and a 'that,

For a'that, and a 'that."

"ვინც რა უნდა თქვას, დიდი წოდება

კაცის ღირსება ნუ გეგონება,

ღირსებად მითქვამს პატიოსნება

და გამჭრიახი ჭკუა-გონება".

(თარგმანი თ.ერისთავისა).

პოეტს სწამს, რომ ახდება მისი ოცნება და ფეხქვეშ გათე-ლილი პატიოსნება სულ მალე მოიპოვებს საზოგადოებაში კუთვნილ ადგილს.

"Guid faith he mauna fa'that,

For a'that, and a 'that

Their dignities, and a'that
 For a'that, and a, 'that,
 The pith a'sence, and pride
 Ate higher tanks thah a'that".
 "Is there, for honest poverty".

"გჯეროდეს, გწამდეს, დადგება უამი,
 გადაიქცევა ცხადად ოცნება,
 ღირსეულ ადგილს მოიპოვებენ
 ქვეყნად ჭკუა და პატიოსნება".

("ვინც რა უნდა თქვას, რაგინდ რა იქოს", თარგმანი თ. ერისთავის).

ბერნსი აღშფოთებულია იმ აშკარა უპატივცემლობით, რასაც ავლენენ მდიდრები უბრალო, პატიოსანი ხალხის მიმართ.

"Think ye, that sic as you and I
 Who srusge and drive thro 'went and dry
 We' never ceasing toil
 Think ye, are we less blest their way
 As harsly worth their while
 "Epistle to Davie, a brother poet"

პქკარედლი: "საბრალონი არიან აბრეშუმებსა და ატლასებში გამოწკიპული მებატონეები, რომლებიც არც კი ამჩნევენ უბრალო და პატიოსან ხალხს".

ბერნსი შეწუხებულია თავისი ხალხის მძიმე ხვედრით, მაგრამ ნეგეშს პოულობს იმაში, რომ სწორედ ამ განსაცდელში ეძლევა საშუალება სიკეთისა და ბოროტების, სიმათლისა და სიცრუის შემეცნებისა. სიღუბჭირე აწრობს ადამიანს და სძენს ცხოვრებისეულ გამოცდილებას, გამძლეობას, სიკეთისა და ბოროტების გარჩევის უნარს:

"They gie the wit of age to qouth;
 He let us ourset,
 They make us see the naked truth;
 The real guid and ill;
 Tho'losses and crosses
 Be lessons right severe,
 There 's wit there, ye'll get there

Ye 'll find hae other where".

პყკარელი: "ღე, იყოს ჩვენს თავზე უბედურება, ამ მდგომარეობაში უფრო კარგად ირკვევა, სად არის სიკეთე და ბოროტება, სად კიდეც – სიმაართლე და ცბიერება".

პატიოსან ოჯახში აღსრდილ პოეტს მშობლებისაგან გადაეცა კეთილსინეობის წარუქმდეული მანგალითი. ბავშობიდანვე შეისისხლხორცა პატიოსნება და შრომისმოყვარეობა. იგი ამყობდა თავის ღარიბი, მაგრამ ნამუქიანი და პატიოსანი მშობლებით, მამამისს "ნამუქის ქელი ესურა და მიწას ოფლით რწყავდა" და შვილსაც პატიოსან კაცად სრდიდა.

მაგრამ უსამართლო ქვეყნიერებაში ბედნიერება შორსაა პატიოსანი კაცისათვის. მიუხედავად ამისა, ბერნისის იდეალი მაინც პატიოსნება და მას სიმდიდრესა და ძალაზე არასოდეს გაცვლის:

" All who follow wealth
And power with unremitting
Ardour'o,
The more in this you look for
Bliss you leave your riew
The father,o
Had you wealth potosi,
Boads, or nations to adore you, o
A cheerful, honest-hearted
Clowh I'll prefer
Before you, ol"
"My father was a farmer".

"მთელი ღუნაის სიმდიდრეს
და ხელმწიფეთ ძალათ,
ვანაცვლებდი მართალ კაცს
და მის სიხარულს ხალასს"
("მამა ფერმერი მყავდა", თარგმანი თ. ერისთავისა).

ბერნსმა კარგად იცის, რომ უსამართლო წუთისოფელში პატიოსან კაცს მუდმივად თან სდევს სიღარიბე, ყოფითი სიდუხჭირე, მაგრამ სიბრძნისა და გონიერების ნაყოფს, პატიოსნებას ვერაფერი შეედრება, არც გვარიშვილობა, არც სიმდიდრე არ განსასღვრავს, პიროვნების ღირსებას "ბაჯალლო ოქრო კაცია თვითონ" ("ვინც რა

‘უნდა თქვას, რაგინდ რა იყოს’).

პოეტს უსწეობად მიაჩნია სხვის ნაკლზე ქერადლების გამახვილება და ქედმაღლობა. იგი ადიდებს მოთმინებისა და თავმდაბლობის უნარს.

"On Seeing one on a lady's
Bonnet at church
O wad some pow'r the giftie gie us
To see ourselvs at others see us!
IF wad frae monie a blunder free us.
A' foolosh notion:
What airs in dress an' gait wad
Leav'e us
And ev'n devotion!
("A Lady's Bonnet")

პწკარედი: "ოხ, ნეტავ ისე ვხედავდეთ საკუთარ თავს, როგორც გარედან მჭერეტელი, მაშინ როგორი მომთქმენი და თავმდაბალნი ვიქნებოდით ყველანი. უსწეობად თვლის პოეტი სიყვარულის, ამ უმაღლესი გრძნობის სიმდიდრესთან დაკავშირებას. მისთვის ყველაზე დიდი სიმდიდრე ნამდვილი სიყვარულია. ამპარტავნებასა და პატივმოყვარეობას ბედნიერების მოტანა არ შეუძლია:

"O may, thy more
And here's to them, that
Like oursel,
Can push about the jorum;
And here's to them that wish
Us weel,
May a' that is guid watch
O'er them;"

პწკარედი: "სიმდიდრესა და პატივს მხოლოდ მცირე ბედნიერება მოაქვს. მებრალება მხდალები და სულებლები. ასევე მათი მორჩილი ხელისუფლება"

შოტლანდიელმა პოეტმა კარგად იცის, რომ ცხოვრება სიკეთისა და ბოროტების ჭიდილია. მაგრამ იგი ერთი წუთითაც არ კარგავს იმედს სიკეთის გამარჯვებისა. პოეტი ცალსახად აცხადებს, რომ სიკეთეა ის, რასაც პატიოსანი ადამიანისათვის მოაქვს ბედნიერება, ხოლო ბოროტებაა ის, რასაც ბედნიერება მოაქვს ბოროტი კაცისათვის.

ბერნსისეული ბედნიერება ადამიანის სიწმინდესა და პატიოსნებასთან არის დაკავშირებული. პატიოსნება მისი ამოსავალი წერტილია. ეს ის ღირსებაა, რის გარეშეც ადამიანი ადამიანურ შინაარსს კარგავს. "მოელი ღვინის სიმდიდრეს და ხელმწიფეთა ძალას ვანაცვალდები მართალ კაცს და მის სიხარულს ხალასს" – ("შამა ფერმერი მყავდა", თარგმანი თ. ერისთავისა) – წერს პოეტი. პატიოსნებასთან ერთად ეთაყვანება გონიერებას. ეს ორი კომპონენტი განსაზღვრავს, მისი აზრით, ადამიანის ღირსებას. მიუხედავად იმისა, რომ გათვლილია ეს ღირსებები, პოეტს სწამს, რომ "ღირსეულ ადგილს მოიპოვებენ ქვეყნად ჭკუა და პატიოსნება". ("ვინც რა უნდა თქვას, რა გინდ რა იყოს" თარგმ. თ. ერისთავისა).

რ. ბერნსის ესთეტიკური მსოფლმხედველობა ვერ ეგუებოდა ნებისმიერ უსამართლობას, ადამიანის მიერ ადამიანის ჩაგვრას. იგი მიეღუტოდა პარმონიას, თანასწორობას, პატიოსან და აღმშენებლურ შრომას. მან თავად კარგად იცოდა შრომის ფასი, რადგან თვითონ უხდებოდა ფიზიკური შრომა და პატივს სცემდა მშრომელ კაცს – იქნებოდა ის მხენელი თუ მკედელი, მეწაღე თუ ჯარისკაცი, მენახ-შირე თუ სწევესი. სწორედ ეს უბრალო, მშრომელი ხალხი ჰყავს მას გამოყვანილი თავის ლექსებში, მისთვის პროფესიას და თანამდებობას არ ჰქონდა არაფერთარი მნიშვნელობა. კაცი უნდა ყოფილიყო წესიერი, მშრომელი, გონიერი, კეთილი, მამაცი.

ბერნსის ლირიკული ლექსები, სიცოცხლის სიყვარულითა და მეგობრობის ღიადი გრძნობითაა გამსჭვალული. პოეტის უმაღლესი სწეობრივი კრეალო განუყოფლადაა დაკავშირებული სამშობლოსა და მშრომელი ხალხის სიყვარულთან.

რ. ბერნსს, როგორც მისი ლექსებიდან ჩანს, ძალზე სათუთად ჰქონდა გააზრებული მეგობრობის გრძნობა. იგი უმღერის მეგობრობას, ურომლისოდაც უფრო გაუხადლის გახდებოდა ისედაც მძიმე ცხოვრება. მას მეგობრობის საფუძვლად ერთგულება მიაჩნია. მეგობრობის შესანიშნავი ჰიმნია ლექსი "ძველსა გზასა":

"Should auld acquaintance
Be forgot,
And never brought to mind?
Should auld acquaintance
Be forgot,
"Auld Lang Sune".

ნურეინ დაკარგავს ძველ მეგობარს,
ნე დათმობ მასა,
ნურეინ დაკარგავს ძველ მეგობარს
და ძველსა გზასა.
(„ძველსა გზასა“ – თარგმანი თ. ერისთავისა).

ბერნსი მეგობრობაში ხედავს არა მარტო სიამოვნებას, არამედ იგი აგრეთვე ძალაა ბოროტების დამორგუნველი.

“Since life’s gay scenes must
Charm nomote
Still nuch is left behind;
Still nobler wealth h’asty
Thouin store
The comforts of the mind;
Thine is self-approving glow.
On conseious honour’s part;
And dearesyt gift of heaven below
Thine friedship’s truest heard.
This friendship’s pledge, my yound fair friend”.

აწკარღი: „მტკიცე მეგობრობაში ჩვენი ძალა, დიდება და ქება, ერთობამ მოგვიყვანა აქამდე“.

ბერნსის ზნეობრივი კრეოლა თავისუფლება, თანასწორობა, ძმობა, მეგობრობა, პატიოსნება, სამართლიანობა.

ბერნსიეული ზნეობრივი იდეალები ირეკლება ქართულ რომანტიკოსთა პოეზიაშიც. ბერნსის მსგავსად ალ. ჭავჭავაძის, გრ. ორბელიანისა და ნ. ბარათაშვილის წმინდა სულისთვის მიუღებელია უზნეობა, ჩაგვრა, უსამართლობა, უთანასწორობა, სიძულვილი და დაუნდობლობა, ვერცხლისმოყვარება და ანგარება. ისინიც ბერნსივით მიელტვიან ზნეობრივს, ამაღლებულს, დიადსა და ნათელს. ალ. ჭავჭავაძე პირდაპირ აცხადებს, რომ:

„ამა სოფლისა ცხოვრება
ვერცხლით არ მოიპოვება,
მდიდარნი ბერნი ყოფილან,
ოხრად რჩენიათ ქონება“.
(„ლოთური სიმღერა“)

ბერნსიეული ზნეობრივი მოტივები გვხვდება გრ. ორბელიანის პოეზიაშიც. მაგალითად:

„მოყვასს – შეწევნა,
ბოროტსა – დევნა,

საზოგადოების სულით აღდგენა!
ერთობა, ძმობა, ზნეთ ამაღლება,
მაძულისათვის თავის განწირვა“.
(„პასუხი შვილთა“)

ბერნსისეული ზნეობრივი იდეალების პარალელებს შეიცავს ორბელიანის პოეზია: სულითა წრფელი, მშვიდი გულით, ფიქრით განწმენდილ...
ან კიდევ: „ვინც ძლიერებას ხმითა მაღლით ამცნო სიმაართლე და ძმას
დაცემულს მიჰსცა ზელი და აღადგინა, ის ღირსია, აღვიდეს მაღალსა მას
მთასა წმიდასა, ღვთისა ღიდების გალობითა ნათელ-მოსილი“ (ფსალმუნი).

კონცეპტუალური ერთიანობა იგრძნობა აგრეთვე ბერნსსა და ორბელიანს ეთიკას შორის. ორივე პოეტთან სიკეთე ღვთიური ვალია კაცთა მოღმისა:

„რა არის ჩვენი სიცოცხლე, თუ არა საქმე კეთილი?
თუ არ აღვადგენთ დაცემულს, არ ეექმნეთ ნუგეშ-მცემელი?
თუ არა ვსდევნით ბოროტსა, მართლის არა ვართ მფარველი?
სხვის კენესა თუ არ გვაწუხებს, სხვისა არ გვესმის ტკივილი?“
(„საღვგერძელო“)

ბერნსის მიხედვით, არც თანამდებობა, არც ცენზი, არც სიმდიდრე, არც წიგნთა ტომების სიმრავლე არაფერს მატებს ადამიანს პიროვნული ღირსების, ზნეობის გარეშე.

“It's no in titles nor in rank;
It's no in wealth like Lon'on Bank
To purchase peace and rest
It's no makin muckee, mair;
It's no in books, it's no in lear;
To make us truly blest.
Epistle to Davie, A poet's brother”.

აწკარდის: „არაფრად არ ღირს არც ჩინი, არც თანამდებობა, არც ლორდის სიმდიდრე ულვეი, ნეტარებას არ იძლევა არც სახლი, არც ბაღი, არც სახელი და არც განცხრომა“.

ამასთან დაკავშირებით ბარათაშვილი წერს:
„მაგრამ რადგანაც კაცნი გვექვიან – შვილნი სოფლისა,
უნდა კიდევა მიესდიოთ მას, გვესმას მშობლისა,
არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს,
იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს“.
(„ფიქრნი მტკერის პირას“).

ანალოგიურ პოეტურ შეხშიანებას ვხედავთ ბერნსთან გრ. ორბელი-

ანის ცნობილ სტრიქონებში:

„მიეცით ნიჭსა გზა ფართო,

თაყვანისცემა ღირსებას;

ნიჭს აძლევს ზენა მხოლოდ კაცს

და არა გვარიშვილობას.

კაცი ის არის, ვინ არის ზეგარდმო მადლით ცხებელი;

ის მხოლოდ ღვაწლი არს კეთილ,

მით მხარე დაშვენებული“.

(„სადღეგრძელო“)

როგორც ბერნისისათვის, ასევე ნ. ბარათაშვილის შესვლულებითაც ადამიანის დანიშნულება სიკეთის ქმნა და ქვეყნის სასარგებლოდ მოქმედებაა, მიუხედავად ყოველგვარი გაჭირვებისა.

ბერნისისა და ქართველი რომანტიკოსების ეთიკურ შესვლულებთან დაკავშირებულ განსხვავებასა და მსგავსებას ეროვნული თავისებურება და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულება განაპირობებს.

მათი მორალური კოდექსი ეროვნულიცაა და საყოველთაო – საკულ-
დებულოც ადამიანის ადამიანთან, საზოგადოებასთან, ბუნებასთან და საერ-
თოდ მთელ სამყაროსთან ურთიერთობისა და ბედნიერი, მშვიდობიანი
ცხოვრებისათვის.

ხელოვნების ზნეობრივ-აღმზრდელობითი ფუნქციის შესახებ მსჯე-
ლობას დავამთავრებთ ნ. კუპრაყას სიტყვებით: ხელოვნებას არა აქვს და
არც შეიძლება ჰქონდეს ისეთი მიზანი, რომელიც რაიმეთი მაინც ზღვს არ
უწყობს პიროვნების აღზრდას ამ სიტყვის ფართო მნიშვნელობით. პირი-
ქით, ხელოვნების მიზანი სწორედ ის არის, რომ იდეურად სულიერად
გამდიდროს ადამიანი. გზა გაუკვალოს ჭირსა და ღვინში. ზნეობრივად
აამაღლოს და ესთეტიკური კმაყოფილება განაცდევინოს. ადამიანთა საზო-
გადოებრივი ურთიერთობის და სულიერი სამყაროს შეცნობაში ხელო-
ვნების გვერდით ვერაფერს დადგება.

ცნობილია, რომ ლიტერატურასა და ხელოვნებაში ესთეტიკურთან
ყველაზე ახლო და უშუალო კავშირს სწორედ ეთიკური შეფასებანი ავლე-
ნენ, რადგანაც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, პიროვნებათა ურთიერთდა-
მოკლებულებაში სწორედ ზნეობრივი ურთიერთობანი, ეთიკური ღირებუ-
ლებანი დომინანტობს. ამასთან დაკავშირებით. მ. ბანძელაძე წერდა, რატომ
იუ ერთმანეთს შეეადარებთ ეთიკურ და ესტეტიკურ კატეგორიებს, მათ
გარკვეულ შესაბამისობას დავინახავთ. კერძოდ, მისი აზრით, ისეთი ეთი-
კური ცნებები, როგორიცაა: სინდისი, პატიოსნება, მოვალეობა, გულწრფე-
ლობა, პრინციპულობა, თავმდაბლობა, თავაზიანობა, ბედნიერება და ა. შ.

უშუალო კავშირშია ესთეტიკურ ცნებებთან – მშვენიერი, ამაღლებული, გაუკაცური და სხვა.

მაგალითად ავიღოთ, თუნდაც ამაღლებულის კატეგორია, მორალური თვისებებიდან ამაღლებული აღიქმება, უპირველეს ყოვლისა, როგორც სულიერი კეთილშობილება ცალკეული პიროვნებისა, რომელიც მზადაა გასწიროს საკუთარი სიცოცხლეს კი უმაღლესი საზოგადოებრივი მიზნისათვის, ერთი სიტყვით, ისეთი თვისებები, რომლებიც ემყარებიან საზოგადოების წინაშე მოვალეობის გააზრებულ შეგნებას, რაც პიროვნებას უბიძგებს – არ შეუშინდეს არავითარ ხიფათს მამულის საკეთილდღეოდ, განუხრელად ემსახუროს სამართლიანობის საქმეს, უკომპრომისოდ წინ აღუდგეს ყოველგვარ ბოროტებას, მოგვევლინოს დაჩაგრულთა ქომაგად, გამოირჩეოდეს გრძნობათა სიწმინდით.

ამაღლებული რომ თავისთავში მოიცავს გმირულს, ამაზე მეტყველებს მჭიდრო, ორგანული კავშირი ესთეტიკურსა და ზნეობრივს შორის. ამაღლებული საქციელი, გმირულის, პეროიკულის გამოვლენის საშუალებით გამოიხატება. მართალია, ყველა ამაღლებული არ შეიძლება იყოს გმირული, მაგრამ ყველა გმირული ყოველთვის ამაღლებულია; გმირული თავისი ბუნებით ეთიკური კატეგორიაა, მაგრამ ესთეტიკის პოზიციიდან მისი გააზრება იწვევს არა მისთვის დამახასიათებელი ნიშნების გაქრობას, იგნორირებას, არამედ ხელს უწყობს მისი შინაარსის უფრო ღრმა და მრავალმხრივ გახსნას. მწერლის დანიშნულებაა ამ ეთიკური კატეგორიის ესთეტიკურ ასპექტში წარმოსახვა.

ლიტერატურა წარმოდგენილია დადებითი – ეთიკური იდეალის, გმირული სახის შექმნის გარეშე. გმირულის გამოსახვას ლიტერატურაში ლიტერატურის თეორეტიკოსები მიიჩნევენ ადამიანთა არაჩვეულებრივი საქციელის გამოხატულებად, მაგრამ უფრო ძელია ისეთი გმირის ჩვენება, რომელიც არ გამოირჩევა გმირული საქმეებით. ასეთ დროს დამაჯერებლობის ზომას განსაზღვრავს მწერლის გამოცდილება, მისი შეხედულება ცხოვრებაზე და წარმოსახვის უნარი, ტალანტის ძალა, გმირული საქმეები. როგორი შეიძლება იყოს, როგორც გმირი, ისე უბრალო პიროვნებაც – ყველაფერი დამოკიდებულია მწერლის ხელვაზე, მხატვრულ დამაჯერებლობაზე.

პრობლემის ეს თეორიული მხარე გვეხმარება ლიტერატურული ნაწარმოების ესთეტიკური თვალსაზრისით შეფასებაში. შედარების ობიექტების: ბერნსისა და ქართველი რომანტიკოსების პოეტურ ქმნილებათა უმრავლესობა პასუხობს ლიტერატურის ამ ეთიკურ-ესთეტიკურ მოთხოვნებს. რაც უფრო მაღალ დონეზეა მწერლის მხატვრული აზროვნება, მით უფროი შთამბეჭდავია პოეტური საღებავები და შტრიხები, მხატვრული

სახის გამოკვეთის სტილი. ამ მოთხოვნებს მთლიანად პასუხობენ ზემო-აღნიშნული მწერლები. იმდენად დახვეწილი და შთამბეჭდავია მათი პოეზია ეთიკურ და ესთეტიკურ ასპექტებშიც კი, რომ მკითხველს განაცდევინებს მას, როგორც მხატვრულ სიმართლეს, იწვევს მასში დადებით ემოციებსა და ესთეტიკურ ტკობას. ეს პირდაპირ ეხება რ. ბერნსსა და ქართველ რომანტიკოსებს: ალ. ჭავჭავაძეს, გრ. ორბელიანსა და ნ. ბარათაშვილს.

მათი ლირიკული გმირი, უპირველეს ყოვლისა, არაჩვეულებრივი პატრიოტი და ჰუმანისტი, მშვენიერი და ამაღლებული, სამართლიანობისთვის მებრძოლი და ვაჟკაცური.

ბერნსის ლირიკული გმირი თავისუფლებისმოყვარე ეროვნული ინტერესების დამცველი უზადო პატრიოტია. იგი მზად არის თავიც კი გასწიროს მოძმეთა ბედნიერებისა და მამულისათვის. მან არ იცის შიში და ძრწოლა, ან სიკედელი ან გამარჯვება, ძირს მტარვალი, ყბედი და მოღალატე — აი, მართალი იდეებისათვის მებრძოლის განწყობილება. თავისუფლების გარეშე ბნელი უკუნეთია, სინათლე დახშულია.

“Witour this tree, a lake this life

Is but a valeo woe, man,

A scene o’ sorrow mix’d wi strife,

Nae real joys, we know, man,

And a’ the titled krave, man, and a’ the comfort we’re toget,

Is that ay ont to grave, man”.

“The tree of liberty”.

“May liberty meet wi success

May prudence protect her frae evil!

May turants and tyranny tine in the mist,

And wander their way to the devil!

Here’s health to them that’s away.

Fair freedom, standing by the trec

Her sons did loudly ca’ man.

She sang a song a liberty

Which pleas’d them and a man

By her inspir’d the new – born rece

Soon drew the avergind steel, man

The hirelings ran – her gied chase,

And bang’d the despot weel, man?”

“The tree of liberty”.

პეკარელი: „თავისუფლების გარეშე ნათელი ბნელია და ღარიბის

პური მწარეა“. ან კიდევ: „დიდება და საღამო თავისუფლებას, მას უნდა გაუფრთხილდეს გონება, დანარჩენი ყველაფერი ეშმაკსაც წაუღია“. „თავისუფლება ავირჩიე სიუჟეტად, დღეს თავისუფლება წარმომიდგა სულ ახლებურად“. „თავისუფლებას მოაქვს ბედნიერება, ადამიანური ცხოვრება და მის გარეშე ერთი წუთითაც არ ღირს ცხოვრება“.

ნანატრი თავისუფლება თავისით არ მოდის, იგი მოითხოვს სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლას. ამიტომ რ. ბერნსის ლირიკული გმირი მზად არის საბრძოლველად, თუნდაც სიცოცხლის ფასად. ან სიკვდილი ან გამარჯვება, მას სხვა არჩევანი არა აქვს:

“Lay the proud usurpers law!

Turants fall in every foe!

Liberty's in every blow!

Let us do or die!

.....

We'll drain our dearest veins,

But they shall be free.

Bruce's address to his army”.

აწკარუდი: „ჩვენი მიზანია მიწის პირისაგან აღევადოთ დამპყრობლები და მთავრელები, ევბრძოლოთ მათ – ან სიკვდილი ან გამარჯვება“. უმჯობესია ჩვენი სისხლი დაეღვაროთ ხალხისათვის“.

აქ მოტანილ ციტატაში კარგად ჩანს, თუ როგორ უთანხმებს ერთმანეთს ბერნსი ეთიკურსა და ესთეტიკურს – სამართლიანობისათვის ბრძოლისას, ხოლო ხალხისათვის სისხლის გაღების ტრაგიკული აქტის ესთეტიკური ასპექტია ხალხისათვის, თავისუფლების და მაღალი იდეისათვის სისხლის მსხვერპლად გაღება. მსგავსი მაგალითების მოყვანა მრავლად შეიძლება ბერნსის პოეზიიდან, მაგრამ მოცემული პრინციპის – ეთიკური და ესთეტიკური ასპექტის ჩვენების არგუმენტად ესეც საკმარისია.

ასეთი მაგალითები უხვადაა ქართველ რომანტიკოსთა პოეზიაშიც. მაგ: ალ. ჭავჭავაძე როცა თავის ეთიკურ იდეალს აყალიბებს, მას აუცილებლად გონებასთან და ესთეტიკურთან მჭიდრო კავშირში განიხილავს, როგორც პიროვნების უმთავრეს კომპონენტებს. ჭეშმარიტი გმირობის აქტი მისთვის წარმოდგენილია გონიერი მოქმედების გარეშე, გონიერულად განხორციელებული ზნეობრივი აქტი თავის ბუნებაში მოიცავს ესთეტიკურს:

ეს სამი რამე ჰქონიათ უებრო,

გლახ-მტერთა მისთა მომდრეკად ქედის,

გონება შორს, მხნელ, გამოცდილ ნაწერთი,

გული უშიში, არ მპოვე ბედის,

მკლავი უძლევი, მებრძოლთა მძლევი,
მდიდრად მომხმარი ზრმალსა უჭრელის,
გესმათ სრულ ჰყივის თანახმად იმედის.

გრ. ორბელიანის პარმონიული პიროვნების იდეალის ზორცმესხმულ ნიმუშად წარსული დროის ჭეშმარიტ გმირთა, ღირსეულ მაჟულიშვილთა სახე მიაჩნია. ეთიკური იდეალის თვალსაზრისით გონება, მგრძნობელობა და მოქმედება პოეტისათვის გაუთიშავი მთლიანობაა.

გმირობა, როგორც ბერნსისათვის, ასევე ორბელიანისათვის თავისუფლების იდეალებს უკავშირდება და თავისი დროისათვის არა მხოლოდ პროგრესული, არამედ რევოლუციური სულისკვეთებით არის აღბეჭდილი:

მე თავისუფლებისათვის სული მარადის მიკნების
და ეს ოცნება დღე და ღამ ვითა აჩრდილი თან მღვენის,
ხმა საიდუმლო მარად ჟამს მეჩურჩულების მე ყურსა,
ჟამი არს მტერი მაჟულის მივსცეთ მახვილსა ღესულსა.
ეუწყი მე მართლად, რომ ჯერ არს სიკვდილსა იგი ჰპოვებდეს,
ვინც ერის მაწუხებელსა პირველად წინა აღუდგეს?
მაგრამ, მოძღვარო! მითხარ მე, ვის? სადა? რომელ მხარეს?
თავისუფლება უმსხვერპლოდ, უსისხლოდ მოუსყიდნიეს?“
(„ძრწოდე, კაკასო“).

მსგავსად ბერნსის ეთიკურ-ესთეტიკურის ურთიერთმიმართების პრინციპისა, ნ. ბარათაშვილის ლირიკული გმირი მოქმედებაში სამი განზომილებით წარმოგვიდგება. ზნეობრივი იდეალები ამ იდეებისადმი გონიერული მიდგომა და ამაღლებული განცდება. მაღალი ჰუმანისტური და პატრიოტული იდეალებისათვის ბრძოლის იდეაში ჩანს ეთიკურ-ესთეტიკური ასპექტების ურთიერთმიმართება.

„ამ გმირულს ჯარსა ერთობლივ ჰყავს ღირსი წინამძღომელი,
მან თავი დასდვა სპარსთათვის, სახელითა ქმნა სახელი,
და საკადრისად გვარისა გამოჩნდა ნამდვილ ქართველად,
მტერთ სიხარულით შეების მჭვრეტელთა საოცნებელად!“
(„ძრწოდე, კაკასო!“)

ბერნსის ლირიკულ გმირთა მსგავსად, ქართველ რომანტიკოსთა ლირიკული გმირის მოქმედება ეთიკურად გაპართლებული, გონიერული, მშვენიერი და ამაღლებულია.

აქედან გამომდინარე, ზნეობრივ-ესთეტიკური კატეგორიები მარადიულია და უცვლელი და, პირიქით, ის, რაც მშვენიერია, ამაღლებული და ზოგადსაკაცობრიულია, ერთნაირია ყველგან მსოფლიო ლიტერატურაში, ამიტომ ემთხვევა ერთმანეთს ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა

ეთიკურ-ესთეტიკური იდეალებიც, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ეროვნული თავისებურებით გამოწვეულ განსხვავებულ ნიუანსებს.

§3.2 სატრფიალო მოტივები

სიყვარულის თემა ყველა დროისა და ხალხის პოეზიის განუყოფელი ნაწილია. მაღალი ადამიანური განცდებით შექმნილი გრძნობა სიყვარულისა ჭეშმარიტად გამაკეთილშობილებელ მოვლენად წარმოსახა პრავალსაუკუნოვანმა ქართულმა პოეზიამ (და არა მარტო ქართულმა), შოთა რუსთაველის სიტყვები – „სიყვარული აღგვამალღებსო“ უმაღლესი ზნეობრივი მუხტითაა დატვირთული, სიყვარულის გრძნობის პოეტური წვდომის, მისი ემოციურ-ესთეტიკური გამოვლინების უმაღლეს მწვერვალს მიაღწიეს მხატვრული აზროვნების კლასიკოსებმა, რომელთა შორის სამართლიანად მოიაზრებიან რ. ბერნსი და ქართველი რომანტიკოსები (აღ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი ნ. ბარათაშვილი). მათ სატრფიალო ლირიკაში ქალი სიცოცხლის, მშვენიერების და პოეტური მუზის შთაგონების წყაროდაა მიჩნეული. რ. ბერნსი ქალს ღმერთის ბრწყინვალე ქმნილებად სახავს. იგი ლექსში ირწევა მწვანე ლერწამი“, ქალის შესახებ წერს:

“Auld nature swears,
The lovely dears
Her noblest work she
Classes'o;
Her prentice han'she thy'd
Oh man;
An'then she made
The lasses,o
“Green Grow The Rashes”

ჯერ შექმნა ყოვლის შემქმნელმა
ჯიში და მოდგმა კაცების,
ხელის გაწაფვას რომ მორჩა
და დაოსტატლა საესებიო
დააგვირგვინა ხელობა
სუსტი და ნაზი არსებით.

(„ირწევა მწვანე ლერწამი“, თარგმანი თ. ერისთავის).

ბერნსის შეხედულებით, სწორედ ეს ბრწყინვალე არსება აძლევს ცხოვრებას აზრს: „რად ეღირება სიცოცხლე, ეს გოგონები რომ არა“.

ჭეშმარიტად ადამიანური, მიწიერი სიყვარულის მომღერალია რ.

ბერნსი. იგი სიყვარულს პოეტური აფეთქების წყაროდაც მიიჩნევს. რ. ბერნსს 15 წლის ასაკში ეწვია პირველი სიყვარული, რომელმაც აამღერა იგი, სწორედ ამ ამბავებზეა გრძნობამ ათქმევინა პირველი ლექსი, ამასთან დაკავშირებით დაწერა მოგვიანებით თავის დღიურში შემდეგ სიტყვები: უეჭველია, უშუალო კავშირი არსებობს სიყვარულს, მუსიკასა და ლექსს შორის. პოეტობა არასოდეს მიფიქრია, არც რაიმე მიდრეკილება მქონდა, ვიდრე გაუმიჯნურდებოდი, შემდეგ კი რითმა და მელოდია ჩემი გულის გამოხატულებად იქცენო.“⁴¹

მსგავსად შოტლანდიელი პოეტისა, გრ. ორბელიანის გულიც პირველად სიყვარულმა აამღერა. ამის შესახებ თავიდანვე იტყობინება ქართველი პოეტი: სიყვარულმა მათქმევინა,

„თვარა მე ვინ, ლექსი ვინა?“

ნ. ბარათაშვილი ეხმიანება რა თანამემამულესა და თანამოკალმე გრ. ორბელიანს, ისიც პოეტური მუზის წყაროდ სიყვარულს აღიარებს.

„ვით არ ვადიდო სიტურფის ღმერთა!

ყოელნი კეთილნი მან შეიერთა

სულსა მოჰბერა ცის ნიჭი ქვეყნად

და თავის მკობად ქმნა იგი მგოსნად“.

(„შვეიშრობ ცრემლსა“)

აღნიშნული პოეტის სამიჯნურო კონცეფციას კონკრეტული კერძო სინამდვილის მხატვრული განზოგადება უღვევს საფუძვლად, როგორც ბ. ლობორჯგინიძე აღნიშნავს, პიროვნულის მომეტებული როლი და მნიშვნელობა ლირიკაში საყოველთაოდ აღიარებული ფაქტია, ამას საგანგებოდ უნდა გაესვას ზაზი, როდესაც რომანტიკოსი პოეტისათვის საერთოდ დამახასიათებელ გრძნობის მოჭარბებულობასთან გვაქვს საქმე.⁴²

მაგრამ ავტობიოგრაფიულ-პიროვნული განსჯის სიღრმე და მრავალმხრივობა რომანტიკოსთა პოეზიაში სცილდება ობიექტურის ვიწრო საზღვრებს და კაცობრიულის ობიექტივიზირებულ საყოველთაობამდე მდლდება და სწორედ ამ გადასვლა-გარდასახვის ხელოვნებაში უნდა ვეძიოთ რომანტიკოსთა ლირიკის ფილოსოფიური სიღრმე და შორსგამიზნულობა (ბ. ლობორჯგინიძე). რ. ბერნსი სიყვარულს ერთი მხრივ, სილამაზისა და მშვენიერების, ანუ გარეგანისა და შინაგანის და, მეორე მხრივ, თვით მშვენიერ სულთა (ორთა) ქარმონიული შერწყმის ნაყოფად მიიჩნევს.

⁴¹ Маршак С.Я. – Бернс Р., Стихотворения, Поэмы, шотландские баллады. М., 1976. с.7

⁴² ბ. ლობორჯგინიძე, ნ. ბარათაშვილის ლექსის „რად ჰყველი კაცსა“ ესტეტიკური ანალიზი, საიუბ. კრ. – ნ. ბარათაშვილი, თბ., 1968, გვ. 103.

როგორც ბერნსის კრიტიკოსები მიუთითებენ, მისი პოეტური სიდიადის მაჩვენებელია ის ფაქტიც, რომ სიყვარულის პრობლემა კერძო შემთხვევის დონეზე კი არ რჩება, არამედ კონკრეტული გადადის ზოგადში, სიყვარულის განცდა-შეფასება ფილოსოფიურ ესთეტიკურ სახეს იღებს... მის სატრფიალო ლექსებში უზადო, ზნეობრივი სიყვარული ბედნიერების, სრულქმნილების გარანტი და ადამიანის სულიერი სამყაროს განმსაზღვრელი ფაქტორია.

სიყვარულის გრძნობის პოეტურ-ფილოსოფიურ წარმოსახვაში დიდი მსგავსებაა ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შორის. ბერნსის გრძნობათა სიძლიერის შესახებ კრიტიკოსი მ. როს-როი წერს: „არის რაღაც მიუწვდომელი რ. ბერნსის შემოქმედებაში, რაც ატყვევებს ადამიანს, მის შინაგან სამყაროს, იგი ძალზედ ამაღლელებელია, ეს არის გრძნობა, რომლის მოცილება არ შეიძლება“.

აღ. ჭავჭავაძის გრძნობათა სიძლიერით აღფრთოვანებული კ. აბაშიძე წერს: „გეგონებათ, რომ აღ. ჭავჭავაძეს მიზნად დაუსახავს სიყვარულზე იმდენი წეროს და ისე წეროს, რომ მომავალ პოეტებს ამ თემაზე სათქმელი აღარაფერი დაუტოვოსო. დიდი უმეტესი ნაწილი მისი ლექსებისა სამიჯნურო ლექსებია ვარდ-ბუღბუღიანის გალობაა, მაგრამ თანაც გასაოცარი ისაა, რომ ასე ერთშინაარსიანი ლექსები თავს როდი გაბეზრებენ, სიამოვნებით კითხულობთ, მისი კითხვით ნამდვილ ესთეტიკურს კმაყოფილებაში ხართ იმიტომ, რომ საოცარი სხვადასხვაობით არის გამოთქმული ერთი საგანი. ათასგვარი სამოსელი შეუკერავს პოეტს ერთისა და იმავე საგნისათვის, ერთი მეორეზე უმჯობესი, ერთი მეორეზე უძვირფასესი. ასე გეგონებათ, აღ. ჭავჭავაძემ მიზნად დაისახა ქართულ ლიტერატურას სამუდამოდ გამოაცალოს ხელიდან ეს საგანი – სიყვარულის მღერისა, რადგან იშვიათად შეხვდებით პოეტს, ამაზე მეტი რამე გამოეთქვას სიყვარულის შესახებ“.⁴³

ბერნსის პოეტური გენიით გაცისკროვნებული სიყვარულის გრძნობა ღვთაებრივ სიმაღლეს უსწორდება. მის სატრფიალო ლექსებში პარმონიულადაა შეზავებული გრძნობის უშუალობა, ბუნებრივობა და გულწრფელობა, სინაზე და მშვენიერება:

“Fair the face of orient day,
Fair the tints of op'ping rose;
But fairer still my Delia dawns,

⁴³ აბაშიძე კ. – რომანტიზმის საკითხისათვის I ს. ქართული ლიტერატურის კრიტიკაში, კრებ. ახალი ქართული ლიტერატურის საკითხები, II, თბ., 1972, გვ. 81.

More lovely far her beauty blows".

„შენს სახეს, გულით თან რომ ვატარებ,
წითელი ვარდის გაშლას ვადარებ!
ტრფობა, გული რომ დაუმონია,
ტკბილი სიძლურის პანგი მგონია“.

(„შენს სახეს გულით თან რომ ვატარებ“, თარგმანი თ. ერისთავისა).

მოცემულ ლექსში წითელი ვარდი სიწმინდის, სილამაზისა და მშვენიერების განსახიერებაა.

ქართველ რომანტიკოსთათვისაც ნამდვილ სიყვარულს სილამაზისა და მშვენიერების პარამონია წარმოშობს, მაგრამ, ბერნისისაგან განსხვავებით, ქართველი რომანტიკოსების სატრფიალო ლირიკაში უფრო წინა პლანზეა არა სიყვარულის განცდა, არამედ აზრი განცდის გამო, არა სიყვარულის ვნება არამედ სიბრძნე სიყვარულის ვნებისთვის.⁴⁴

როგორც თამარ ნუცუბიძე მიუთითებს, ქართველ რომანტიკოსებს აქვთ ისეთი ლექსებიც, რომლებშიც ისინი უმღერიან გარეგნულ სილამაზეს. მაგ. ბარათაშვილის „მიყვარს თვალები, მიბნედილები“, „მაღლი შენს გამჩენს“, გრ. ორბელიანის „მუხამაზი“ („გინდ მეძინოს“) და სხვა, მაგრამ რომანტიკოსთა ლირიკაში მანც აშკარაა აქცენტი სულიერ სიწმინდეზე, ე. ი. მშვენიერებაზე.⁴⁵

ქართველი რომანტიკოსების სატრფიალო პოეზია, შეიძლება ითქვას რომ შეიცავს სიყვარულის კოდექსს. ამის დასტურია ალ. ჭავჭავაძის „სიყვარულო, ძალსა შენსა“, ნ. ბარათაშვილის „რად ყვედრი კაცსა“ და სხვა.

რაც შეეხება სულიერ ძვრებს, სიყვარულით გამოწვეულ სიზარულს თუ მწუხარებას, ვნებასა და ტანჯვას, სევდასა და იმედგაცრუებას, ამ მხრივ, უფრო ენათესავებიან ქართველი რომანტიკოსები შოტლანდიელ მგოსანს. მათი სამიჯნურო შეხედულებებისათვის სრულებით არ არის უცხო სიყვარულში თანზმობისა და ცალმხრივობის, იმედისა და უიმედობის, სიზარულისა და სევდის, ღალატისა და მწუხარების მომენტებიც, მაგრამ ამის გამო ისინი სიყვარულზე უარს როდი ამბობენ.

ბერნის სიყვარულის გარეშე სიცოცხლე მოსაწყენად და უაზრობად

⁴⁴ ჯ. ნადირაძე, ნ. ბარათაშვილის ცხოვრება და ესთეტიკური სამყარო, თბ., 1961, გვ. 90.

⁴⁵ თ. ნუცუბიძე, სიყვარულის კონცეფცია ქართულ და ინგლისურ რომანტიკულ ლირიკაში. ევროპული ლიტერატურის ქართული თარგმანები I საუკუნის მეორე ნახევარში, თბ., 1979, გვ. 115.

ეჩვენება. იგი წერს: „წუთისოფელი ჯაფაში გაქრება დაუდგომარად, რად ელირება სიცოცხლე, ეს გოგონები რომ არა“ („ირწევა მწეანე ლერწამი“, თარგმანი თ. ერისთავისა).

ბერნსმა იცის, რომ „სიყვარულის სათუთ ყვავილს“ ზოგჯერ უბედურებაც ახლავს: თავი როგორ დაეჭირო, გულში ცეცხლი ტრიალებს, სიყვარულის ასე თმენა, მომკლავს, გამატიალებს“.

მაგრამ სიყვარული მისთვის სიცოცხლეზე უფრო მეტია,
„თუნდ ზღვის გაღმა კენტად, გარიყული ბედის ჟინით
სიცოცხლეზე უფრო მეტად მეყვარება მაინც ჯინი“.

(„ჩემი ჯინი“, თარგმანი თ. ერისთავისა)

ბერნსის აზრით, სიყვარულის წინაშე დროც და სივრცეც უძლურია. სიმორე ვერ გააქრობს მას, რაც უფრო შორსა ხარ სატრფოსაგან, სიყვარულის ალი უფრო გედება და გიპყრობს: „თუნდაც ბედმა გადამკარგოს შენგან სულ შორს, ცხრა მთას იქით, განუყრელად, ჩემო კარგო შენთანა ვარ მაინც ფიქრით“.

ბერნსის წრფელი გულისთქმა ისმის ქართველ რომანტიკოსთა სატრფიალო ლირიკაში. ალ. ჭავჭავაძის პოეტურ ქმნილებაში, „ჟამნი რბიან“ ამოიცილობა ბერნსისეული სული. თვალნო, რაზომ პლვრიდეთ ცრემლთა, — გმართებს მისთა ვერ მჭვრეტელთა. გონებაო, შენ რად შმაგობ, მისგან განუშორებელი? ჰგავს ნამდვილი ტრფიალება მოშორებებით არ განქრება: რაზომ მელტვი, უფრო გეტრფი სახილეელად სასურველო?“

სიყვარულის მარადიულობის, დროის და მანძილის სიმუხთლისაგან დაცულობის შესახებ იმავე აზრს ავითარებენ გრ. ორბელიანი და ნ. ბარათაშვილი. პოეტი თავის „სატრფიალო ორეულებში“ წერს: „დრო და სიმორე ვერ გაპყრის ორთა გულთა ერთად შეტკობილს, ურთიერთისთვის, რომელნიც შობილ იქნების ამ სოფელს“.

ნ. ბარათაშვილს მტკიცედ სწამს, რომ ნამდვილი და გულწრფელი სიყვარული მარადიული და წარუშლელია. მას ვერ გაახუნებს ვერც ფერთა სიმორე თვალწედენელი. იგი მუდამ თანა სდევს მის მატარებელს ბედნიერებისა და უბედურების ჟამს. ლექსში „ჩინარი“ ეკითხულობთ: „ესრეთ იდუმალ, მაგრამ ძლიერად, დაიტანჯების მარად მიჯნური, თუ მას ნამდვილად ეგზნების გულსა ტრფიალებისა ცეცხლი ციური“.

ჩვენ ვერ ვიტყვით, რომ ქართველი რომანტიკოსები უშუალოდ იცნობდნენ ბერნსის პოეზიას, (თუმცა ალ. ჭავჭავაძემ ზედმიწევნით იცოდა რამდენიმე ევროპული ენა), მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ყველა დიდ პოეტში იგრძნობა ზოგადსაკაცობრიო იდეების ერთიანობა. აქედან გამომდინარე, მიუხედავად ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა

იდეურ მსოფლმხედველობრივ სისტემათა მსგავსებისა, ამა თუ იმ აზრის გამოსახვის ფორმა და სტილი თითოეულში იმდენად ორიგინალურია და თავისებური, რომ მექანიკური გადმოღებისა და მიმბაძველობის ფაქტს სრულიად გამორიცხავს.

რ. ბერნსის პოეტური მეშვეიდრობა გამოირჩევა ჟანრობრივი მრავალფეროვნებით. იგი ფაქიზი და ღრმა გრძნობის ლირიკული პოეზიაა. მისი სატრფიალო პოეზია მეტად პაეროვანი და ამაღლებულია, თანაც მიწიერი, ამქვეყნიური, მაგრამ ღვთაებრიობამდე ამაღლებული. გრძნობის სიღრმე და ერთგულება, სატრფოსთან განშორების მწარე განცდა და სულიერი ტკივილი ამოიკითხება მის სამიჯნურო ლექსებში: „როს ვიგონებ ღლეებს განვლილს, შენთან ერთად, ჩემო ყველაჲ, ახლა როცა ჩემგან შორს ხარ, ძველებურად ისევ ველავ“.

მიუხედავად იმისა, რომ სიყვარული სიამესთან ერთად ადამიანს ტანჯვის უღელსაც ადგამს, მას მაინც ყველა ეძებს, რადგან ამ გრძნობის გარეშე ადამიანის ცხოვრება სრულყოფილი ვერ იქნება. სიყვარულს ღზენაც ახლავს და ტკივილიც: „თავი როგორ დავიჭირო, გულში ცეცხლი ტრიალებს, სიყვარულის ასე თმენა მომკლავს, გამატიალებს“ (სიმღერა).

მაგრამ სიყვარულის უღლისაგან გამოსვლა არავის უნდა: „შენის უღლიდან გამოსვლა ნეტა უნდოდეს რადმე ვის“ – აცხადებს ალ. ჭავჭავაძე.

რ. ბერნსის ლექსებში, სიმღერებში თუ წერილებში ლაპარაკია სიყვარულზე, როგორც უმაღლეს ბედნიერებაზე, რასაც შეიძლება მისწვდეს მოკვდავი. მის უფაქიზეს ლირიკულ სტროფებში მიტოვებული ქალიშვილის მწარე ჩივილში, ფარისევლისა და მლიქნელის ქადაგებაში თუ მის გულწრფელ ლალ სიმღერებში, ყველგან მოისმის დაუოკებელი ვნებათაღელვა, სისხლის ყივილი. ბერნსი გმობს ხორციელ, დაუნდობელ, ანგარებიან და მოჩვენებით სიყვარულს. მსუბუქი ყოფაქცევის ქალს იგი ადარებს ასკილის ყვავილს, რომელიც კარგავს ბრწყინვალებას და არომატს, რადგან ზღმეტად ეალერსებიან და ხელით სრესენ, შელახულს კი გადაავლებენ:

“how purer amand the leares
Sae green
But purer was he loverr's vow
They withess'd in their shade
Yestreen,
All in its rude and prickiy bower
That crinson rose and prickly bower

That crimson rose, how sweet and
Fair!
But love is a sweeter flower
Amid life's thorny path o'care."

პწკარედი. „ასიკილის ყვავილი ზედმეტი ალერსითა და სრესით კარგავს ბრწყინვალებას და ბოლოს ქუჩაში მოისვრიან. შენც ასე იქნები მიგდებული ამ მოწყვეტილი ყვავილივით“.

წუთიერი სიყვარულის ბერნსისეული შეფასება იკითხება ნ. ბარათაშვილის ლექსშიც „ჩემი მეგობართ“, „არ შეემსჭვალთ მოკისკისეს, კეკელა ქალსა, სულის დამტყვევნელს და გრძნობათა ცუდ მომღერალს! აშოკის ენა მას ახარებს, მას ასულდგმულებს, ხოლო სიყვარულს გული მისი ვერ მიიკარებს!“

რომანტიკოსმა პოეტებმა სიყვარული წარმოაჩინეს როგორც განსულებიერებული გრძნობა, რომელიც მხოლოდ ენებიანი განცდით კი არ იფარგლება, არამედ განშორების დროსაც ინარჩუნებს თავის ძალმოსილებას, მაშინ, როდესაც მარტოოდენ ხორციელ სიყვარულს განშორება ფერფლავს და მტერად აქცევს.

გრ. ორბელიანის სასიყვარულო პანგებიც ბერნსისეული ხმითაა აჟღერებული. ისიც ბერნსივით ყურადღებას ამახვილებს ამ გრძნობის სულიერ საწყისებსა და მარადიულობაზე. გრ. ორბელიანი აღ. ჭავჭავაძის მეშვეობით ისრუტავს ბერნსის განწყობას. ეს ჩანს იქ, სადაც ორბელიანი წუხს, რომ სიყვარული მხოლოდ შეებისა და ღზენის მომგვრელი გრძნობა არ არის. იგი ამავე დროს ტანჯვასაც გულისხმობს: „ტანჯვა არის მზრდელი ტრფობისა, დამბერველ ეშხის ცეცხლისა, ტანჯვა არის ვალი და მსხერპლი უზომო სიყვარულისა“. ბარათაშვილი სიყვარულის გაგებაში მჭიდროდ ენათესაება თავისი თანამემამულე რომანტიკოსებივით სიყვარულის ბერნსისეულ გაგებას, ისიც მათ მსგავსად უპირატესობას აძლევს ადამიანის შინაგან, სულიერ სამყაროს, სწორედ ეს უხორცო, უხრწნელი მარადიული რეალობა მიაჩნია მას უფრო მაღალ მშვენიერებად, ვიდრე ხორციელი სილამაზე, რომელიც წუთიერი და წარმავალია:

„სილამაზეა ნიჭი მხოლოდ ხორციელების
და ვით ყვავილი თავის დროზე
მსწრაფლად დაჰქნების,
აგრეთვე გულიც მხოლოდ მისდა
შენამსჭვალეზი,
ცვალებადია, წარმავალი და უმტკიცები!

(„რად ჰყვდრი კაცსა...“)

ბარათაშვილს სწამს, რომ მშვენიერება, ნათელია ზეცით მოსული და სიყვარულიც ზორციელი ტკობის წყარო კი არ არის, არამედ მშვენიერი სულთა მარადიული კავშირია.

რ. ბერნსის ტკივილამდე განცდილი სიყვარული ვიწრო, პირად ჩარჩოებში კი არ იფარგლება, არამედ პოეტი ახერხებს წარმოაჩინოს იგი განზოგადოებული სახით, როგორც საყოველთაო, მარადიული და ამაღლებული გრძნობა. მის ერთ ოთხსტრიქონიანი პოეტური შედევრის შესახებ ვოლტერ სკოტი წერდა, რომ ეს ოთხი სტრიქონი გრძნობების სიღრმითა და გულწრფელობით ასობით რომანს უდრისო. მწერალი იმასაც იგონებს, რომ ბაირონმა თავის ერთ პოემას ეპიგრაფად წაუძმღვარა ეს სტრიქონები, რომლებიც შემდგომში ათას შეყვარებულთა ღაღადისად იქცა!

“Had we never lov'd sae nicely
Had we never lov'd Kindly
Never met or never parted
We had never been broken-parted”.
“Had we never lov'd sae nicely”

აწკარდის: „ჩვენ არასოდეს გვეყვარებია ერთმანეთი ასე თბილად, ასე ღამაზად არასოდეს შევხვედრილვართ და არასოდეს დავშორებივართ ერთმანეთს და არასოდეს არ გყოფილვართ გულგატეხილნი“.

ბერნსის ამ შედევრს ეხმიანება ალ. ჭავჭავაძის უკვდავი სატრფიალო ლექსი „სიყვარულო ძალსა შენსა“.

ბერნსისეული სიძლიერით გვიხატავს გრ. ორბელიანი სიყვარულის გამაკეთილშობილებელ, გამამხნეველ და მასტიმულირებელ ძალას: „ძმანო, ივიწყეთ მცირეს ჟამს მტერი, ომი და დიდება; მოიგონეთ სიყვარული, რომლით სიცოცხლე გეიტკება, რომლის შუქი აგვამაღლებს, რომლით სული გვინათლდება, რომლით კაცი მშვენიერობს, მაშინ თვით ღმერთს ვმსგავსება!“ („საღვგრძელო“).

სიყვარული ბერნსისათვის მაცოცხლებელი ღვთიური ძალაა. „შენით ვცოცხლობ გენაცვალე“-ს ანალოგიაა გრ. ორბელიანის პოეტური სტრიქონები:

„გულითა იგრძნობს სიყვარულს,
სიცოცხლეც მაშინ აყვავდეს“,
ან კიდევ:
„გულს სიყვარულით,
ხელს ხმალით, რას არ აღასრულებდეს“.

ემოციური სიძლიერით, პოეტური ოსტატობით, თავიანთი შეფასე-

ბებით, შინაგანი სულისკეთებით, მსოფლმხედველობრივი პოზიციითა და ეთიკურ-ესთეტიკური თვალსაზრისით ქართველი რომანტიკოსები ახლოს დგანან ბერნისის პოეტურ რომანტიკულ განწყობილებებთან.

ბერნისიეული ბუნებრივი, წმინდა, ეთიკურ ნორმებში მოქცეულ სიყვარულის ექო მოისმის ქართველი რომანტიკოსების პოეზიაშიც.

§3.3. ბუნების რომანტიკული ასახვა რ. ნერნისისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში

ლიტერატურის კრიტიკაში ცნობილია, რომ ბუნების რომანტიკულ-ფილოსოფიურ წარმოსახვასა და გააზრებას რომანტიკოსებმა ჩაუყარეს საფუძველი, ხოლო შემდგომში განავითარეს და ახალ სიმაღლეზე აიყვანეს იგი რეალისტმა მწერლებმა. ამის მკაფიო ნიმუშია ვაჟას პოეზიაში ასახული ბუნება.

რომანტიკოსებმა ბუნება ადამიანის სულიერ მოძრაობას, საზოგადოებრივ მოვლენებსა და სამშობლოს განცდას დაუკავშირეს და პოეტურად აამეტყველეს. ვ. კოტეტიშვილის თქმით, „ალექსანდრე ჭავჭავაძემ, შეიძლება ითქვას, სათავე დაუდო ბუნების აღწერას ჩვენს პოეზიაში, რაც მანამდე იშვიათ მოვლენას წარმოადგენდა, მას აქეთ კი თითქმის დაკანონდა კიდევ.⁴⁶ ბუნების პოეტური განცდის ამაღლებულ ნიმუშს იძლევა რ. ბერნისი. სამშობლოდან იძულებით მოშორებულს უფრო ღამაზი და მომხიბლავი ეჩენება თავისი ქვეყნის ბუნება, მშობლიური მიწა-წყალი, სადაც „ზამთარშიც ვარდი ხარობს, ნაკადული მოჩანჩქარობს“ („მონის გალობა“). თავისი განცდების გამოსახატავად პოეტი ისევ ბუნებას მიმართავს. ზელთუქმნელ მშვენიერების სატრფოს მშვენიერების გამოსათქმელად იყენებს:

“Fair the face of orient day,
Fair the tints of op’ning rose,
But fairer still my Delia dawns,
More lovely far her beauty blows.”
“DELIA”

ემხს აფრქვევს დილა აღმოსავლეთის
გაშლილ ვარდს ნაზი ელფერი შვენის
მაგრამ სიტურფით ყველას დაჩრდილავს
ჩემო დილია, მშვენება შენი.
(„დილია“ — თარგმანი თ. ერისთავის)

⁴⁶ ვ. კოტეტიშვილი, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ნაწ. ქუთაისი, 1925, გვ. 95.

ფლორისა და ფაუნის ერთიანობასა და ბუნებასა და ადამიანის ურთიერთკავშირს გვიხატავს პოეტი ამავე ლექსში:

"The flower-enamoured busy bee,
The rosy banquet loves to sip;
Sweet the streamlet's limpid lapse
To the sun-brown arab's lip;
"DELIA"

„ფუტკარი ყვავილს თავზე ევლება,
ტკბილი ნექტარით ვნებას იყურებს,
ესალბუნება წყალი ანკარა
მზისგან დამწვარი არაბის ტუჩებს“.
(თარგმანი თ. ერისთავისა)

„ნამადფრქვეული ყვავილები“ აღაგზნებენ მგოსანს და გრძნობით აღსავსე ფიქრებით სატრფოსთან აახლოებენ. ბუნება ყოველთვის კავშირშია მისთვის მნიშვნელოვან მოგონებებთან. მაგ.:

"There's not a bonnic flower that springs
By fountain, shaw, or green,
There's not a bonnic bird that sings,
But minds me, o, my Jean".
"I love, my Jean".

„ლამაზ ყვავილს, ჩიტის ჭიკჭიკს
შენ გამსგავსებ, ჩემო ციცავე,
შენით ვცოცხლობ გენაცვალე,
მაგ თვალების ციმციმს ვფიცავ“.
(„ჩემი ჯინი, ჩემი ციცა“, თარგმანი თ. ერისთავისა)

ბერნსისათვის ბუნება თავისთავად და იზოლირებულად უაზრობაა და მას არავითარი სიამოვნების მინიჭება არ შეუძლია. იგი ღიღებულაა მხოლოდ ადამიანებთან მიმართებაში, რადგან, პოეტის აზრით, მთელი სამყარო ადამიანის სიყვარულითა და მაღლიერებით აღსავსე ბატონობასაა დაქვემდებარებული; შოტლანდიის ბუნება მის პოეზიაში წარმოდგენილია არა მხოლოდ, როგორც ქვეყნის ლანდშაფტი, არამედ იგი უშუალო კავშირშია მის ლირიკულ და მხატვრულ პირთა არსებაში.

ბუნების თემასთან დაკავშირებით, ბევრი რამ აერთიანებთ ქართველ რომანტიკოსებს რ. ბერნსთან. ალ. ჭავჭავაძე, გრ. ორბელიანი, ნ. ბარათაშვილი და სხვები ბუნების სილამაზეს და სილადეს ადამიანთან, ცხოვრებასთან კავშირში განიხილავენ, მათი აზრით, ბუნება მშვენიერებად მაშინ აღიქმება, როცა ადამიანი ბედნიერია. ბუნებით ტკბობა დამწუხრებული

გულისათვის ძელია. ნ ბარათაშვილმა სევდის გასაქარებლად ბუნების წიაღს მიაშურა, მაგრამ ამან მას სიმშვიდე ვერ მოჰგვარა.

წარვედ წყალის პირს სევდიანი ფიქრთ გასართუვლად,

აქ ვეძიებდი ნაცნობს ადგილს განსასვენებლად;

აქ ლბილს მდუღოზულ სანუგეშოდ ვინამე ცრემლით,

აქაც ყოველი არემარე იყო მოწყენით!

(„ფიქრნი მტკერის პირზედ“)

გრ. ორბელიანის სტრიქონებში — „ცისკარმან აღმოსაელეთი ვარდისა ფერად შეღება, ცას სიხარული მოჰფინა და ქვეყანასა მშვენება!“ ან კიდევ:

ილევა ბინდი ღამისა, ცაში ვარსკვლავნი ჰქრებიან!

ათასის ხმებით ფრინველნი განთიადს მიეგებიან!

მოჰქრის დილისა ნიავეც გულისა მაგრილებელი!

ფშინევა დაიწყეს ყვაილთა და ბაღში ფოთოლთ შრიალი!

აშკარად მოისმის ბერნსის პოეტური სულის ხმები: „დილა“, „აღ-მოსაელეთი“, „ვარდისა ფერად“, „ნამადფრქვეული ყვაილები“ და ა.შ. სიტყვებით და განცდებითაც ზუსტი მსგავსება შეინიშნება დროითა და სივრცით საკმაოდ დაცილებულ პოეტებს შორის, ეს იმას ნიშნავს, რომ ორივე მხარე მაღალი რანგის მწერლები არიან.

განრისხებული ბუნების ხატვაშიც გვანან რომანტიკოსები ერთმანეთს. ამის საფუძველს იძლევა ანალიტიკური შედარება:

“The wind blew as ’twad blawn its last;

The rattling showers rose on the blast;

The speedy gleams the darkness Swallow’d

Loud, deep and lang the thunder Bellow’d”.

“Tam o’shanter”

თავგამეტებით დაჰქროდა ქარი,

წარლენად მოვარდა წვიმების ღვარი,

ელვა სისინით ფატრავდა ბნელეთს,

მეხი არყევდა ცასა და ხმელეთს.

(„თომ ე შენტენ“ — თარგმანი თ. ერისთავისა)

გრ. ორბელიანიც შორეული წინაპრის, რ. ბერნსის მსგავსად მხატვრული სიმართლითა და არაჩვეულებრივი პოეტურობით გვიხატავს ბუნების მრისხანებასა და გრანდიოზულობას.

„ბუმბერაზ მთანი მდუმარედ ცათამდის აყუდებულნი,

ჰსხედან, ვით ღვენი, სპეტაკის ყინულ გვირგვინით შემკულნი!

მათ კლდოვან გვერდითა შავადა ღრუბელნი ზედ დაჰსწოლიან

და მრისხანებით ქვეყანას წარღვნითა ემუქრებიან...
წყალნი მთით დაქანებულნი აღმასებრ უფსკრულს ასცვივიან,
თერგი რბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან!"
(„სალამო გამოსალმებისა“)

რ. ბერნსი თავის კუთხესთან გამომშვიდობების ექსტაზში ისე რეა-
ლურად და მიმზიდველად წარმოადგენს მშობლიურ ბუნებას, რომ მკით-
ხელს არ მარტო თავისი განცდების უნებლიე თანაზიარს ხდის, არამედ
გარკვეულ წარმოდგენას უქმნის თავისი ქვეყნის გეოგრაფიულ მდგომარე-
ობაზეც, მის პოეზიაში ყოველთვის იგრძნობა შოტლანდიის სინამდვილე,
ყოველთვის სჩანს ამ კუთხის მშვენიერი ბუნება:

“Farewell to the mountains high

Cover'd with snow

Farevell to the staths and green

Valleys below,

Farewell to the forrests and wild

Hanging woods,

Farewell to the forrents and

Loud-pouring floods!”

“My heart's in the highlands”.

აწკარდის: „მშვიდობით, თოვლის საფარქვეშ მოქცეულ მინდვრებო,
მშვიდობით, მთებო და ველებო, უკიდევანო ტყეებო, მშვიდობით, ტყიურ
ნაკადთა ხმებო“.

ბერნსისეული ბუნების მხატვრულ აღწერას იძლევა ალ. ჭავჭავაძეც
თავის საქვეყნოდ ცნობილ ლექსში „კავკასია“. მართალია, აქ სიტყვიერ
ფრაზეოლოგიური დამთხვევა ნაკლებადაა, მაგრამ საერთო ხელი, ბუნების
გეოგრაფიულ ასპექტში წარმოსახვა ნამდვილად ბერნსისეულია!

თხემის შეუპოვარის პონტოის ზვირთ მიმყრდნობი

და ტერფითა სალითა კასპიისა განმპობი,

კავკასი გოლიათი წევს შორს ორთა ზღვათა,

შემოკრებით შემცველი ღიდ საკვირელებათა.

მას შინა სჩანს ბუნება საშინელად და მშვენად,

გვერდნი მისნი ძლიერნი, ოფლეილნი შეუსვენად,

ქუხვით გარდმონაქანნი მრისხანეთ მდინარეთა,

ჰრწყვენ და განაპოხებენ შორიელთა ველებთა.

იგი ზურგით მზიდველი მთებზედ შემდგარით მთებისა,

ათასწლოვანთ თოვლთაგან ზეჟაჲდ შენაკრებისა,

ოდესმე რომელსამე მათ სპეტაჲ ტვირთთაგანსა

გარდმოაგდებს ზეავებად, კსცემენ ყურსა და თვალსა
სრიალნი განმაშტერნი, სახენი განმაკრობნი,
ყინულ-ლოდთა ბორცვები ერთმანეთის მასწრობნი.
თოვლის მტერისა ზრქელისა აღმყვანელნი ცათამდე
პგორვენ რიხით და ზლტომით ღრმათ უფსკრულამდე.
(„კაეკასია“)

6. ბარათაშვილსაც გამოჰყოლია ბერნისიუელი ნიჭი ბუნების
აღქმისა და მით ტკობისა:

განმარტოებულს ფრიალოს კლდეზე სდგას ალვის ხისა ნორჩი ახალი,
მრავალ-შტოვანი, მაგრილობელი, ჰეროვანი ტურფა, მაღალი,
საამო არის მის ჩრდილში ოცენა და მისთა ფოთოლთ შრიალთა სმენა,
და წყალთ ღუდუნზე უკუღმართისა ამა სოფლისა ჭირთა დათმენა!
მოქშუის მტკვარი, მოპქრის ნიაეი და შრიალითა არხეეს ჩინარსა,
და გამოსცემენ სახიობასა, ტკბილის ოცნებით დამაძინარსა.
(„ჩინარი“)

ბერნსთან ეს თემა ასე ჟღერს.

„The hoary are crown'd wi'
flowers,
white o'er the linns the burnie pours,
and rising, weets wi, misty showere
The birks of Aberfeldy“.

პწკარული: „ბორცვები კისკისით გეშორდებიან, ბრილიანტივით ბრწყინავენ ნაკადულები. მწვანე ებერჟული დაგავიწყებს ღარდსა და მწუხარებას“.

ან კიდევ.

„Now simmer blinks of frowery
braes,
and o'er the crystal streamlet
plays;
Come, let us spend the lingsome
days
In the birks of Aberfeldy
„The birks of Aberfeldy“.

პწკარული: „ყვავიან ვარდები ციცაბოებზე, მათი წყება სითეთრით ბრწყინავს და ეს ციმციმი წვიმასავით ეპკურება შუადღის ზეადში ებერჟერდის ზეებს“.

გაზაფხულს უმდერის შოტლანდიელი პოეტი, გაზაფხულს უმდერ-
იან ქართველი მგონებიც.

ისინი თითქმის ერთნაირად აღიქვამენ ბუნების ამ გამოცოცხლებას, შეტრფიან იმ პარმონიას, რაც სუფევს ბუნებაში. ბერნსის გაზაფხულში ჩანს ზამთრის სუსხისაგან თავდაღწეული ბუნების – ფლორისა და ფაუნის ზემო, ისმის ჩიტების გალობა, ყვავის სურნელოვანი გაზაფხული.

„Spring has come
Everything is in bloom
I see the pride of may!

„spring“

პწკარელი: „ყვავის სურნელოვანი გაზაფხული და მშვენიერი მაისი.“

იგივე საზაფხულო მოტივები ისმის ალ. ჭავჭავაძის, გრ. ორბელიანის და ნ. ბარათაშვილის ლექსებში გაზაფხულის შესახებ. ალ. ჭავჭავაძე სიმღერით ეგებება ზამთრის ჭირგამოვლილ გაზაფხულს:

ელების კარი გაზაფხულისა,
დროთა ცვალებით დანაგულისა,
მოგივალსთ ჟამი სიხარულისა...
ნიაჲმან ყვავილთ სუნთ მოზიდებით
გახაროსთ მოსელა ფერად მკულისა.
პოეტის აზრით, გაზაფხული ფიზიკური, სულიერი აღმავლობის ჟამია:
აჰა, მოსრულ არს აწ გაზაფხული
სიამოვნითა გარემოცული...
მოვედ ამ არეს შესამკობელად,
ნიაჲო, მქროლაჲ კელთილმყოფელად.
მზე მოიწვიე დამატობელად.
აჰა, მოსრულ-გარემოცული...
ან კიდევ:
რა აღმოსცენდეს ია წყლიანი
ქედმოდრეკილი, თავაზიანი...

მნათობმან მისცეს მათ დღე მზიანი...
და ჰყოს აშიყნი ღზინის მგრნობელად
სიყვარულისა აღმაგზნობელად.

(„მუხამბაზი“)

ალ. ჭავჭავაძის პოეზიაში გაზაფხული დასვენებისა და ბუნებით ტკბობის წყაროცაა:

„თუ დავესწრათ გაზაფხულსა
ველს დავესხდეთ მწევანით მოსულსა“.
(„მუხამბაზი ლათიური“)

გრ. ორბელიანიც ასე ძალუმაღ შეიგრძნობს ხოლმე გაზაფხულის
მაცოცხლებელ სიოს.

ლექსში „გაზაფხული“ პოეტი წერს:

„ყოველთ სულთა, საცხოვრებლად,

სასიამოდ, საშეებლად,

გაზაფხულით განიღვიძეს!

მდელი ნაზად აღმწვანდების!

და მზემ სხივნი ჰყო უნათლეს“.

გაზაფხულზე აჭიკჭიკდებიან ჩიტებიც. ვარდის გაშლა აამღერებს
ბულბულს. მართლაც, „გაზაფხულის ჟამს სასურველს ყოელი იშვებს,
ყოელი ქსარობს“, რადგან „დროა საამო!“

„დრო საამო! როს ბულბული

ვარდსა შესტრფის ეშხით ბჟული“.

(„გაზაფხული“)

გაზაფხულის ბერნსისეულ აღქმას ეპოულობთ ბარათაშვილის „სუმ-
ბული და მწირში“.

„ზამთრით ბუნება არა კედება, – სევდით იმოსვის,

რომ თავისს სატრფოს, გაზაფხულსა, განეშორების.

და მყის ვითარის შენებითა კელავ შეიფურცვლის

ოდეს მერცხალნი ახარებენ მოსელას საყვარლის!“

შემდეგში ისევ უმაღ შეიფოთლების, როცა მერცხლები ახარებენ
სატრფოს მოსელას, სწორედ მაშინ განიხარებენ სუმბული და ბულბული
ერთმანეთთან შეხვედრით.

აგერ მაისი ააყვავებს ტურფად

ბუნებას,

მოვა ბულბული და დაუშტვენს

სიყვარულის ხმას“.

(„სუმბული და მწირი“)

გაზაფხულს უკავშირებენ რომანტიკოსები სიყვარულის, სიახლის,
სიცოცხლისა და მშვენიერების განცდას.

განსაკუთრებით მაისი აღუძრავთ მათ სიმღერის განწყობას. რ.
ბერნსი მოუთმენლად მოელის მაისს, რომელიც ჩვეული ძალით სიცოც-
ხლეს დაუბრუნებს და ააყვავებს ზამთრისაგან დამზრალ ბუნებას. იგი
მაისს გაზაფხულის სამოთხეს უწოდებს:

„The sweeping blast,

The sky o'er cast,

The joyless winter-day

Let other fear, to me more
Dear!
Than all the pride of may;
(„Winter“)

პწკარელი. „სად არის გაზაფხულის საშობზე?“ გაყრუებულია ტყე, მაგრამ მოვა მალე მაისი და აშრიალდებიან ფოთლები“.

მაისი აერთიანებს და ანათესავებს ქართველ რომანტიკოსებს ბერნსთან. იგივე დამოკიდებულებას ავლენენ ისინი ბუნების ამ გვირგვინის — ვარდობის თვის მიმართ. ნ. ბარათაშვილისთვისაც მაისი განახლებისა და სიყვარულის წყაროა.

ბარათაშვილი პირდაპირ აცხადებს, რომ მას სიამოვნებას გერის და უყვარს მაისი:

„მიყვარს ყაბახის არემარე თვალად საამო
მაისის ღამე, მიბუნდვილი, გრილი და ამო“.
(„ღამე ყაბახზედ“)

ნ. ბარათაშვილი მაისში განახლების, ოცნების ასრულების სიმბოლოს ხედავს, ამავე დროს ქალის მშვენიერების სიმბოლოდაც მოიაზრებს მაისს.

„როს ბედნიერ ვარ შენთან ყოფნითა
ღიმილით გაეხარ მაისის ღღესა“
(„როს ბედნიერი ვარ“)

როგორც გ. ნადირაძე აღნიშნავს, ბარათაშვილი „ხშირად ყვავილთა სამეფოში“ პოულობს მხატვრულ სახეებს. სატრფოს თვალები მაგონებენ ვარდსა და ზამბახს („მიყვარს თვალები მიბნდილები“, „ვარდებო ნაფურცლნი“, „ნა“ ფორტეპიანოზედ მომღერალი“).⁴⁷

როგორც ცნობილია, რომანტიკოსთა პოეზიაში ობიექტური სინამდვილის სურათები და პოეტთა სულიერი მოძრაობანი ურთიერთშერწყმულია, მაგრამ სუბიექტური საწყისები უფრო წინა პლანზეა წამოწეული.

როგორც ჩანს, ბუნება როგორც ბერნსთან, ისევე ქართველ რომანტიკოსებთან ხან ჩვეულებრივი ფონია, ხან კიდევ მხოლოდ დამხმარე მასალა, რომელსაც ისინი საკუთარი ემოციური განცდებისა და განწყობილებების სიმბოლური გამოხატვისთვის იყენებენ, ან კიდევ, მას მეტაფორულ სიმბოლოდ ხმარობენ და განზოგადებული ხასიათის პოეტურ სახეებს ქმნიან. მაგ. ვარდი მათ პოეზიაში სილამაზის, მშვენიერებისა და სიწმინდის გამოსახატავადაა გამოყენებული; გაზაფხული კი განახლების, აღორძინების, იმედისა და რწმენის სიმბოლოდაა წარმოსახული.

⁴⁷ გ. ნადირაძე, ნ. ბარათაშვილის ცხოვრება და ესთეტიკური სამყარო, თბ., 1961 წ., გვ. 106.

TAMRIKO SOKHADZE
ROBERT BURNS IN THE GEORGIAN REALITY

Summary

The present monograph deals with the literary parallels and peculiarities between the works of Robert Burns and the Georgian poets (Al. Chavchavadze, Gr. Orbeliani, N. BaraTashvili)

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბაშიძე კ., რომანტიზმის საკითხისათვის *,* ს. ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში, კრებ. ახალი ქართული ლიტერატურის საკითხები, თბ., 1972.
2. ასათიანი გ., სათავეებთან, თბ., 1982.
3. ასათიანი გ., ეფუხისტყაოსნიდან ბახტრიონამდე, თბ., 1972.
4. ასათიანი ლ., გრ. ორბელიანი, თბ., 1947.
5. ბერნსი რ., თ. ერისთავის თარგმანი, თბ., 1961.
6. ბერნსი რ., თ. ერისთავის თარგმანი, თბ., 1961.
7. ერისთავი თ., რობერტ ბერნსი, თბ., 1959.
8. ბარათაშვილი ნ., თხზულებანი, თბ., 1968.
9. ბარათაშვილი ნ., საიუბილეო კრებული, თბ., 1968 წ.
10. ბალაშაშვილი ი., ბარათაშვილის ცხოვრება, თბ., 1967 წ.
11. ბარამიძე ალ., ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, თბ. 1967 წ.
12. ბოცვაძე ი., ალ. ჭავჭავაძე ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში, თბ., 1948 წ.
13. გაბეზარდაშვილი დ., ალ. ჭავჭავაძე და ქართული რომანტიზმი, თბ., 1948 წ.
14. გაფრინდაშვილი მ., ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის ნარკვევები, II თბ., 1976 წ.
15. გაწერელია ა., ქართული ლიტ-ის ისტორია, III, თბ., 1969 წ.
16. გაჩეჩილაძე გ., მხატვრული თარგმანის თეორიის შესავალი, თბ., 1966 წ.
17. გრიშაშვილი ი., ალ. ჭავჭავაძე, თბ., 1935 წ.
18. გოზალიშვილი გ., 1832 წლის შეთქმულება, ტ., თბ., 1935.
19. გაჩეჩილაძე გ., მხატვრული თარგმანის ისტორიის საკითხები, თბ., 1959 წ.
20. ევროპული ლიტერატურის ქართული თარგმნები, თბ., 1979 წ.
21. ზანდუკელი მ., ახალი ქართული ლიტერატურა, თბ., 1962 წ.
22. ზანდუკელი მ., ახალი ქართული ლიტერატურა, თბ., 1941 წ.
23. თუმანიშვილი გ., დახასიათებები და მოგონებები, წიგ. II, თბ., 1913 წ.
24. კეკელიძე კ., ქართული ლიტ-ის ისტორია, ნაწ. III, 196 გვ;
25. კეკელიძე კ., ეტიუდები ძველი ქართული ლიტ-ის ისტორიიდან, ტ. II, თბ., 1960.
26. კოტეტიშვილი ვ., ქართული ლიტ-ის ისტორია, თბ., 1959 წ.
27. კოტეტიშვილი ვ., ქართული ლიტ-ის ისტორია, *- იდან დღევანდლამდე, ქუთაისი, 1952 წ.
28. კეჭოშვილი ი., ალ. ჭავჭავაძე (ცხოვრება და შემოქმედება), თბ., 1992 წ.
29. კუჭუხიძე მ., ბაირონი და *,* საუკუნის ქართული მწერლობა, თბ., 1992 წ.

30. კრაუფორდი თომას, ეპისიტოლები, ლონდონი, 1974 წ.
31. ლაშქარაძე დ., ევროპეიზმის პრობლემა ქართულ ლიტ-ში, წგ-ში. ლიტერატურული მერიდიანები, თბ., 1988 წ.
32. კაკაბაძე მ., ქართული რომანტიზმის ეროვნული საფუძვლები, თბ., 1983 წ.
33. მახარაძე ა., ქართული რომანტიზმი, თბ., 1959 წ.
34. მეუნარგია ი., ქართველი მწერლები, ,, თბ., 1954 წ.
35. მეუნარგია ი., ცხოვრება და ღვაწლი გრ. ორბელიანისა, თბ., 1940 წ.
36. მეძველია კ., ლიტერატურულ ნარკვევები, თბ., 1967 წ.
37. მთაწმინდელი ზ., (ზ. ჭიჭინაძე), ბესიკი, ალ. ჭავჭავაძე და გრ. ორბელიანი, თბ., 1886 წ.
38. მარისონი დ., ბერნსის ენა, 1974 (ინგლისურად).
39. ნუცუბიძე თ., ქართული რომანტიზმის ტიპოლოგიის საკითხები, თბ., 1981 წ.
40. ნაკუდაშვილი ნ., ლიტერატურული მიმდინარეობანი, თბ., 1997 წ.
41. Noward E., Components of Romantism, L 1965.
42. მარშაკი, რ. ბერნსი, მ., 19??
43. ორბელიანი გრ., თხზ. სრული კრებული თბ., 1959 წ.
44. ორბელიანი გრ., წერილები, ტ. I, III, 1938 წ.
45. ნატროშვილი გრ., გრ. ორბელიანი („ლიტ. ეტიუდები“) თბ., 1947 წ.
46. ნადირაძე გ., ნ. ბარათაშვილის ცხოვრება და ესთეტიკური სამყარო, თბ., 1961 წ.
47. ნადირაძე ტ., პოეტი და ადამიანი ნ. ბარათაშვილი, თბ., 1938 წ.
48. რუხაძე ტ., ქართულ-რუსული ლიტ-ული ურთიერთობის ისტორიიდან, *V-*V საუკუნეში, თბ., 1960 წ.
49. რადიანი შ., ახალი ქართული ლიტერატურა, თბ., 1967 წ.
50. რადიანი შ., ბარათაშვილი და რომანტიზმი, ჟ. მნათობი, 1942 №№11-12.
51. სურგულაძე ა., ნიკოლოზ ბარათაშვილის ეპოქა, 1968 წ.
52. სოხაძე თ., რობერტ ბერნსი ქართულ ლიტ-ში, ჟ. „საქართველო“, თბ., 1998, №3.
53. სოხაძე თ., რობერტ ბერნსი ქართულ კრიტიკასა და პუბლიცისტიკაში. კრიტიკა, თბ., 1998, №3.
54. უბილაყა ნ., ინგლისური ლიტ-ის ქართული თარგმანები *,* საუკუნის მეორე ნახევარში, წგ-ში: ევროპული ლიტ-ის ქართული თარგმანები *,* საუკუნის მეორე ნახევარში, თბ., 1979 წ.
55. უბილაყა ნ., ინგლისური ლიტერატურის ქართული თარგმანები წგ-ში. ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურული ურთიერთობანი საბჭოთა პერიოდში, თბ., 1979 წ.
56. ფორთვორთი, რ. ბერნსი L, (ინგლისურად).
57. ქუთელია ალ., ნ. ბარათაშვილის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა, თბ., 1945 წ.
58. ქიქოძე გ., საუკუნის ქართული ლიტ-ის ისტორიიდან, რრ. თხზ., თბ. 1946.
59. ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურული ურთიერთობანი პერიოდში, თბ., 1981 წ.
60. შოტლანდიური პოეზია, თბ., 1979 წ.

61. ჩიქოვანი ს., ნ. ბარათაშვილის პოეზია (რჩ. წერილები), თბ., 1963 წ.
62. ჩაველიშვილი ალ., პატრიოტიზმის იდეა ნ. ბარათაშვილის შემოქმედებაში. ბათუმი, 1960 წ.
63. ციციშვილი გ., ქართველი ხალხის ლიტერატურული ურთიერთობანი სხვა ერებთან და მათი შესწავლა ჩვენს დროში, წგ-ში: ეპოქა და ლიტერატურა, თბ., 1986 წ.
64. ჭელიძე ვ., რობერტ ბერნსი, თბ., 1954 წ.
65. ჭელიძე ვ., „ძვირფასი სილუეტები“, თბ., 1989 წ.
66. ჭუმბურიძე ჯ., ქართული კრიტიკის ისტორიისათვის, ტ. ?? თბ., 1974 წ.
67. ჭიჭინაძე ზ., სოლომონ დოდაშვილი და ნ. ბარათაშვილი „ფარული საზოგადოების წინაშე“, თბ., 1919 წ.
68. Poets and songs – I. Kinsley, 1969, p. 1.
69. Poets and songs – I. Kinsley, Otford, 1969, p. 14.
70. Poets and songs – I. Kinsley, Otford, 1969, p. 20.
71. Notes on Scoffish Song by Robert Burns – (London, 1908) – I.C. Dicll, p.44.
72. He same – p. 49.
73. Robert Burns: A self-portrait by G. Ross. Roy, p. 7.
74. Burns' poems and their audience – hy I. Campbell, p. 13.
75. Burns' poems and their audience – hy Jan Camphd, p. 15.
76. The language of Burns-py David Martson, p.5.10).
77. The same – p. 52.
78. The epistles – hy Thomas Crawford, p. 8, 1974.

შესავალი	3
--------------------	---

თავი I

§1.1. რობერტ ბერნსი ეპოქის კონტექსტში	6
§1.2. რომანტიზმის მსოფლმხედველობრივი საფუძვლები	15
§1.3. ქართულ კულტურასა და მთარგმნელობით ხელოვნებაში არეკლილი ბერნსის პოეზია	30

თავი II. პარალელები რ. ბერნსისა და ქართველ
რომანტიკოსთა შემოქმედებაში

§2.1. რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა მსოფლმხედველობრივი მსგავსება-განსხვავებები	40
§2.2. ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის აპოლოგია	48
§2.3. ტკბილი წარსული მწარე აწმყოში	68

თავი III

§3.1. ეთიკურ-ესთეტიკური პრობლემატიკის პარალელები და თავისებურებანი რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში	85
§3.2. სატრფიალო მოტივები	98
§3.3. ბუნების რომანტიკული ასახვა რ. ბერნსისა და ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებაში	106
გამოყენებული ლიტერატურა	114

კომპიუტერული მომსახურება: **გორა მუბიაშვილი**

წიგნი-ლაიბეჭდა შ.პ.ს. „ხატულა“-ში

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. № 32.

ტირაჟი